

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO

SIMONA SKOČIR

Pomenska analiza neosemantemov

Primerjava pomenov samostalnikov v Slovarju slovenskega knjižnega jezika, Slovarju
novejšega besedja in Slovarju slovenskega knjižnega jezika 2

Magistrsko delo

Mentorica: doc. dr. Saška Štumberger

Študijski program: Slovenistika – E/P

Ljubljana, 2016

»Besede imajo neizmerno moč. Lahko zgradijo svetlo prihodnost, uničijo priložnost ali pa pomagajo ohraniti trenutno stanje. Besede okrepijo prepričanja, ta pa oblikujejo našo resničnost.«

- Rudyard Kipling

Hvala mentorici doc. dr. Saški Štumberger za vso pomoč in nasvete.

Hvala mami in očetu, ki sta mi študij omogočila, Deanu za nenehno spodbudo in vsem kolegicam za pomoč, sodelovanje in nepozabne spomine med študijem.

Izveček

Pomenska analiza neosemantemov

Magistrsko delo v teoretičnem delu povzema teorijo večpomenskosti A. Vidovič Muha, ki jo dopolnjujejo spoznanja J. Snoj. Predstavljeni so pomeni leksemov, vrste pomenskih prenosov (neposredno in posredno motivirana večpomenskost), izpostavljen je predvsem metaforični pomenski prenos. Ker neosemantemi spadajo v novejšo slovensko leksiko, je le-ta natančneje definirana v nadaljevanju. Gradivo za izpisovanje obravnavanih pomenov leksemov predstavljajo trije slovarji (starejša in novejša izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika kot največja enojezična slovarja knjižne slovenščine ter Slovar novejšega besedja, v katerem je zbrana novejša leksika), ki so prav tako predstavljeni v prvem delu naloge.

Naloga torej obravnava pomene neosemantemov iz Slovarja novejšega besedja v primerjavi s pomeni v starejši in novejši izdaji Slovarja slovenskega knjižnega jezika. Izbranih je bilo 50 leksemov, ki so v Slovarju novejšega besedja označeni z oznako SSKJ, kar pomeni, da se pojavijo že v tem slovarju, ampak so skozi čas pridobili nov pomen. Ti novi pomeni so analizirani na podlagi teoretičnega dela naloge, sledi pa tudi analiza prikaza novih pomenov v novem Slovarju slovenskega knjižnega jezika 2.

Magistrsko delo osvetljuje pomenske prenose novejše leksike oz. neosemantemov, primerja nove pomene s pomeni iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika in pokaže, na kakšen način so novi pomeni vključeni v Slovar slovenskega knjižnega jezika 2.

Ključne besede: neosemantem, pomenski prenos, novejša leksika, Slovar slovenskega knjižnega jezika, Slovar novejšega besedja

Abstract

Semantic analysis of neosemantisms

In the theoretical part the Master's thesis summarizes the theory of polysemy by A. Vidovič Muha, supplemented with the findings of J. Snoj. The meanings of lexemes and two types of polysemy (directly and indirectly motivated polysemy) are presented in the thesis. The main emphasis is on the metaphorical semantic transfer. Because neosemantisms belong to the new Slovenian lexis, it is more specifically defined below where its definition and types are shown. The material for copying out the discussed meanings of lexemes are represented by three dictionaries (the old and new edition of the Academy Dictionary of the Slovene as the largest monolingual dictionaries of the Slovene literary language and The Dictionary of New Words where new lexis is gathered) that are presented in the first part of the thesis.

The paper deals with the meaning of neosemantisms from The Dictionary of New Words in comparison to their meaning in the old edition of the Academy Dictionary of the Slovene. 50 lexemes that are marked with the mark SSKJ (meaning that they can be found in this dictionary but they acquired a new meaning over time) were chosen. These new meanings are analyzed on the basis of the theoretical part of the paper, followed by an analysis of the new meaning in the new Academy Dictionary of the Slovene 2.

The Master's thesis thus highlights the semantic transfers of newer lexis or neosemantisms, compares new meanings with the meanings from The Academy Dictionary of the Slovene and shows how the new meanings or neosemantisms are included in The Academy Dictionary of the Slovene 2.

Key words: neosemantism, semantic transfer, newer lexis, Academy Dictionary of the Slovene, Dictionary of New Words of the Slovenian Language

KAZALO VSEBINE

UVOD.....	1
I. TEORETIČNI DEL	2
1 LEKSEMI IN NJIHOVI POMENI.....	2
1.1 A. Vidovič Muha.....	2
1.1.1 POMENSKA RAZMERJA ZNOTRAJ LEKSEMOV	3
1.1.1.1 Večpomenskost	3
1.1.2 MEDLEKSEMSKA RAZMERJA.....	6
1.1.2.1 Enakoizraznost – homonimija	6
1.2 J. Snoj.....	8
1.2.1 POSREDNO MOTIVIRANA VEČPOMENSKOST	8
1.2.2 METAFORA	12
2 NOVEJŠA SLOVENSKA LESIKA	14
2.1 Definicija termina	14
2.2 Opredelitev novejšje slovenske leksike.....	15
2.3 Delitev novejšje leksike	16
2.3.1 PREVZETE BESEDE.....	18
2.3.1.1 Internacionalizmi in globalizmi.....	20
2.3.1.2 Globalne metafore	20
3 SLOVARJI IN NJIHOVE ZNAČILNOSTI.....	20
3.1 Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)	21
3.2 Slovar novejšega besedja (SNB).....	23
3.3 Slovar slovenskega knjižnega jezika 2 (SSKJ ²).....	25
3.4 Primerjava slovarjev	27
3.5 Slovarji v nastajanju na portalu Fran	29
3.5.1 SPROTNI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA	29
3.5.2 NOVI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA.....	30
3.5.3 SODOBNE SLOVARSKÉ RAZLAGE	30
II ANALITIČNI DEL	32

1 IZBOR LEKSEMOV IN NAČIN DELA	32
2 POMENSKA ANALIZA NEOSEMANTEMOV.....	33
2.1 Posredno motivirana večpomenskost	35
2.2 Neposredno motivirana večpomenskost	42
2.2.1 Posplošitev pomena.....	47
2.2.1.1 Determinologizacija	49
2.2.2 Metaforična povezava na podlagi videza/oblike	53
2.2.3 Metaforična povezava na podlagi učinka/delovanja/funkcije.....	55
2.2.4 Tujepomensko motivirane globalne metafore	62
2.2.5 Metonimični pomenski prenos	63
2.2.6 Kvalifikatorji v SNB	64
2.2.6.1 Kvalifikator cit. (citatni zapis besede)	64
2.2.6.2 Kvalifikator pog. (pogovorno)	65
3.2 Vključenost novih pomenov iz SNB v SSKJ ²	66
ZAKLJUČEK.....	70
Povzetek.....	72
VIRI IN LITERATURA.....	73
PRILOGA: Seznam slovarskih gesel leksemov iz SSKJ, SNB in SSKJ ²	77

KAZALO SLIK

Slika 1: Metafora (Vidovič Muha 2000: 144)	5
Slika 2: Členitev slovarske večpomenskosti (Snoj 2004: 100).....	9

KAZALO TABEL

Tabela 1: Razvrstitev leksemov glede na motiviranost slovarske večpomenskosti.....	34
Tabela 2: Razvrstitev posredno motiviranih večpomenskih leksemov.....	35
Tabela 3: Metaforične pomenske povezave neosemantemov iz SNB v primerjavi s pomeni iz SSKJ	43
Tabela 4: Vključenost novih pomenov iz SNB v SSKJ ²	66

UVOD

V sodobnem svetu vedno znova prihaja do novih predmetnosti in pojavnosti, za katere moramo ljudje seveda imeti tudi poimenovanja. Poimenovanja novosti nastajajo na različne načine – s tvorjenjem novih besed, prevzemanjem iz tujih jezikov ipd. Eden izmed načinov pa je tudi ta, da že obstoječim leksemom dodamo zgolj nove pomene – to so novopomenke oz. neosemantemi, ki so predmet obravnave v magistrskem delu. Ko torej leksem dobi nov pomen, postane večpomenski, kar pomeni, da gre za en izraz, ki pa ima več pomenov. A. Vidovič Muha (2000) ga zato poimenuje neskladni oz. asimetrični jezikovni znak. Najbolj obširno delo o pomenih leksemov je trenutno Slovensko leksikalno pomenoslovje avtorice A. Vidovič Muha, njena spoznanja so opisana v teoretičnem delu naloge. Ker pa so leksemi, ki so v nadaljevanju naloge predmet obravnave, leksikalizirani oz. so obravnavani njihovi slovarski pomeni, je kot dopolnitev spoznanj A. Vidovič Muha dodana tudi tipologija J. Snoj, ki se s slovarsko večpomenskostjo ukvarja v delu Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov, in sicer analizira večpomenska gesla v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Pri tej analizi je namreč prišla tudi do spoznanja, da lahko poleg večpomenskosti, ki jo opredeli A. Vidovič Muha, definira še dodatni tip, ki ga poimenuje posredno motivirana večpomenskost.

V magistrski nalogi je torej obravnavana novejša leksika (neosemantemi), in sicer s pomočjo treh slovarjev – Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), Slovarja novejšega besedja (SNB) in novejše izdaje Slovarja slovenskega knjižnega jezika 2 (SSKJ²). Neosemantemi so izbrani iz SNB, njihovi pomeni so analizirani v primerjavi s pomeni iz SSKJ, sledi pa tudi analiza vključenosti vseh pomenov v novi SSKJ².

Namen naloge je na podlagi teoretičnega dela analizirati neosemanteme predvsem z vidika njihovih pomenov in hkrati tudi ugotoviti, na kakšne načine so novi pomeni vključeni v novi SSKJ². Cilj pomenske analize je tudi ugotoviti, ali je mogoče spoznanja J. Snoj o posredno motivirani večpomenskosti (in delitvi le-te) aplicirati tudi na obravnavane večpomenske lekseme in jih razvrstiti v dve skupini – kot posredno in neposredno motivirane. Pri neposredno motiviranih je cilj ugotoviti, ali katera oz. katera vrsta večpomenskosti prevladuje, pri posredno motiviranih pa, ali se ta tip prav tako pojavlja oz. ali ga je sploh mogoče prepoznati.

I. TEORETIČNI DEL

1 LEKSEMI IN NJIHOVI POMENI

Osnove leksikalnega pomenoslovja v naslednjem poglavju (1.1) so povzete po knjigi Ade Vidovič Muha Slovensko leksikalno pomenoslovje (v nadaljevanju SLP). V tem magistrskem delu je citirana izdaja iz leta 2000, leta 2013 pa je izšla tudi posodobljena izdaja. V poglavju za tem (1.2) pa navajam povzetke iz knjig Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov in Metafora v leksikalnem sistemu Jerice Snoj, ki prinašajo določena nova spoznanja s tega področja. Ta spoznanja vključujem predvsem zaradi njihove pomembnosti pri analizi izbranega gradiva v analitičnem delu.

1.1 A. Vidovič Muha

Leksemi so v SLP opredeljeni kot temeljne poimenovalne enote in so širši od besed, saj zajemajo tudi stalne besedne zveze. Lahko jih delimo na enopomenske in večpomenske. Enopomenski leksemi so simetrični jezikovni znaki, sestavljeni iz izraza (materialna – glasovna/črkovna danost) in vsebine (virtualna danost – pomen aktualizirane vsebine). Mednje sodijo predvsem terminološka poimenovanja (največkrat znotraj ene stroke). Leksemi pa so v večini vseeno večpomenski, kar pomeni, da izraz leksem ustreza več med seboj povezanim pomenom. Gre torej za neskladne (asimetrične) jezikovne znake – en izraz, več pomenov.

A. Vidovič Muha pravi, da je razmerje med izrazom in pomenom leksema načeloma nespremenljivo, ko je enkrat sprejeto s strani nosilcev določenega jezika. Po drugi strani pa bo leksem obstajal le tako dolgo, dokler bo obstajala poimenovalna potreba po tem. Slovarski pomeni leksemov, ki so tudi predmet raziskovanja v nalogi, vzpostavljajo torej povezavo med jezikovnim izrazom ter zunajjezikovno danostjo.

Ko govorimo o pomenih leksemov, lahko pri leksemih kot slovarskih enotah govorimo o obveznih in možnih pomenih. Med obvezne uvrščamo kategorialni in denotativni slovarski pomen, med možne pa konotativni pomen. Kategorialni slovarski pomen sestavljata slovarski oziroma slovnični pomen, ki je določen s kategorialnimi pomenskimi sestavinami (spol, števnost, vid idr.), ter besedotvorni pomen, ki izhaja iz sestavin pomenske podstave povedi (lastnost, stanje, nosilec lastnosti ...). Drugi obvezni slovarski

pomen je denotativni pomen, ki ga lahko glede na vrsto denotata ločimo na klasični slovarski (denotat so različne skupine, vrste in razredi predmetnosti) in sporočanje oz. komunikacijski pomen (denotat je govorno dejanje – sem sodijo npr. medmeti, deloma členki). Možni slovarski pomen je konotativni in se načeloma lahko pojavlja le ob denotativnem. Vezan je lahko na celotni leksem ali pa na katerega izmed njegovih pomenov. Leksemi s konotativno vrednostjo ne morejo biti kot termini funkcionalni v znanstvenem besedilu.

1.1.1 POMENSKA RAZMERJA ZNOTRAJ LEKSEMOV

Kot je bilo že omenjeno, za večino leksike velja, da je večpomenska (leksemi so asimetrični jezikovni znaki – en izraz, več pomenov). Ker naloga ne obravnava enopomenskih leksemov, ki so v večini značilni za terminološko leksiko, ti v nadaljevanju niso natančneje opisani, podrobneje pa je predstavljena večpomenskost.

1.1.1.1 Večpomenskost

Razmerje med izrazom in pomenom ni nujno enoumno. Izrazna in vsebinska stran jezika se ne razvijata nujno skladno, saj med njima navadno ni naravne pomenske povezave.

V nadaljevanju so predstavljeni različni tipi večpomenskosti, vendar pa je prej treba opozoriti še na pomembno razlikovanje med večpomenskostjo in enakoizraznostjo oz. homonomijo.¹ Če gre na eni strani pri večpomenskosti za več pomenov enega izraza, pa gre pri enakoizraznosti za večleksemkost – enakoizraznice oz. homonimi so samostojni leksemi, prekrivnost njihovih izrazov je zgolj naključna.

Nastajanje večpomenskosti je vezano na dva temeljna postopka – vsebovanost pomena, kjer gre za razmerje med nad- in podpomenskostjo, ter pomenske prenose na ravni metonimije s sinekdoho in metafore. V nadaljevanju so opredeljeni tipi večpomenskosti po Slovenskem leksikalnem pomenoslovju.

1. Pomenska vsebovanost

Pri tem tipu večpomenskosti gre za dejstvo, da je določen pomen ali več pomenov implicitno vsebovanih v določenem, največkrat glavnem pomenu. Razmerje med

¹ Več o tem tudi v poglavju 1.1.2.1 Enakoizraznost – homonimija.

pomeni, ki temeljijo na pomenski vsebovanosti, je hierarhično (nadpomensko/podpomensko). Na ravni vseh stopenj drugotnih pomenov gre za dosledno ohranitev pomenskih sestavin pomena, ki je v nadpomenski vlogi. Primer: človek – bitje, ki je sposobno misliti in govoriti/oseba neglede na spol ali oseba moškega spola/izraža nedoločeno, katerokoli osebo ...

2. Pomenski prenosi

Na podlagi pomenskega prenosa novi leksemi najpogosteje nastajajo z dvema procesoma: metonimijo (s sinekdoho) ter metaforo. Za pomenske prenose gre takrat, ko med pomeni ni mogoče vzpostaviti razmerja vsebovanosti (nadpomenskosti/podpomenskosti).

a) Prenos glede na bližino – znotraj metonimije lahko ločimo še sinekdoho:

- sinekdoha: menjava celote z delom (npr. piščanec – žival/meso), menjava dela s celoto (npr. tenor – glas/pevec) → hierarhično preurejanje pomenskih sestavin;
- metonimija: pogost način zapolnjevanja poimenovalne praznine, predvidljivost obnašanja pomenskih sestavin (glede na motivirajoči pomen) je manjša kot pri sinekdohi. Nekateri primeri: menjava dejanja z rezultatom (npr. žaganje), vršilec (npr. kontrola), časom (npr. košnja), mestom dejanja (npr. štart); menjava materiala in snovi (npr. glina), prostora in pohištva (npr. kuhinja), prevoznega sredstva in ljudi (npr. letalo) ...

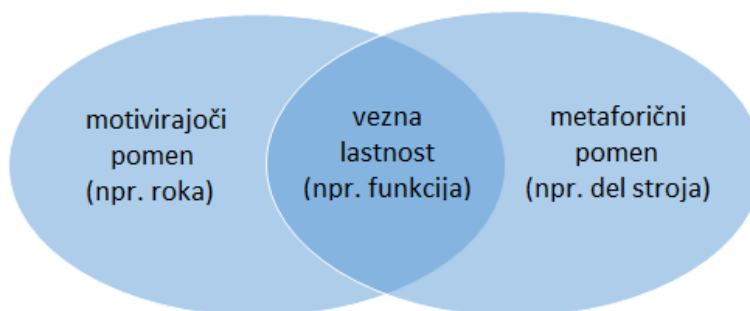
b) Metafora

Izrazna podoba metafore je, za razliko od metonimije, ki je vedno enobesedna, na ravni leksemov lahko tudi stalna besedna zveza. Pri metonimiji gre torej za spreminjanje hierarhije pomenskih sestavin znotraj dveh pomenov leksema (motivirajočega in motiviranega²), pri metafori pa za vnašanje novih pomenskih

² Pojma motivirajoči in motivirani pomen sta vezana na neposredno večpomenskost – tu sta pomena medsebojno povezana in v neposrednem razmerju (motivirajoči pomen kot pomenotvorno izhodišče in motivirani pomen (poimenovan tudi metaforični pomen) kot pomenotvorni rezultat). V primeru metafore je motivirajoči pomen kot celota ali pa samo s katero svojih sestavin spodbuda za nastanek novega pomena, motivirani pomen pa je s stališča zapolnjevanja poimenovalne potrebe enakovreden

sestavlin na podlagi medsebojnega vplivanja vsebin dveh denotatov. Povezovalni element je pri metaforah razviden, predvsem pri metaforah, ki predstavljajo vir terminoloških poimenovanj – te načeloma temeljijo na pomenski asociacijski prepoznavnosti (npr. roka – okončina človeka/del stroja za prijemanje, delo).

Za bolj nazoren prikaz po A. Vidovič Muha povzemam skico pomenov metafore.

Slika 1: Metafora (Vidovič Muha 2000: 144)

Glede na predvidljivost uvrščevalnih pomenskih sestavin (UPS) samostalniške slovarskopomenske metafore delimo v dve skupini: posplošujoče in specifikirajoče metafore.

1. **Posplošujoča metafora:** metaforični pomen je v pojmovnem polju, ki ga z UPS določa motivirajoči pomen – metaforični pomen posploši lastnosti motivirajočega pomena na celotni pojmovni svet, ki ga zajema UPS motivirajočega pomena. Metaforični pomen v tem primeru obvezno sestavlja tudi konotativni del. Npr: mulec – 'razposajen deček' → 'deček sploh'.

2. **Specifikirajoča metafora:** Metaforični pomen je zunaj pojmovnega polja, ki ga z UPS določa motivirajoči pomen. UPS motivirajočega pomena je npr. vezan na en pojmovni svet (npr. živalski), UPS motiviranega pomena pa na drug (npr. človek). Primer: volk – 'krvoločna žival' → 'napadalen človek'. Pri tej skupini metafor se

kateremukoli drugemu pomenu – ima lastni leksikalizirani pojem, določen je z lastnim denotatom, ima lastno paradigmatsko in sintagmatsko določenost in je zaradi motiviranosti tudi bolj določen s sobesedilom (Snoj 2004: 85).

UPS motivirajočega pomena briše (zver, ki ...), znotraj metaforičnega pomena pa se pojavi nova UPS (človek, ki ...). Oboje pa se seveda povezuje z določeno lastnostjo (napadalnost).

1.1.2 MEDLEKSEMSKA RAZMERJA

Pomenska razmerja med leksemi imajo dve izhodišči: na eni strani enakost, na drugi pa podobnost in različnost. Gre torej za razmerja med pomeni različnih leksemov. Razmerje medleksemske pomenske enakosti temelji na sopomenskosti (sinonimiji), medleksemska pomenska podobnost pa na nad-/podpomenskosti (hiper-/hiponimiji). Razmerje medleksemske pomenske različnosti izhaja iz protipomenskosti (antonimije) in raznopomenskosti (heteronimije). Na izrazni ravni so lahko leksemi popolnoma izrazno prekrivni – enakoizrazni (homonimija) ali delno izrazno prekrivni (izrazna podobnost – paronimija).

V nadaljevanju predstavljam samo enakoizraznost oz. homonimijo, ki je povezana s temo magistrskega dela, saj želim opozoriti predvsem na pomembno ločevanje med homonimi in večpomenkami, kot je bilo že omenjeno v poglavju 1.1.1.1 Večpomenskost.

1.1.2.1 Enakoizraznost – homonimija

S stališča simetričnega jezikovnega znaka je pojav enakoizraznosti nasproten pojavu sopomenskosti, pri kateri gre za prekrivnost vsebine, medtem ko gre pri enakoizraznosti za prekrivnost glasovne in pisne (materialne) jezikovne danosti ob popolnoma različnem pomenu oz. celotnem pomenju. Razmerje je torej vezano na prekrivnost izraza leksema kot jezikovnega znaka, število njegovih pomenov pa ne igra nobene vloge.

Opredeliti je treba tudi razmerje med enakoizraznostjo oz. homonimijo in večpomenskostjo. A. Vidovič Muha torej pravi, da gre pri homonimiji za popolno izrazno prekrivnost, na ravni vsebinskih lastnosti pa za popolno neprekrivnost. Med vsebinami homonimnih leksemov tako ni mogoče vzpostaviti nobene povezave. Pri večpomenskosti gre sicer prav tako za prekrivnost na izrazni ravni in različnost na pomenski ravni, vendar pa je ta različnost omejena. Med posameznimi pomeni večpomenskega leksema načeloma ostaja zveza, ki jo je mogoče natančneje določiti v smislu treh virov večpomenskosti.

Kako enakoizraznice nastanejo?

Njihova izvornost je dveh vrst: lahko so vezane na dogajanje znotraj nekega jezika ali pa na njihovo pojavitev vpliva prevzemanje iz drugega tujega jezika. Po izvoru so torej lahko znotrajjezikovne ali medjezikovne. Pri obeh vrstah enakoizraznic prihaja do enakoizraznosti tako zaradi sinhronega (jezikovnosistemskega) kot tudi zaradi diahronega (razvojnega) procesa. Na ravni sinhronije enakoizraznost povzroči poimenovalna potreba, ki se načeloma reši besedotvorno, z motiviranjem novih pomenov, oblikovanjem stalnih besednih zvez, prevzemanjem iz tujih jezikov. Takšna enakoizraznost je posledica naključnega izraznega sovpada dveh ali več leksemov in jo imenujemo prvotna enakoizraznost. Drugotna enakoizraznost pa je takrat, ko je v primeru diahronije posledica razvojnega procesa v jeziku, npr. izgubljanje citatnosti ipd.

Za boljšo ponazoritev sledijo primeri prvotne in drugotne enakoizraznosti, povzeti iz Slovenskega leksikalnega pomenoslovja.

Prvotna enakoizraznost

- a) Na besedotvorni ravni prihaja do enakoizraznosti zaradi naključne prekrivnosti besedotvorne podstave in obrazila ali pa zaradi premen, ki jih povzroči obrazilo, npr.: glagolski 'nanašajoč se na glagol' : glagolski 'nanašajoč se na glagolico'; kolegialen (dejansko -ni) 'nanašajoč se na kolegij' : kolegialen 'prijateljski'.
- b) Enakoizraznost povzroči prevzeta beseda z besedo, ki v jeziku že obstaja, npr.: boks 'usnje iz goveje kože' : boks 'ločen ograjen prostor'; bula 'oteklina' : bula 'papeška ali vladarska listina'.

Drugotna enakoizraznost

Za drugotno enakoizraznost obstaja manj primerov, v sledečih gre na primer za asociativno oddaljevanje pomenov: pero 'del perja' : pero 'nalivno pero, pisalo'; žerjav 'ptica' : žerjav 'naprava, stroj' (Vidovič Muha 2000: 182).

Z vidika pojavljanja enakoizraznosti v jeziku lahko govorimo o dveh vrstah enakoizraznic:

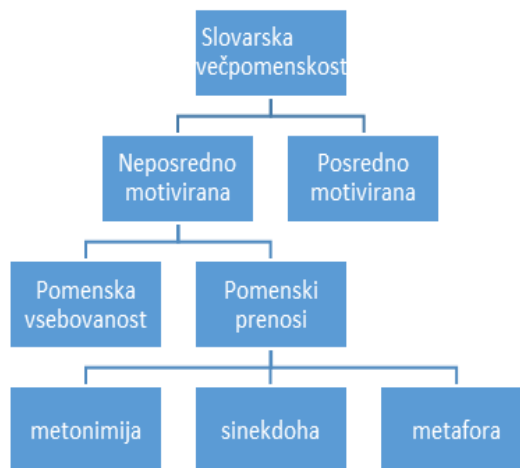
1. Popolna enakoizraznost: isti slovarski enakoizrazni pari se ohranjajo tudi v besedilu – enakoizraznice z istimi slovarskimi slovničnokategorialnimi lastnostmi. Npr.: bar 'nočni gostinski zabavni lokal' : bar 'enota za merjenje zračnega pritiska'.
2. Delna enakoizraznost:
 - a. enakoizrazni pari so mogoči samo znotraj slovarja, zaradi različnih slovarskih slovničnokategorialnih lastnosti njihova enakoizraznost v besedilu izgine. Npr.: kos 'ptica pevka' : kos 'del celote'.
 - b. enakoizrazni pari se oblikujejo šele znotraj besedila. Npr.: vile 'orodje' : vile 'pravljica bitja'.

Glede na prenosnik pa enakoizraznice lahko delimo še na enakopisnice in enakozvočnice. Enakopisnice se pojavljajo samo v zapisani besedi, npr. peti – vrstilni števnik : peti – 'oblikovati tone z govornimi organi', enakozvočnice pa samo v govorjeni, npr. gozd [gost] 'z drevjem strnjeno porasel svet' : gost 'povabljenec' ipd.

1.2 J. Snój

1.2.1 POSREDNO MOTIVIRANA VEČPOMENSKOST

Jerica Snój v Tipologiji slovarske večpomenskosti poleg t. i. neposredno motivirane večpomenskosti, kamor spadajo pomenska vsebovanost in pomenski prenosi, definira še poseben tip večpomenskosti, in sicer ga poimenuje posredno motivirana večpomenskost. Ta tip se je avtorici namreč izločil pri kategoriziranju znotrajleksemskih medpomenskih povezav, in sicer je šlo za lekseme, pri katerih ni znotrajleksemske medpomenske povezanosti, ki bi temeljila na neposredni pomenskosestavinski motiviranosti ali na pomenski motiviranosti, utemeljeni v vsebinski asociativni povezanosti (Snój 2004: 99). Na podlagi združenih spoznanj A. Vidovič Muha ter J. Snój lahko slovarsko večpomenskost predstavimo z naslednjo sliko:

Slika 2: Členitev slovarske večpomenskosti (Snoj 2004: 100)

Kot že omenjeno, se je tip posredno motivirane večpomenskosti avtorici Tipologije slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov (Snoj 2004) izločil pri analizi gradiva. Pri tej vrsti večpomenskosti gre namreč za to, da imajo pomeni skupno izhodišče v enem pojmu, vendar ta pojem samostojno obstoji zunaj znotrajleksemsko povezanih pomenov in neodvisno od njih. Kot primer avtorica navaja leksem *godovnica*, ki ima pomena 'ženska, ki ima god' ter 'pesem, napisana za god'. Oba pomena družita slovarski pomen leksema *god*, ki tudi omogoča posredno povezanost med pomenoma (Snoj 2004: 99).

Besedotvorna podstava ima torej pri te vrste slovarskem združevanju pomenov veliko vlogo, zato je posredno motivirana večpomenskost lahko poimenovana tudi besedotvornopodstavna ali krajše podstavna večpomenskost. Njena značilnost je torej, da »omogoča povezovanje pomenov na ravni enakovrednega soobstajanja več pomenov, ki so v različnih razmerjih povezani s pomenom (pomeni) leksema, iz katerega je vzeta besedotvorna podstava« (Snoj 2004: 101).

Na tem mestu velja posebej opozoriti na nekoliko drugačno terminologijo, ki jo v povezavi s tvorjenkami in besedotvorjem v zvezi s posredno motivirano večpomenskostjo uporablja J. Snoj³ in je posledično uporabljena tudi v celotnem magistrskem delu.

³ Kot pravi avtorica sama v povzetku svoje raziskave: »S prilagoditvijo je bilo v raziskavi upoštevano povezovanje večpomenskosti z besedotvorjem, kot ga pojmuje Ju. D. Apresjan (Snoj 2004: 187).

A. Vidovič Muha v svoji besedotvorni teoriji opisuje tvorjenko kot besedo, sestavljeno iz besedotvorne podstave in obrazila. Besedotvorna podstava je del tvorjenke, ki je nastal iz neobraziljenih korenskomorfemskih besed v skladijski podstavi, nanj se razvršča tudi obrazilo. Obrazilo pa je del tvorjenke iz enega ali več morfemov kot pretvorba samo slovničnega pomena skladijske podstave. Primer: gost-itelj: [tisti, ki] gosti[Ø], [] → -itelj. To, da je tvorjenka sestavljena iz besedotvorne podstave in obrazila, določa tudi bistveno lastnost njene skladijske podstave, ki je podredna nestavčna besedna zveza (njene predmetno- in slovničnopomenske se pretvorijo v tvorjenko) (Vidovič Muha 1988: 183).

J. Snoj pa razlaga teorijo Ju. D. Apresjana z vidika večpomenskosti in besedotvorja.⁴ Teoriji Ju. D. Apresjana in A. Vidovič Muha se nekoliko razlikujeta v tem, da je pri slednji enota skladijskega besedotvorja definirana z neposrednim razmerjem med skladijsko podstavo in tvorjenko, pri Ju. D. Apresjanu pa je eksplicitno poudarjeno izhodišče za skladijsko besedotvorje v sopomenski povedi, torej z razmerjem med sopomenskima povedma z motivirajočo in motivirano besedo.⁵ Ju. D. Apresjan ugotavlja, da gre pri razmerju skladijske tvorjenke nasproti podstavni besedi⁶ za enakost leksikalnega pomena ob različnem skladijskem pomenu. Leksikalni pomen je ena od lastnosti jezikovnega znaka in vključuje denotativni pomen in nekatere prvine pragmatičnega pomena. Skladijske lastnosti jezikovnega znaka – skladijski pomen so zunaj leksikalnega pomena. V okviru Apresjanovega pojmovanja je torej za 'leksikalni pomen' postavljeno, da je enak pri motivirajoči besedi in tvorjenki, to pa potrjuje

⁴ Ju. D. Apresjan večpomenskost pojmuje z nekoliko drugačnega vidika, in sicer temelji na danosti, da večpomenskost besede omogoča sopomenske pretvorbe povedi na način: Poimenovanje predmetov poteka nepredvidljivo (večpomenski sam. poimenovanje v pomenu 'dejanje') – Predmeti dobijo svoja poimenovanja nepredvidljivo (večpomenski sam. v pomenu 'rezultat dejanja'). Prav v tej možnosti sopomenskega pretvarjanja povedi, ki izhaja iz večpomenskosti slovarske enote, pa je utemeljena analogija med večpomenskostjo in besedotvorjem (Snoj 2004: 27).

⁵ Apresjan ima torej za izhodišče skladijskega besedotvorja razmerje med sopomenskima povedma, ki vsebujeta motivirajočo besedo in tvorjenko. Primer: Tkanina je bila bleščeča bela. – Belina tkanine je bila bleščeča.

⁶ Pojma 'podstava tvorjenke' Apresjan sicer ne uporabi, zaradi priročnosti pa ga na tem mestu uporabi J. Snoj za poimenovanje tistega, iz česar nastane tvorjenka (Snoj 2004: 31).

predstavo o leksikalnem pomenu kot nehierarhiziranem naboru denotativnih pomenskih sestavin.

Slovensko skladijsko besedotvorje tudi ločuje slovarski pomen od besedotvornega. Pri slednjem je vsebina pomenskih lastnosti predvidena s pretvorbenim razmerjem med skladijsko podstavo in morfemskim sestavom tvorjenke (lovec \leftarrow [tisti, ki] lovi [ø], [] \rightarrow -ec), slovarski pomen pa je določen s hierarhiziranimi pomenskorazločevalnimi lastnostmi (lovec: 'kdor se ukvarja z lovom'; 'kdor si zelo prizadeva, da si kaj pridobi') (Snoj 2004: 31).

Omeniti velja tudi, da posredno motivirana večpomenskost lahko (teoretično) prosto prehaja v homonimijo (enakoizraznost), je hkrati zanimiva s stališča besedotvorja in pomenotvorja ter samosvoja s stališča predvidljivosti v znotrajleksemskem povezovanju pomenov (Snoj 2004: 187).

J. Snoj je na podlagi lastnega gradiva izpostavila naslednjih 7 tipov posredno motivirane večpomenskosti:

- a) tvorjenke, katerih pomeni ustrezajo različnim pomenom leksema, iz katerega je besedotvorna podstava; večpomenskost je zrcalna podoba večpomenskosti podstavne besede (graja: 1. 'ugotavljanje, očitane napak, pomanjkljivosti', 2. 'opominjanje, oštevanje' \rightarrow grajati: 1. 'ugotavljati, očitati napake, pomanjkljivosti', 2. 'opominjati, oštevati');
- b) tvorjenke, katerih različni pomeni vsebujejo istovrstno razmerje do pomena besedotvorne podstave; pomeni so na ravni razmerja z besedotvorno podstavo drug drugemu vzporedni (vzporedna pomenskost); različni slovarski pomeni tvorjenke uresničujejo isti besedotvorni pomen (galerist: 1. 'uslužbenec galerije', 2. 'lastnik galerije');
- c) tvorjenke, katerih večpomenskost je kombinacija večpomenskosti podstavne besede in različnosti skladijskih podstav (grahovec: 1. 'premog, katerega kosi so majhni kot grah', 2. 'gozdna in travniška rastlina z metuljastimi cveti, podobna grahu', 3. 'kamnina v obliki zrn, podobnih grahu');

- č) tvorjenke, katerih večpomenskost odraža večpomenskost obrazila – pomeni imajo isto besedotvorno podstavo, skladijsko podstavo pa iz slovarskopomensko različnih sestavin (gabrovina: 1. 'gabrov les', 2. 'gabrov gozd');
- d) tvorjenke, ki vsebujejo skupno besedotvorno podstavo, vendar se ta pri posameznih pomenih pojavlja na različnih stopnjah pomenskega opisa, tako da iz slovarske razlage lahko niti ni razvidna (gobavec: 1. 'gobav človek', 2. 'nočni metulj, katerega gosenica objeda gozdno drevje' ← povezovalna lastnost je besedotvorna podstava gobav – ki ima bolezen gobe);
- e) tvorjenke, ki v različnih pomenih vsebujejo različne stopnje tvorbene oddaljitve od pomena besedotvorne podstave (grabeljnik: 1. 'priprava za grabljenje', 2. 'sveder za vrtanje lukenj v čeljusti grabelj');
- f) tvorjenke iz različnih besednih zvez z danim lastnim imenom (garibaldinec: 1. 'pristaš gibanja, ki mu je načeloval Garibaldi', 2. 'pripadnik italijanskih partizanskih enot Garibaldi') (Snoj 2004: 101–102).

1.2.2 METAFORA

Zaradi potrebe po aplikaciji na gradivo v nadaljevanju dela in prevladujočih metaforično motiviranih pomenov v slovarski večpomenskosti metaforo predstavljam še nekoliko natančneje. J. Filipec (v Snoj 2004: 161) definira metaforo kot uporabo poimenovanja, ustaljenega za poimenovanje predmetnosti A, za poimenovanje predmetnosti B. To preneseno poimenovanje je možno zato, ker imajo imenovani predmeti vsebinske podobne lastnosti, ki se z novim poimenovanjem izrazijo na opazen način.

J. Snoj se je z metaforo ukvarjala v delu Metafora v leksikalnem sistemu, kjer je o njeni kompleksnosti zapisala, da »ni leksikologa, ki ga ne bi vznemirjala privlačnost tega pojava, hkrati pa strašila neobvladljivost metafore v njeni vlogi neizčrpnega vira izraznih možnosti, ki učinkovito sledijo vselej novim poimenovalnim in preimenovalnim potrebam« (Snoj 2010: 9).

V nadaljevanju je treba omeniti tudi pomembno dejstvo, da v vseh teh primerih govorimo o leksikaliziranih metaforah,⁷ za katere je značilna razvidnost povezovalne prvine med motivirajočim in motiviranim (metaforičnim) pomenom, kar jih tudi razlikuje od neleksikaliziranih metafor (Snoj 2010: 23). V nadaljevanju J. Snoj pravi, da »leksikalizirana metafora predstavlja metodološko najbolj dosledno določitev metafore, ki pa je tudi v največji meri shematizirana in poenostavljena« (Snoj 2010: 65).

Zato tudi glede na potrebe analize gradiva J. Snoj obravnava metafore v Slovenskem leksikalnem pomenoslovju povzame tako: »Strukturni okvir slovarskega pomena, konkretiziran v pomenskosestavinsko izraženi pomenski razločevalnosti v razmerju do drugih pomenov v leksikalnem sistemu večinoma neposredno ne odraža ali pojasnjuje asociacije, s katero sta povezana motivirajoči in metaforično motivirani pomen. Ta povezava pogosto presega slovarski pomen in obstoji na ravni (neopomenjenih) vsebinskih lastnosti denotatov. Glede na to je pri raziskovanju metafore kot jezikovne danosti utemeljeno upoštevanje dvojnosti, ki jo uresničujejo na eni strani vsebinske povezave /.../ in na drugi strani jezikovne danosti /.../« (Snoj 2010: 29).

Prav med obdelavo gradiva je prihajala tudi do novih spoznanj oz. do vprašanj, kako raziskovati leksikalizirano metaforo kot jezikovnosistemsko danost. Izpeljavna povezava med motivirajočim in metaforičnim pomenom namreč ni vselej razvidna znotraj pomenskosestavinske zgradbe, ampak lahko obstaja v okviru neopomenjenih vsebinskih lastnosti. Pomenskopovezovalno jedro tako lahko ostaja zunaj slovarskega pomena. »Vsebinske povezave, ki v asociacijah omogočajo metaforične pomenske prenose, neposredno niti ne odražajo povezav med v stvarnosti obstoječimi danostmi, pač pa odražajo povezave, kot obstoje v mišljenju. Ta raven metaforičnih pomenskih prenosov je neposredno s stališča jezikovnega sistema neulovljiva« (Snoj 2010: 66).

⁷ J. Snoj leksikalizirano metaforo opredeli kot metaforo, ki je pojmovana »kot tip strukturalno modeliranega slovarskega pomena znotraj leksikalnega sistema« (Snoj 2010: 12).

2 NOVEJŠA SLOVENSKA LEKSIKA

2.1 Definicija termina

Kot vsak jezik tudi slovenščina sestoji iz velikega števila besed. Ta nabor besed pa ne ostaja vedno isti, ampak se prav zaradi živosti jezika nenehno spreminja. Preprost razlog za to je seveda ta, da se v svetu nenehno pojavljajo vedno nove predmetnosti, hkrati z njimi pa tudi potrebe po poimenovanju teh predmetnosti oz. novih besedah. Prav zadnja desetletja se svet razvija vedno hitreje, zato je tudi število novih besed vedno večje. Zaradi hitrega razvoja za vse te novonastale besede obstaja več različnih poimenovanj in opredelitev oz. se z tem še vedno ukvarja več avtorjev. V nadaljevanju torej opredeljujem novejšo slovensko leksiko, ki predstavlja gradivo za analizo v nadaljevanju magistrskega dela.

Prva stvar, ki jo je treba natančneje opredeliti, je sama terminologija oz. poimenovanje teh »novih besed«. Med pregledovanjem literature sem namreč opazila, da lahko naletimo na različne termine – poleg novejšega besedja še novejša leksika, novota, neologizem, neoleksem. V tej nalogi je uporabljen termin novejša leksika, razlogi za to so predstavljeni v nadaljevanju.

Z opredelitvijo novejše slovenske leksike se v svoji doktorski disertaciji med drugim ukvarja tudi S. Štumberger. Ugotavlja, da je termina neologizem in novota v svojih delih uporabljal predvsem J. Toporišič, s terminom novejše besedje so nove besede opredelili predvsem pri načrtovanju Slovarja novejšega besedja (rabili so ga kot nadpomenko za neologizme in neosemanteme). Opozarja pa, da v strokovni rabi termina besedje in leksika nista prekrivna, ampak v razmerju nad- in podpomenskosti, kot opredeljuje že A. Vidovič Muha v Slovenskem leksikalnem pomenoslovju.⁸ S. Štumberger ugotavlja, da se težave pri rabi termina besedje kažejo tudi v samem Slovarju novejšega besedja, saj ta vsebuje tudi stalne besedne zveze (Štumberger 2011: 14–16).

Eno izmed del, ki se prav tako ukvarja z novejšo leksiko, je knjiga oz. projekt Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri), ki je delo več avtorjev. Ena

⁸ »Med temi pojmi gre za hierarhično razmerje: leksem in leksika sta nadpomenki besedi oziroma besedišču, besedju, besednemu zakladu. Poimenovalne prvine jezika niso samo besede, ampak tudi stalne (nestavčne) besedne zveze in leksikalizirane krajšave /.../ (Vidovič Muha 2000: 22–23).

izmed njih, A. Gložančev, se v uvodu najprej sooča prav s poskusom opredelitve novejšje leksike. V slovenščini naj bi bila vpeljana naslednja dogovorna opredelitev: »Novejšje besedje (novejšja leksika) je tisto besedje (tista leksika), ki se je v slovenščini pojavilo oz. uveljavilo v obdobju približno zadnjih dvajsetih let«. Ko so avtorji oblikovali zbirko novejšje besedja pri omenjenem projektu, so poleg te definicije dodali še kriterij »in še ni obravnavana v SSKJ« (Gložančev 2009: 12).

2.2 Opredelitev novejšje slovenske leksike

Časovna opredelitev

Termin novejšje besedje oz. novejšja leksika ni povsem ustaljen in uveljavljen, vseeno pa gre za označevanje besedja z vidika njegove začetne pojavitve na časovni razvojni jezikovni premici (Gložančev 2009: 12).

Za natančnejšo opredelitev pridevnika »novejši« bom ponovno citirala S. Štumberger, ki pravi, da pridevnik novejši v njeni raziskavi pomeni, »da gre za jezikovne enote, ki so del slovenskega jezika postale po letu 1991« (Štumberger 2011: 17), ter Alenko Gložančev, ki opredeljuje novejšjo leksiko kot tisto besedje, »ki se je v slovenščini pojavilo oz. uveljavilo v obdobju približno zadnjih dvajsetih let« (Gložančev 2009: 12). Obe avtorici torej opredeljujeta novejšjo leksiko kot leksiko, ki se je pojavila približno po letu 1991, predvsem zaradi dveh razlogov: Slovarja slovenskega knjižnega jezika, ki je v knjigah izhajal od 1970 do 1991 in vsebuje besedje tistega časa, ter osamosvojitve Slovenije in posledično spremembe družbenega sistema. Tudi v tej nalogi termin »novejšja« predstavlja leksiko po letu 1991, predvsem zaradi kriterija, povezanega s slovarji,⁹ saj so slovarski pomeni leksemov predmet raziskovanja v nalogi.

Vsebinska opredelitev

S. Štumberger novejšjo slovensko leksiko opredeljuje primerjalno s SSKJ-jem in pravi, da »novejšja slovenska leksika zajema nove enobesedne in večbesedne lekseme, katerih del

⁹ Slovar novejšje besedja, iz katerega so izbrani neosemantemi za analizo, namreč vsebuje besedje, ki se je uveljavilo po letu 1991.

je novejša beseda na izrazni ravni, večbesedne lekseme, katerih deli so že bili obravnavni v SSKJ-ju, in neosemanteme¹⁰« (Štumberger 2011: 8).

Gradivo analitičnega dela te naloge sestavljajo prav slednji, neosemantemi. A. Žele jih (po A. Rangelovi) opredeli kot nove pomene v starih oblikah (Žele 2009b: 128). Poleg tega pravi, da se novopomenke ali neosemantizmi pojavljajo zaradi potrebe po označitvi novega denotata ali zaradi potrebe jasneje izraziti/zaobjeti vso pomenskost izraza. Lahko se jih seveda obravnava tudi kot izraz ekonomičnosti v jeziku, saj v stare oblike vnašajo nove pomene. »Pomenotvorje je torej povezano z jezikovno metaforizacijo, ki jo sproža jezikovna gospodarnost v smislu, da jezik izkoristi že obstoječe izrazje« (Žele 2009a: 458). To se zgodi na različne načine – aktualno izrazje lahko pridobiva nove pomene v različnih zvezah, kot npr. blago v akciji, lahko pa se pomensko oživijo oz. revitalizirajo besede, kot npr. namizje, mesečnik itd. (Žele 2009a: 457–458).

2.3 Delitev novejše leksike

A. Gložančev v nadaljevanju novejšo slovensko leksiko razdeli na naslednjih 10 osnovnih skupin, iz katerih leksika izhaja z vidika njenega generiranja (Gložančev 2009: 13–15):

1. Novejša leksika, ki je rezultat poimenovalne potrebe za nov oz. na novo identificiran pojav. To leksiko lahko delimo še v dve skupini:
 - a) beseda oz. besedna zveza je tvorbeno nova, torej nov izraz za novo predmetnost, npr. internet, blog, evro, klementina, poklikati, tajkun, pametna hiša, svetlobno onasneževanje, trajno mleko, bolonjska reforma, resničnostni šov ...;
 - b) beseda oz. besedna zveza je novoopomenjeni izraz, ki predstavlja:
 - širjenje pomenja besede, ki je zaradi splošne uveljavnosti že predstavljena v SSKJ, t. i. neosemantemi: kolesarke (hlače), miška (rač.), ježek (zapenjalo, frizura), akcijski (trg.);

¹⁰ V literaturi lahko namesto termina neosemantem zasledimo tudi izraza neosemantizem ali novopomenka.

- širjenje pomenja besede, ki ni bila sprejeta v SSKJ, npr. mečina kot novejša beseda v pomenu softver, programska oprema (rač.);
 - (v redkih primerih) homonim k besedi, obravnavani že v SSKJ (klikniti (rač. pritisniti)).
2. Novejša leksika je rezultat jezikovne odprtosti kot posledice sodobnih globalizacijskih teženj in medkulturnih povezav. To se kaže kot tujejezične, zlasti angleške besede, prevzete bodisi citatno (brainwashing, deadline) bodisi v dvojezični obliki citatno/podomačeno (catering/katering, bodybuilder/bodibilder) ali le v podomačeni obliki (heker, dejt) ter kot pojavljanje besed za označevanje predmetnosti iz drugih kultur (haiku, liči, suši).
 3. Novejša leksika, ki je oblikovana oz. se uveljavlja kot slovenska ustreznica za novejšo prevzeto besedo, npr.: medmrežje za internet, skok z elastiko za bungee jump, dobro počutje za wellness itd.).
 4. Novejša leksika, ki je posledica različnih stopenj determinologizacije. To se v sodobnem času pogosteje dogaja predvsem zaradi sodobnih medijskih sredstev, preko katerih se širijo vedenja z različnih strokovnih področij. Npr.: antagonist, genom, forenzik, lobotomija, trajnostni razvoj ...
 5. Novejše tvorjena leksika iz besed, ki že obstajajo v SSKJ (močna skupina novejših tvorjenk), npr.: aferaštvo iz afera (SSKJ), okoljevarstvenik iz varstvo okolja (SSKJ). Novejša tvorjenka je pogosto le zvrstno nenevtralna sopomenka drugemu že uveljavljenemu leksemu (npr.: abrahamovec za Abraham (SSKJ), fotka za fotografija (SSKJ)).
 6. Novejša leksika, ki je posledica družbeno-gospodarskih sprememb v devetdesetih letih (po letu 1991), ko so se določene že obstoječe besede reaktualizirale. Besede so bile v določenem predhodnem obdobju v stranski rabi, v novejšem času pa so doživele reaktualizacijo. Primer so besede: borzništvo, borznposredniški, koncesnina.

7. Novejša leksika, ki je nastala s poobčnobesedenjem lastnoimenskega izhodišča. Gre za specifično sorazmerno produktivno skupino leksike, specifična pa je predvsem glede na motivacijo in vezanost na posebno skladiščno rabo. Gre za besede, kot na primer: barbika, google, nokia, frutek, falcon, patria, skype, šengen ...
8. Pisne realizacije izgovorjenih/govorjenih kratičnih oblik in tvorjenke iz njih: cede (CD), devede (DVD), cedejka (cede, CD-plošča).
9. T. i. **pogojno novejša leksika** (z močnim frekvenčnim porastom). Gre za že znano besedje, ki je lahko domače ali klasično prevzeto, in ga obravnavamo kot novejše le zaradi močnega porasta njegove rabe v novejšem času in hkrati še ni uslovarjeno v SSKJ. Porast rabe leksema je lahko posledica sorazmerno močne rabe leksema v osnovnem pomenu (npr. pedofilija) ali v smislu pridobljene večpomenskosti na različnih področjih (npr. deja-vu, servisiranje). Gre tudi za lekseme, ki so se realizirali v novejših besednih zvezah (npr. širitvena dela, širitvena politika) ali pa je njihova raba povezana s povečano rabo nekaterih besedotvornih tipov, npr. univerbizacije s priponskim obrazilom (domiselnež), feminativov (galeristka), tvorjenk -ost in -stvo (urbanost, kredibilnost), tvorjenk s predpono »ne-« (nebralec, neevropskost) ipd. Gre torej za tipološko in zvrstno raznoliko in razmeroma močno skupino leksemov.

Z vidika SSKJ lahko ločimo dve skupini t. i. pogojno novejše leksike:

- a) besede, ki v SSKJ nimajo še nobenega predstavnika,
- b) besede z vsaj enim v SSKJ že uslovarjenim predstavnikom.

10. Potencialno novejša leksika – leksika, ki predstavlja le manjše systemske prilagoditve glede na SSKJ (alufolija < alu folija (SSKJ), olimpijada < olimpiada (SSKJ)).

2.3.1 PREVZETE BESEDE

Kot navaja že A. Gložančev (glej zgoraj, točka 2) pri svoji delitvi novejše slovenske leksike, del novejše leksike kot posledica globalizacije predstavljajo tudi prevzete besede

(Gložančev 2009: 14). Ker je med analiziranimi leksemi tudi nekaj primerov prevzete leksike, je ta nekoliko razčlenjena v nadaljevanju poglavja.

Že J. Toporišič je pisal o tem, da je v slovenskem knjižnem jeziku veliko iz drugih jezikov prevzetih prvin. Kažejo se v pisavi, glasovih, oblikah, besedah, besedotvornih načinih ipd. (Toporišič 2006: 62).

Terminologija na tem področju sicer ni popolnoma enotna. M. Snoj (Snoj 2005: 121) pravi, da v slovenski literaturi ni enotnega mnenja o definiciji »tujke«, »prevzete besede« in »izposojenke«.

Osnovno dejstvo je, da je prevzeta beseda vsaka beseda, ki ni nastala izvorno v slovenščini, v njenem razvoju. Ko govorimo o tujki in izposojenki, pa je razlika med njima ta, da je izposojenko ljudstvo vpeljalo iz sosednjega narečja tujega jezika v svoje narečje, tujko pa so v slovenski knjižni jezik vpeljali izobraženci (Snoj 2005).

Prevzete besede so v slovenski jezik prešle na različne načine, nekatere smo precej prilagodili, druge manj, tretjih sploh ne. L. Bokal (2009) v članku Prevzemanje glede na vrste loči tri tipe prevzemanja leksike: citat, kalkiranje in svobodno prevzemanje. Citatne besede ostajajo enake izvornemu jeziku, tako pri pomenu kot izrazu. Kalkiranje lahko poimenujemo tudi dobesedno prevajanje, značilno pa je predvsem za strokovne jezike. Leksemi (kalki) dobijo zvočno podomačeno lupino, njihov pomen pa je pogosto nepravilno prilagojen prevzemnemu jeziku. Zadnji način je še svobodno prevzemanje, pri katerem gre za jezikovno prilagoditev prevzemnemu jeziku (Bokal 2009: 112–116).

Še bolj natančno pa prevzeto leksiko opredeljuje A. Vidovič Muha. Ko opazujemo lekseme z jezikovno-kulturnega vidika, vidimo, da se nova poimenovanja lahko ustvarjajo s sredstvi lastnega ali drugega jezika. V drugem primeru govorimo o zakritem in izraženem prevzemanju. Zakrito prevzemanje oz. kalkiranje razdelimo na denotatne in pomenske kalke, prvi v jeziku prejemnika nimajo denotata (npr. izvorno pojmi iz računalništva), pri drugih pa se ohranja izbira pomenskih sestavin dajalca v jeziku prejemniku. Pomenski kalki lahko izhajajo iz klasičnih jezikov (internacionalizmi) ali iz globalnega jezika (varianete angleščine, tudi globalizmi). Izraženo prevzemanje lahko razdelimo na citatnost (ohranjanje izraza v jeziku prejemniku), polcitatnost (predvsem črkovna ohranjenost v jeziku prejemniku, oblikoslovni ali besedotvorni morfemi so lahko

že v jeziku prejemniku) ter sistemsko prevzetost (vključitev v formalni sistem jezika prejemnika) (Vidovič Muha 2007: 404–406).

2.3.1.1 Internacionalizmi in globalizmi

V sodobni informacijski družbi prihaja tudi v jeziku do vedno novih pojavnosti. Med njimi so tudi internacionalizmi in globalizmi, s katerimi se v članku Vprašanje globalizmov ali meje naših svetov ukvarja A. Vidovič Muha (2004). Pri internacionalizmih gre za to, da imamo na prvem mestu en jezik, ki je dajalec, in več kot en jezik, ki je prejemnik. Jezik prejemnik pa še vedno lahko postane sekundarni dajalec in tako lahko določen internacionalizem potuje do ciljnega jezika preko več postaj. Globalizem pa je pojem, ki ga definira globalni jezik in je torej eden izmed temeljnih pojmov današnjega časa, saj določa postmoderno informacijsko družbo. Globalni jezik predstavlja jezik sodobnega časa, njegova temeljna lastnost je univerzalnost sodobnega denotata (Vidovič Muha 2004).

2.3.1.2 Globalne metafore

A. Žele v članku Pomenotvorne zmožnosti z vidika /de/terminologizacije raziskuje predvsem, kako se pod vplivom novih pojavnosti pomenotvorne zmožnosti in posledično razširjene poimenovalne zmožnosti še lahko širijo, in sicer na področju terminologije. Vseeno pa v delu članka, kjer govori tudi o medjezikovni motivaciji za poimenovanje (kalki ipd.), izpostavi tujepomensko motivirane globalne metafore, ki jih najdemo predvsem v računalništvu. Pojasni, da gre za poimenovanja tipa miška, okna, ikona (Žele 2009b: 128). Gre torej za bolj sodobne, globalne metafore, ki so motivirane iz tujega, angleškega jezika oz. pomena, hkrati so to tudi pomenski kalki.

3 SLOVARJI IN NJIHOVE ZNAČILNOSTI

V zadnjih letih smo v slovenščini dobili dve veliki slovarski pridobitvi, predvsem kar se tiče novejšje leksike. Leta 2012 je namreč izšel Slovar novejšega besedja (SNB), ki vsebuje izključno novejšo leksiko, 2014 pa še druga, dopolnjena izdaja Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ²), ki poleg leksemov iz prve verzije prinaša tudi dopolnitve z novejšo leksiko. Prav ta dva slovarja sta poleg starejše verzije SSKJ osnova za pomenske opredelitve izbranih leksemov (neosemantemov) v nalogi, zato so v nadaljevanju vsi trije

slovarji in njihovi načini zapisovanja slovarskih sestavkov nekoliko natančneje predstavljeni.

Vsi slovarji so sicer na voljo tudi v elektronski obliki.¹¹ Za potrebe magistrskega dela so bile uporabljene tako pisne kot elektronske različice slovarjev, vsekakor pa so slednje zelo dobrodošla pomoč pri raziskovanju, saj je z njimi raziskovanje predvsem hitrejše. Na tem mestu bi zato omenila tudi portal Fran (<http://www.fran.si/>), ki združuje »slovarje, slovenistične jezikovne vire in portale, ki so nastali ali še nastajajo na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ter slovarje, ki so v okviru dela na tem inštitutu dobili digitalno obliko« (Fran 2015). Fran iskanje oz. primerjavo pomenov besed zelo poenostavi, saj nam pri iskanju določene besede v enem zadetku prikaže pojavitev besede v vseh slovarjih.

3.1 Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ)

Slovar slovenskega knjižnega jezika je prvi večji enojezični slovar knjižne slovenščine, ki je nastal na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Izšel je v petih knjigah, in sicer je izhajal od leta 1970 do leta 1991, kasneje je bil večkrat izdan tudi v eni knjigi (več izdaj), na zgoščenki ter na spletu.

Slovar zajema besedni zaklad in prikazuje njegovo rabo v slovenskem knjižnem jeziku od leta 1969 naprej (do 1991) ter obsega vse bistvene prvine knjižnega jezika (leposlovni, znanstveni, publicistični, časopisni in pogovorni jezik, terminologijo, žargon in narečno besedje). Med slovarskimi gesli ne najdemo lastnih imen, kratic in simbolov, prav tako tudi ne glagolnikov, manjšalnic, svojilnih pridevnikov, abstraktnih samostalnikov ter zelo redkih knjižnih besed. Poleg tega slovar ne daje podatkov o izvoru in zgodovini besed (SSKJ 2005: XX).

Gradivo za slovar je bilo izpisano iz leposlovnih del, revij, časopisov, poljudnoznanstvenih del in šolskih knjig (SSKJ 2005: XXI).

¹¹ SNB: <http://bos.zrc-sazu.si/SNB.html> (prosto dostopanje)

SSKJ: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (prosto dostopanje)

SSKJ²: <http://www.sskj2.si/> (potrebna je prijava)

Zgradba slovarskega sestavka

Slovarski sestavek je v SSKJ poimenovan geselski članek in je sestavljen iz glave z zaglavjem ter razlage z ilustrativnim gradivom. Dopolnjujejo ga lahko gnezda, podgesla ipd. Primer:

inštalácija in instalácija -e ž (á) **1.** *načrtna namestitvev žic, cevi, naprav za določeno delovanje, zlasti v stavbah, napeljava: končati inštalacijo; inštalacija centralne kurjave, klimatskih naprav, telefona / inštalacija radijskega sprejemnika, pralnega stroja namestitvev in priključitev // navadno s prilastkom sistem žic, cevi, naprav za določeno delovanje, zlasti v stavbah: inštalacija v tej stavbi je zastarela / cevna, kabelska inštalacija; električna, plinska, odtočna, telefonska, vodovodna inštalacija; hišne inštalacije v poslovnih ali stanovanjskih stavbah; industrijske inštalacije v industrijskih objektih* ♦ elektr. nadometna z vodniki nad ometom, podometna inštalacija z vodniki pod ometom **2.** *rel. uradna postavitvev, uvedba na službeno mesto, umestitev: inštalacijo novega župnika je opravil dekan*

Glava je začetni del sestavka in sega do kvalifikatorja, ki določa besedno vrsto. V njej je zapisano geslo z oblikami za pregibanje in slovničnim kvalifikatorjem. Geslo je glavna beseda sestavka in ima lahko tudi več členov. Glavi sledi zaglavje, ki sega do podatka o intonaciji. Za zaglavjem je pomenski del sestavka, ki ga sestavljajo razlage, ilustrativno gradivo in gnezda. Glavna razlaga določa pomen oz. funkcijo gesla in stoji za zaglavjem. Stranska razlaga pojasnjuje fraze ter zveze in pomenske odtenke, ki potrebujejo razlago, in vedno stoji za zgledom. Če je geslo večpomensko, na prvem mestu stoji pomen, ki je najbolj nevtralen, najmočnejši, lahko pa tudi pomensko izhodiščni. Za razlago sledi še ilustrativno gradivo, zgledi iz dejanske rabe, ki potrjujejo pomensko razlago. Če je potrebno, na koncu lahko najdemo še gnezdo (terminološko, frazeološko) (SSKJ 2005: XXI–XXV).

Gesla so natisnjena krepko, podgesla polkrepko. V pokončnem tisku je natisnjeno ilustrativno gradivo in posamezne oblike v glavi in zaglavju, glavne razlage so tiskane v ležečem tisku (SSKJ 2005: XXV).

Osnovno ločilo je podpičje – med seboj loči posamezne zglede v ilustrativnem gradivu, če se nahaja med razlago in sinonimom, pomeni, da je sinonim geslu nadrejen, v stranskih razlagah pa lahko nakazuje dva različna pomena. Dvopičje stoji za glavnimi razlagami, ki jim sledi ilustrativno gradivo, za kvalifikatorji (kvalifikatorskimi pojasnili), katerih veljavnost sega čez podpičje in za opozorili, ki se uvajajo s črkami. Dve poševni črti (//) uvajata podpomen, ena (/) pa loči pomenske odtenke, stalne zveze in stilizme (SSKJ 2005: XLIII–XLIV).

3.2 Slovar novejšega besedja (SNB)

Slovar novejšega besedja je izšel v Ljubljani leta 2012 pri založbi ZRC SAZU. Glavna urednika slovarja sta Aleksandra Bizjak Končar in Marko Snoj. Urednik Marko Snoj v predgovoru pravi, da je ta slovar po zgradbi navezovalni, po vsebini in namenu pa dopolnilni k Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Slovar vsebuje besede, besedne zveze in pomene, ki so nastajali ali bili oživiljeni v zadnjih dveh desetletjih. Gre torej za dopolnilno nadaljevanje in ne zgolj dodatek k SSKJ, ker se zgradbi obeh slovarjev razlikujeta. To je povezano predvsem z novimi spoznanji in prijemi, novi slovar ima na nekaterih mestih tudi izboljšano in poenostavljeno slovaropisno prakso. Snoj v predgovoru spregovori tudi o novih pomenih v slovarju. Pravi, da nove besede, besedne zveze in pomene odsevajo novosti v življenjskem okolju, slogu, usmeritvah, ki sta jih prinesli zadnji desetletji. Vključene so tudi nekatere priložnostnice, raba nekaterih novih poimenovanj pa je še vedno negotova in nedorečena. Kljub vsemu je še vedno največ stvarnih in miselnih novosti, ki so nastopila za daljši čas, in bodo zato tudi njihova poimenovanja vztrajala še precej časa. Omenja tudi dejstvo, da v današnjem globaliziranem svetu veliko besed prihaja iz tujih jezikov, predvsem iz angleščine, vendar pa v slovarju najdemo tudi veliko besed, ki so nastale iz že obstoječih (stare besede pridobijo nove pomene) (Snoj 2012: 8).

O navezovanju novega slovarja na SSKJ piše tudi A. Bizjak Končar v uvodu Slovarja novejšega besedja. Pravi, da je slovar samostojna enota, vendar pa hkrati tudi del širše zastavljenega koncepta prenove in posodobitve SSKJ. Zato se na SSKJ navezuje na različne načine, ki so v geslih označeni z nadpisano kratico SSKJ. To znamenje obvešča, da gre za nov pomen že uslovarjene besede ali širjenje njenega pomena v novih

besednih zvezah. Gre torej za skupino besed, ki so bile že obravnavane v SSKJ, a so v novih zgodovinskih, političnih in kulturnih okoliščinah dobile nov pomen. Tako so se npr. v SSKJ uvrščene besede *miška*, *črv* in *hrošč* iz pomenskega polja 'žival' premaknile v polje računalništva. Z ekonomijo se danes npr. povezuje beseda *hči*, z medicino pa beseda *obvod*. Na prvem mestu pa seveda še vedno ostaja skupina t. i. novega besedja, ki še ni bilo obravnavno v razlagalnem slovarju, ker gre za povsem nove izraze (Bizjak Končar 2012: 9–10).

Predstavljeni priročnik naj bi torej bil neke vrste dokument, ki nas vedno znova opozarja, da se jezik nenehno spreminja, je gibljiv in sproščen, v slovarju ujeta besedje pa je le odsev časa, v katerem so besede živele (Bizjak Končar 2012: 11).

Zgradba slovarskega sestavka

»Slovarski sestavek v SNB obsega iztočnico z morebitno podiztočnico, zaglavje, naglas in izgovor, pomenskorazlagalni in sinonimni razdelek, ponazarjalno gradivo in etimološki razdelek« (SNB 2012: 13). Primer:

iskálnik ^(SSKJ) -a m (â) rač.

1. spletna stran ali polje na spletni strani za iskanje informacij, spletnih strani: *vpisati besedo v iskalnik; internetni iskalnik; spletni iskalnik; Zmogljiv iskalnik omogoča obiskovalcem iskanje informacij po različnih kriterijih: po ključnih besedah ali imenu podjetja, po kraju, po vrsti turistične ponudbe in po datumu*

2. program, ki na internetu, računalniku najde iskane informacije, podatke: *datotečni iskalnik; Zaradi visoke hitrosti iskanja podatkov je uporaba namiznih iskalnikov postala prijetna in predvsem koristna*

E (↑)iskálen

Na prvem mestu je torej iztočnica (oz. tudi podiztočnica), ki je natisnjena krepko in je lahko eno- ali večbesedna. Sledi zaglavje, v katerem so dodane druge neiztočnične osnovne oblike in slovnični kvalifikatorji – samostalniškimi besedam oblike za rodilnik ednine in kvalifikator za spol, pridevniškimi oblike za ženski in srednji spol ter kvalifikator za pridevniško besedo, glagolskim besedam oblika za prvo osebo ednine sedanjika ter kvalifikator za vid. Omeniti velja tudi posebnost glede na SSKJ pri samostalniški besedi. V SNB je namreč uveden pomensko-oblikoslovni kvalifikator za podspol. Podspol človeškosti je označen s kvalifikatorjem *člov.*, podspol živosti pa s kvalifikatorjem *živ.* Za

zaglavjem sledi glavna pomenska razlaga, ki je v pokončnem tisku in se konča z dvopičjem, če ima beseda sinonime, pa s podpičjem. Več pomenov je označenih z arabskimi številkami v krepkem tisku. Dve poševnici (//) uvajata manjši pomenski premik. Sledi ponazarjalno gradivo, ki je v ležečem tisku in prinaša zglede dejanske rabe. V nadaljevanju najdemo lahko tudi kolokacijske zglede, ki sledijo neposredno razlagalnemu razdelku za dvopičjem in so namenjeni prikazu tipičnih kolokatorjev, ki so značilni za pomen besede. Ločeni so s podpičjem, sledijo pa jim še stavčni zgledi. Na koncu slovarskega sestavka lahko najdemo še etimološki razdelek, ki ga označuje črka E (SNB 2012: 13–49).

Ker magistrsko delo obravnava neosemanteme, velja posebej omeniti, kako so ti označeni. Vsaka beseda ali besedna zveza (oz. del nje), ki je že registrirana v SSKJ, je v SNB označena z nadpisanim grafičnim znamenjem ^{SSKJ}.

3.3 Slovar slovenskega knjižnega jezika 2 (SSKJ²)

SSKJ² je izšel leta 2014 pri Cankarjevi založbi v dveh knjigah (A–Pa ter Pe–Ž). Do odločitve za izdajo nove oz. dopolnjene različice slovarja je prišlo kmalu po izidu Slovarja novejšega besedja leta 2012. Pri izdelavi slovarja so sodelovali člani uredniškega kolektiva v Leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Druga verzija se od prve razlikuje predvsem v tem, da je tu dodano novejšo slovensko besedje in novi pomeni, ki so nastali ali so se uveljavili v zadnjih desetletjih, prav tako pa so posodobili nekatere zglede, razlage in posamezne oznake (SSKJ² 2014: 24). V slovar je torej zajeto besedje, ki je bilo v rabi od druge polovice 19. stoletja do leta 2013. Podobno kot prva verzija tudi ta slovar ne vsebuje lastnih imen, simbolov, umetno narejenih enkratnih besed, glagolnikov, manjšalnic, svojilnih pridevnikov, abstraktnih samostalnikov ter imen za delujoče (ženske) osebe. Prav tako slovar ne daje podatkov o izvoru in zgodovini besed (SSKJ² 2014: 25).

Novejše besedje ter dodani pomeni v tej izdaji so posledica družbenih in gospodarskih sprememb, sprememb v vrednotah in pogledu na svet, sprememb pri oblačenju, prehrani, uporabi sodobnih tehnologij ipd. Slovar prikazuje, katere besede so bile v navedenem obdobju žive in kako so se uporabljale (SSKJ² 2014: 25).

Poleg tega je bilo veliko stvari posodobljenih skladno z duhom časa. Aktualizirani so ponazoritveni zgledi, posodobljene so nekatere razlage in ne več aktualne oznake in pojasnila, določeno gradivo je na novo označeno s kvalifikatorji, dodanih je približno 300 ženskih oblik, posodobljeni so glasovni podatki, ki pomagajo pri pravilni izgovarjavi ipd. (http://www.mladinska.com/sskj/o_drugi_izdaji_sskj).

Gradivo za dopolnitve, ki jih druga verzija SSKJ prinaša, so bili predvsem besedilni korpusi (Nova beseda, Gigafida, Kres), izbor besedja pa je nastal glede na pogostnost pojavitev (SSKJ² 2014: 26).

Zgradba slovarskega sestavka

Glavi z zaglavjem sledi razlaga s ponazarjalnim gradivom, dopolnjujejo ga gnezda, podiztočnice in podobno. Primer:

donácija -e ž (á)

- 1. kar se podari ustanovi ali posamezniku z namenom omogočiti, pospešiti kako neprofitno, človekoljubno dejavnost: donacija predstavlja približno petino cene za nakup dializatorja; donacija slik galeriji; donacija v višini sto evrov / dohodninska donacija // darovanje telesnega organa ali celic: donacija jajčnih, matičnih, spolnih celic; konferenca o donaciji organov in transplantaciji*
- 2. v fevdalizmu podelitev zemljišča za vojaške, politične ali uradniške zasluge*

V glavi je najprej zapisana iztočnica v osnovni obliki, sledijo slovnične lastnosti pregibnih besednih vrst ter slovnični kvalifikator, ki označuje besedno vrsto. Pri samostalniku ga nadomesti oznaka za spol, pri glagolu oznaka za vid. Sledi zaglavje, v katerem so prikazane posebnosti iztočnice, ki jih ni mogoče razbrati iz sheme oziroma so v shemi nakazane kot posebna kategorija ter tonemski naglas. Temu sledi pomenski del, ki obsega razlage, ponazarjalno gradivo in gnezda. Glavna razlaga določa pomen besede in stoji za zaglavjem, zapisana je v ležečem tisku. Glavni pomeni so členjeni z arabskimi številkami, podrejeni pomeni oz. podpomeni pa z dvema poševnicama (//) (SSKJ² 2014: 29–30).

Pomeni v sestavku si sledijo v določenem vrstnem redu. Na prvem mestu stoji osnovni pomen, to je tisti, ki je v sodobnem jeziku najbolj nevtralen oz. prevladujoč. Nadaljnji pomeni so razporejeni po stopnji odvisnosti od samega pomena. Včasih na prvem mestu

ni najmočnejši, ampak pomensko izhodiščni pomen iztočnice, zlasti če je to potrebno zaradi razvrstitve nadaljnjih pomenov.

Razlagi sledi ponazarjalno gradivo (zapisano v pokončnem tisku), zgledi iz dejanske rabe, ki potrjujejo razlago ter tudi dopolnjujejo in usmerjajo. Če je potrebno, ima slovarski sestavek na koncu še gnezdo (terminološko in frazeološko), to je oddelek, v katerem je zbrano posebno gradivo (SSKJ² 2014: 32–33).

V SSKJ² torej zgradba slovarskega sestavka ostaja enaka, tudi ločila, kot na primer podpičje, dvopičje, vejica, dve poševni črti (//) in ena poševna črta (/), imajo v novi izdaji slovarja enako funkcijo (SSKJ² 2014: 60).

3.4 Primerjava slovarjev

Za boljše razumevanje nastajanja slovarjev, njihovega koncepta, razvrščanja leksemov in njihovih pomenov ipd. sem 27. 1. 2016 obiskala Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša v Ljubljani. Sprejela me je doc. dr. Nataša Jakop, ki je k pogovoru povabila tudi dr. Domna Krvino. Pogovarjali smo se predvsem o slovarjih, zlasti o SNB in SSKJ², pri nastajanju katerih sta moja sogovorca tudi sodelovala,¹² ter o pomenih leksemov oz. kako so le-ti zapisani v različnih slovarjih. V tem poglavju povzemam del našega pogovora o slovarjih (SSKJ, SNB in SSKJ²).

Prvo pomembno dejstvo, ki sta ga sogovorca izpostavila, je, da gre pri pisanju vsakega slovarja za določene dogovore o obliki, namenu, strukturi slovarja, ki jih je treba določiti že na začetku. Od tega je tudi odvisno, kakšnim konceptom bo slovar sledil, kaj bo vseboval, na kakšen način bodo gesla predstavljena in podobno. Slovarji so si lahko med seboj zelo različni ali pa zelo podobni. Ker to vpliva tudi na oblikovanje geselskih člankov in posledično pomenov leksemov, v nadaljevanju predstavljam določene razlike in podobnosti med obravnavanimi slovarji.

SSKJ in SNB

Prvo primerjavo lahko naredimo med SSKJ in SNB. Kot je opisano že v poglavju 3.2, o povezavi teh dveh slovarjev pišeta tudi M. Snoj in A. Bizjak Končar v uvodnih delih SNB. Še enkrat velja poudariti predvsem razliko v zgradbi, saj so razlage v SNB bolj opisne,

¹² N. Jakop je sodelovala pri SSKJ², D. Krvina pa pri SNB in SSKJ².

uporabniku prijazne, tudi namen slovarja je bolj informativen in ne toliko informativno-normativen, kot pri SSKJ. SNB torej ni samo dodatek SSKJ, ampak njegovo dopolnilno nadaljevanje, saj se je uporabniku želel približati na nekoliko drugačen način.

SSKJ in SSKJ²

Če opazujemo obliko slovarja oz. slovarskega sestavka, lahko vidimo, da je ta ostala enaka, omeniti velja samo razliko v terminologiji, SSKJ namreč za predstavljen leksem uporabi izraz geslo, SSKJ² pa izraz iztočnica. Več razlik se seveda pojavlja v pomenskih razlagah in tudi pri samih iztočnicah. Kot je bilo že omenjeno, so v novi izdaji slovarja dodani nekateri novejši slovenski leksemi oz. novi pomeni, vse pa je bilo tudi aktualizirano. Pri oblikovanju novega slovarja velja torej poudariti tudi vpliv časa. Ta se v SSKJ kaže na mnogih različnih mestih – pri geslih, v razlagah, ponazoritvah ipd. Kar je bilo torej »neprimerno« za današnji čas, predvsem v smislu ideološke zaznamovanosti, so v novem SSKJ² prilagodili ali celo izpustili. Čas pa je pomemben vidik tudi pri novih besedah in novih pomenih. Besede in pomeni nastajajo, se prilagajajo, tudi izginjajo in na vse to morajo slovaropisci biti pozorni pri umeščanju v slovar.

Na tem mestu velja izpostaviti še oceno novega SSKJ², ki so jo v reviji Jezik in slovstvo objavili M. Ahlin, B. Lazar, Z. Praznik in J. Snoj (2014). Ocenjujejo, da v uvodu novega slovarja ni eksplicitno predstavljenega koncepta, iz katerega bi bilo dobro razvidno, kaj je v novem slovarju dopolnjeno, prenovljeno. Novo izdajo presoja tudi s stališča strokovnosti. V novem slovarju je merilo za sprejem pogostnost pojavitve v korpusu, medtem ko je bil izbor besed v SSKJ veliko bolj kompleksen (zvrstno ustrezno uravnotežen izbor različnih besedilnih vrst). Avtorjem se zdi, da ta koncept v SSKJ² ni bil upoštevan. Omeniti velja tudi spremenjen sistem zvrstno-stilnega označevanja, saj SSKJ² z oznako pog. (pogovorno) označuje lekseme iz slenga, ki niso v splošni rabi in so v slovar sprejeti, ne da bi bili potrjeni kot sestavine knjižnega jezika (kar je hkrati zahteva SSKJ). Oznaka pog. je torej uporabljena pri kategorialno precej različnih leksemih kot v SSKJ. Uporabljena je sicer pri tako označenih leksemih v prvi izdaji, hkrati pa so z njo v drugi izdaji označeni leksemi s povsem drugo vrednostjo (npr. sleng). Avtorji poudarjajo, da niso odklonilno naravnani do obravnave slenga v drugih, za to primernih slovarjih, pri takšni obravnavi v SSKJ pa gre za kršitev koncepta slovarja. Navajajo tudi nekatere druge

nepravilnosti pri zvrstno-stilnem označevanju (zamenjava pojasnila žarg. (žargonsko) s pog. pri nekaterih leksemih, opuščeno oznake neustalj. (neustaljeno) in neprav. (nepravilno), oznaka slabš. (slabšalno) pri leksemih, ki niso v splošni rabi). Prav tako glede slovarskih razlag pravijo, da so enciklopedične in zunaj razlagalnega sistema SSKJ. V oceni pravijo, da novi slovar ni dopolnjena in prenovljena izdaja SSKJ, temveč združitev besedila prve izdaje in dodanih slovarskih sestavkov (predvsem iz SNB in nekaj sto novih) ter nenačrtnih sprememb, ki pogosto niso v skladu s konceptom SSKJ (Ahlin idr. 2014).

SNB in SSKJ²

Prvo dejstvo, ki sta ga poudarila tudi moja sogovorca (N. Jakob in D. Krvina), je, da SNB ni avtomatično prešel v SSKJ², kot je to velikokrat (zmotno) predstavljeno. Vsi leksemi, ki so obravnavani v SNB, so bili natančno pregledani, nato pa so se ustvarjalci slovarja odločili, ali in kateri bodo vključeni tudi v SSKJ² ter na kakšne načine. Določena dejstva pri uvrščanju pomenov so lahko zelo jasna, v nekaterih primerih pa gre preprosto za presojo redaktorja. Primer takšnih odločitev je recimo to, ali bo nov pomen leksema v novem slovarju zapisan kot glavni pomen ali podpomen in podobno.

Tudi tu velja poudariti (podobno kot pri primerjavi SSKJ in SNB), da pri SNB govorimo o drugačnem tipu slovarja, torej bolj opisnem, informativnem in ne tako »strogem«, kot je SSKJ², ki je naslednik SSKJ in seveda sledi njegovi strukturi.

3.5 Slovarji v nastajanju na portalu Fran

3.5.1 SPROTNi SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA

N. Jakob in D. Krvina sta me posebej opozorila tudi na Sprotni slovar slovenskega jezika, ki ga lahko najdemo na portalu Fran (www.fran.si) in v katerem se zbira najnovejše še neuslovarjeno besedje. Slovar »je zasnovan kot uporabniku prijazen rastoči slovar informativne narave, ki zbira živo, a v slovarjih (praviloma) še ne registrirano novejše besedje in v temeljnih obrisih prikazuje njegove pomenske, slovnične in pragmatične lastnosti¹³«. Zanimivo je to, da imajo pri določenih prevzetih besedah (ki jih je dandanes veliko) uporabniki kot nadomestilo za tujko možnost predlagati svojo besedo, ki jo

¹³ *O slovarju*, 2014: http://www.fran.si/132/sss-j-sprotni-slovar-slovenskega-jezika/datoteke/SSSJ_Uvod.pdf (januar 2016)

uporabljajo ali pa bi jo želeli uporabljati. Tudi v tem slovarju so glede novih pomenov besed uvedli podobno oznako kot v SNB, saj za besede, ki so bile obravnavane že v SSKJ² in so od njegove izdaje pridobile še kakšen nov pomen, ki v slovarju ni bil zabeležen, označijo z nadpisano kratico SSKJ2.

3.5.2 NOVI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA

Slovarska dejavnost v zadnjem času je precej dejavna. V pripravi je namreč tudi že Novi slovar slovenskega knjižnega jezika (NSSKJ), katerega koncept lahko prav tako najdemo na portalu Fran¹⁴.

Gre za temeljni enojezični informativno-normativni razlagalni slovar, ki opisuje besede, izkazane predvsem v rabi, potrjeni v pisnih besedilih, zajetih zlasti iz korpusov. Slovar nadaljuje tradicijo SSKJ v smislu aktualnosti jezikoslovne misli in opisa jezikovne rabe, a je konceptualno in gradivno zasnovan povsem na novo. Slovar bo namenjen predvsem spletni rabi, poleg tega pa bodo spremembe tudi npr. to, da slovar ne bo imel več podiztočnic, temveč samo iztočnice, v slovar bodo vključene tudi leksikalizirane krajšave in okrajšave ter drugo.

V konceptu slovarja je predstavljen tudi način objave, in sicer se bo slovar postopoma (enkrat letno) objavljajal na portalu Fran, da bodo slovarski sestavki lahko uporabnikom na voljo sproti. Ko bo spletna izdaja dopolnjena, pa bo sledila še tiskana izdaja.

3.5.3 SODOBNE SLOVARSKÉ RAZLAGE

Značilnosti sodobne družbe, predvsem digitalizacija oz. prenos vsebin v digitalna okolja, vplivajo tudi na jezikoslovje in slovaropisje. Sodobno slovaropisje torej zaznamuje predvsem prenos informacij v digitalno okolje. Posledično se spreminja tudi oblikovanje slovarskih razlag. Te morajo biti uporabnikom dostopne, razumljive ter hkrati verodostojno opisovati jezikovne pojave. Ker je danes razlikovanje med različnimi priročniki (slovar, leksikon, enciklopedija) manj strogo, to pomeni, da bi bile (bodo) v novih slovarjih razlage nekoliko daljše in obsežnejše. Še vedno pa morajo ostajati dovolj informativne, da bodo omogočale razlikovanje leksikalnih enot in njihovih pomenov (Krvina 2015: 409–410).

¹⁴ *Koncept novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*, 2015: http://www.fran.si/179/novi-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/datoteke/Potrjeni_koncept_NoviSSKJ.pdf.

Na tem mestu pa velja omeniti še novejšo leksiko, ki jo je seveda prav tako treba na nek način umestiti v slovarje. Jezikoslovje mora nove pojavnosti zabeležiti, opisati in tudi kodificirati. Ker pa gre za načeloma nove izraze, lahko v obdobju njihovega uveljavljanja prihaja do nestabilnosti v obliki, izgovorjavi, slovnic, lahko pa se za določeno pojavnost pojavi tudi več poimenovanj. Pogosto predstavlja problem tudi odločanje med prevzemanjem tujega izraza in alternativnim domačim izrazom. V teh primerih se pred uveljavitvijo leksemov lahko uveljavijo različni pristopi. Ker gre med izdajami splošnih jezikovnih priročnikov za dolge intervale, prihaja tudi do razvoja samostojnih priročnikov, ki opisujejo zgolj novejšo leksiko¹⁵. Takšni priročniki so potrebni, ker pomagajo pri razumevanju novih leksemov, pri opredelitvi izgovorjave, pravopisa, slovnic. Seveda pa novejše besedje v teh priročnikih ob dolgoročni uporabi pogosto izgubi predznak »novosti« in sčasoma postane tudi del splošnega besedišča (Blažek 2015: 127–128).

¹⁵ Eden izmed takšnih je tudi Slovar novejšega besedja.

II ANALITIČNI DEL

Glavni cilj analitičnega dela naloge je bila pomenska analiza neosemantemov (novopomenk), poleg tega pa še primerjava slovarskih predstavitev leksemov oz. njihovih pomenov v treh slovarjih: SSKJ, SNB in SSKJ².

1 IZBOR LEKSEMOV IN NAČIN DELA

Prvi glavni kriterij za izbor leksemov iz Slovarja novejšega besedja je bila oznaka ^{SSKJ}, ki pomeni, da gre za lekseme, ki so že bili obravnavani v SSKJ, vendar je v SNB obravnavan njihov nov pomen ali več pomenov (torej so to neosemantemi oz. novopomenke). Celoten seznam vseh leksemov s to oznako mi je preko mentorice Saške Štumberger posredoval Andrej Perdih z ZRC SAZU. Ker je takšnih leksemov v slovarju kar 493, sem se najprej odločila, da bom v magistrski nalogi obravnavala samo samostalniške lekseme in izločila vse ostale lekseme. Ker jih je bilo še vedno preveč za potrebe naloge, sem se odločila za paberkovalno metodo ter izpisala 50 samostalniških leksemov, in sicer po dva leksema na vsako črko abecede. Pri tem sem bila pozorna tudi na to, da so vsi izbrani leksemi enobesedni. Za vsak leksem sem poiskala geselski članek še v SSKJ in SSKJ². Izpisovanje je potekalo s pomočjo spleta, predvsem portala Fran, pa tudi spletnih verzij posameznih slovarjev (obeh različic SSKJ in SNB). Za boljšo preglednost in lažje analiziranje sem za vsak leksem posebej pripravila tabelo, v katero sem vnesla pomensko opredelitev iz SSKJ, SNB ter SSKJ² (po vrstnem redu izhajanja slovarjev). Vse tabele se nahajajo v prilogi naloge.

Pri izpisovanju načeloma ni bilo težav, posebej bi opozorila le na glagolnike. Pri leksemih, ki so glagolniki, sem namreč v tabelah dodala tudi kratko pomensko razlago glagolov, iz katerih izhajajo. To je bilo potrebno zaradi lažjega razumevanja pomena in analize, saj so v slovarjih glagolniki večinoma predstavljeni le kot npr. »etiketiranje – glagolnik od etiketirati« in nato sledijo primeri. Iz tega lahko samo sklepamo o bolj natančni opredelitvi pomena etiketiranja, s pomočjo dodanega pomena glagola (»etiketirati – opremiti z etiketo«) pa je bila analiza lažja oz. pomen bolj jasen.

Ko so bile tabele z leksemi pripravljene, sem najprej analizirala vsak leksem posebej. Za vsak leksem sem predstavila njegov pomen oz. vrsto pomenskega prenosa ter primerjala zapis vseh pomenov leksema v treh slovarjih (SSKJ, SNB in SSKJ²). Sledila je bolj strnjena,

primerjalna analiza. Na podlagi ugotovitev sem lekseme razvrstila glede na pomenske prenose novih pomenov in to prikazala v tabelah. Prva razvrstitev je bila glede na motiviranost slovarske večpomenskosti (neposredna/posredna), v nadaljevanju sem vse posredno motivirane lekseme razvrstila v 7 tipov glede na tipologijo J. Snoj (Snoj 2004: 101–102), neposredno motivirane pa natančneje prikazala v tabeli metaforičnih povezav.

Med pregledovanjem tabel s pomeni leksemov sem opazila tudi, da so se pomeni iz SNB na različne načine vključevali v SSKJ². Zato sem se v naslednjemu delu analize posvetila tudi temu vidiku, in sicer sem pripravila tabelo, v kateri so prikazani načini vključevanja novih pomenov v SSKJ².

V nadaljevanju sledi najprej analiza pomenov in pomenskih prenosov neosemantemov. Leksemi so razvrščeni glede na posredno oz. neposredno motivirano večpomenskost in podrobneje še v ožje skupine. Najprej so prikazani v preglednih tabelah, nato pa še natančneje posamično razloženi.

2 POMENSKA ANALIZA NEOSEMANTEMOV

V tem poglavju so vsi leksemi prikazani najprej v tabelah, strnjeno in primerjalno, sledijo pa daljši opisi posameznih neosemantemov. Za vsak leksem so prikazani krajši opisi njegovih pomenov, za kakšno vrsto večpomenskosti gre, kako so pomeni predstavljeni v slovarjih ter ali prihaja do kakšne posebnosti. V nadaljevanju sledijo tudi različna pojasnila na podlagi teoretičnega dela naloge in pogovora z N. Jakob in D. Krvino. Poglavje je sestavljeno iz dveh delov – v prvem so neosemantemi analizirani glede na pomene, v drugem pa glede na zapise oz. razlage v slovarjih (predvsem umestitev novih pomenov v SSKJ²).

Neosemanteme je bilo torej najprej treba razvrstiti v dve večji skupini – glede na motiviranost slovarske večpomenskosti.

Tabela 1: Razvrstitev leksemov glede na motiviranost slovarske večpomenskosti

POSREDNO MOTIVIRANA VEČPOMENSKOST	NEPOSREDNO MOTIVIRANA VEČPOMENSKOST
božičnica, dopoldanec, faraonka, floristika, ionizator, jutranjik, previjalnica, snemalnik, užitkar, vrečar, žepnica (11)	animacija, artefakt, banana, car, cunami, čarovnik, črv, deteljica, entiteta, etiketiranje, geto, grozljivka, happening, hči, inkubator, joker, kontejner, kresnička, linč, logistika, meridian, modul, naboj, napovednik, odklop, output, podhranjenost, rating, razgradnja, spirala, škrbina, štala, time-out, transparentnost, ultrazvok, vložek, zrnatost, zvezdica, žur (39)

Kot že omenjeno v teoretičnem delu naloge, A. Vidovič Muha večpomensko leksiko deli na dva tipa – pomensko vsebovanost in pomenske prenose, te pa nadalje še na prenos glede na bližino (metonimija in sinekdoha) ter metaforo (Vidovič Muha 2000). J. Snoj to delitev označi kot posredno motivirano večpomenskost ter dodaja še neposredno motivirano večpomenskost, pri kateri gre za to, da imajo pomeni skupno izhodišče v določenem pojmu, ki samostojno obstaja zunaj znotrajleksemske povezanih pomenov in neodvisno od njih (Snoj 2004). Ko torej lekseme razvrstimo v tabelo glede na posredno/neposredno motivirano večpomenskost, lahko opazimo, da prevladuje slednja. Vseh posredno motiviranih leksemov je namreč 11, neposredno motiviranih pa 39. V večini primerov gre torej še vedno za pretežno močne, neposredne pomenske povezave, za katere je hkrati značilno, da je večina metaforičnih (več o tem v nadaljevanju).¹⁶ Prevladovanje neposredno motivirane večpomenskosti je pričakovano, saj se v literaturi največkrat omenja samo ta tip. O tem govori tudi J. Snoj, ki posredno motivirano večpomenskost v svoji tipologiji slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov opisuje šele v poglavju Gradivo in ne že v teoretičnem delu, saj se ji je ta tip izločil šele pri neposrednem gradivnem kvalificiranju medpomenskih povezav (Snoj 2004: 99).

¹⁶ Glej poglavje 2.2 Neposredno motivirana večpomenskost.

2.1 Posredno motivirana večpomenskost

Posredno motivirane lekseme sem se odločila razvrstiti glede na tipe posredne motiviranosti po J. Snoj (2004: 101–102), saj so bili ti iz primerov precej dobro prepoznavni. Avtorica sicer pravi, da je ta tipologija okvirna, »naključno nastala ob uvrščanju vseh medpomenskih povezav obravnavanih samostalnikov v ustrezne tipe« (prav tam). Vseeno pa sem se odločila za uporabo te tipologije, ker se je med analizo pokazalo, da lahko tudi obravnavane neosemanteme uvrstim v opisane tipe. Avtorica torej loči 7 tipov posredno motivirane večpomenskosti. Natančneje so predstavljeni že v teoretičnem delu,¹⁷ v nadaljevanju jih še na kratko povzemam:

- tip a: tvorjenke, pri katerih je večpomenskost zrcalna podoba večpomenskosti podstavne besede;
- tip b: tvorjenke, katerih različni pomeni vsebujejo istovrstno razmerje do pomena besedotvorne podstave;
- tip c: tvorjenke, katerih večpomenskost je kombinacija večpomenskosti podstavne besede in različnosti skladijskih podstav;
- tip č: tvorjenke, katerih večpomenskost odraža večpomenskost obrazila;
- tip d: tvorjenke, ki imajo skupno besedotvorno podstavo, a se ta pri posameznih pomenih pojavlja na različnih stopnjah pomenskega opisa;
- tip e: tvorjenke, ki v različnih pomenih vsebujejo različne stopnje tvorbene oddaljitve od pomena besedotvorne podstave;
- tip f: tvorjenke iz različnih besednih zvez z danim lastnim imenom.

Tabela 2: Razvrstitev posredno motiviranih večpomenskih leksemov

POSREDNO MOTIVIRANA VEČPOMENSKOST

tip a	tip b	tip c	tip č	tip d	tip e	tip f
previjalnica snemalnik užitkar vrečar	dopoldanec	floristika	božičnica ionizator jutranjik žepnica	faraonka	/	/

¹⁷ Glej poglavje 1.2.1 Posredno motivirana večpomenskost.

Opazimo lahko, da je največ posredno motiviranih pomenov tipa a (4) in č (4).

- a)** K prvemu tipu, pri katerem gre za to, da je večpomenskost posledica večpomenskosti podstavne besede, so uvrščeni leksemi previjalnica, snemalnik, užitkar in vrečar.

PREVIJALNICA

Pomeni: V SSKJ je previjalnica prostor, obrat za previjanje, v SNB pa soba, prostor za previjanje dojenčkov. V prvem primeru gre za drugačno previjanje, ki je v zvezi z industrijo, npr. tekstilno (previjanje volne), zato tu lahko govorimo o večpomenskosti glagola previjati. To je torej posredno motivirana večpomenskost, ki temelji na tem, da pomena ustrežata različnim pomenom leksema, iz katerega je besedotvorna podstava.

Razlage v slovarjih: Pomen iz SNB lahko v SSKJ² najdemo kot podpomen pomena iz SSKJ.

SNEMALNIK

Pomeni: V SSKJ je snemalnik strojni termin, ki pomeni pripravo za snemanje koles z gredi. V SNB ima neosemantem dva pomena, pri prvem je snemalnik elektronska naprava za snemanje slike in zvoka, pri drugem pa sopomenka za diktafon. V teh dveh primerih gre torej za napravo, ki nekaj snema, posname, SSKJ pa govori o snemanju kolesa z gredi, torej da nekaj snamemo. Gre torej za večpomensko besedo snemati (podstavna beseda), zato govorimo o posredno motivirani večpomenskosti.

Razlage v slovarjih: Pomena iz SNB najdemo v SSKJ² na prvem in drugem mestu, pomen iz SSKJ pa sledi na tretjem mestu, še vedno s kvalifikatorjem strojn.¹⁸

UŽITKAR

Pomeni: Užitkar ima v SSKJ dva pomena – kdor ima pravico užitka in »preužitkar«. V SNB pa je užitkar tisti, ki teži za uživanjem, užitki. Vsi pomeni imajo torej povezavo v užitkom, vendar pa moramo vedeti, da užitek lahko pomeni občutek nekega ugodja, hkrati pa je to pravica uporabljati tujo stvar (o tem govori prvi pomen leksema užitek v SSKJ). Drugi pomen v SSKJ pa govori celo o preužitku, kar je po SSKJ »pravno zagotovljena pravica do stanovanja, hiše ob spremembi lastnika«. Ker gre torej za večpomensko besedo, ki se nahaja v besedotvorni podstavi leksema, in iz nje tudi izhaja večpomenskost leksema, govorimo o posredno motivirani večpomenskosti.

¹⁸ strojn. = strojništvo

Razlage v slovarjih: Oba pomena iz SSKJ lahko najdemo tudi v SSKJ², kamor so kot tretji glavni pomen dodali še pomen iz SNB. Opazimo lahko samo zamenjavo kvalifikatorja pri prvem pomenu, in sicer kvalifikator *pravn.*¹⁹ v SSKJ² nadomesti kvalifikator *jur.*²⁰ iz SSKJ.

VREČAR

Pomeni: V SSKJ so vrečarji sesalci, katerih samice imajo trebušno vrečo. Tudi v terminološkem gnezdu so vrečarji določene vrste živali. V SNB pa je vrečar človek, ki prenoči v spalni vreči. Tu gre torej za drugo vrsto vreče in posledično za večpomenskost besede, ki jo najdemo v besedotvorni podstavi *leksema* in povzroči večpomenskost *leksema*, zato govorimo o posredno motivirani večpomenskosti.

Razlage v slovarjih: Pomenska razlaga iz SSKJ ostane enaka tudi v SSKJ², kot drugi glavni pomen pa najdemo pomen iz SNB, pri katerem se ohrani tudi kvalifikator *ekspr.*²¹

Pri obravnavnih leksemih imamo torej večpomenske podstavne besede 'previja', 'snema', 'užitek', 'vreča', iz katerih so tvorjeni leksemi. Previjati lahko pomeni 'zamenjati dojenčku plenico' ali 'previjati z ene enote na drugo (npr. previjanje volne)', snemati pri prvem pomenu pomeni 'delati, da kaj ni več nataknjeno na kaj', v neosemantemu pa 'zapisovati zvok ali sliko na magnetni trak, ploščo', užitek je v pomenu iz SSKJ 'pravica uporabljati in uživati tujo stvar', v neosemantemu pa 'občutek telesnega, duševnega ugodja'. Vreča je v pomenu v SSKJ 'vreči podobna kožna guba na trebuhu sesalcev', v neosemantemu pa v besedni zvezi 'spalna vreča – vreča, v kateri spimo'. Ker imamo večpomenskost torej že pri podstavnih besedah, je večpomenskost obravnavanih leksemov zgolj zrcalna podoba tega.

- b)** En neosemantem (dopoldanec) je uvrščen k tipu b, pri katerem gre za tvorjenke, katerih pomeni vsebujejo istovrstno razmerje do pomena besedotvorne podstave, isti besedotvorni pomen najdemo pri različnih slovarskih pomenih tvorjenke.

¹⁹ *pravn.* = pravni izraz

²⁰ *jur.* = juridični izraz

²¹ *ekspr.* = ekspresivno

DOPOLDANEC

Pomeni: SSKJ dopoldanca opredeli kot tistega, ki hodi dopoldne v šolo, SNB pa kot tistega, ki hodi dopoldne v službo ter vlomilca, ki dopoldne vdira v stanovanja. V vseh primerih gre torej za nekoga, ki nekaj počne dopoldne. Gre torej za to, da so pomeni na ravni razmerja z besedotvorno podstavo drug drugemu vzporedni in zato lahko ta leksem uvrstimo k posredno motivirani večpomenskosti.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² so pri tem leksemu razloženi trije pomeni, in sicer eden iz SSKJ (na prvem mestu) in dva iz SNB (na drugem in tretjem mestu). Omeniti velja kvalifikatorje, saj je v SSKJ leksem označen s kvalifikatorjema žarg., šol.²² in ta kvalifikatorja ostaneta tudi v SSKJ², v SNB imata oba pomena kvalifikator pog.,²³ ki se prav tako ohrani tudi v SSKJ².

Ko slovarske pomene razčlenimo, to lahko zapišemo tako: dopoldanec – 'kdor hodi v šolo dopoldne' / 'kdor je v službi dopoldne' / 'kdor vdira v stanovanja dopoldne'. Vsem je skupno, da pomeni ustrezajo istemu razmerju do pomena besedotvorne podstave → dopoldan: 'človek, ki nekaj počne [dopoldan]'.

c) K tipu c je prav tako uvrščen en leksem, in sicer floristika.

FLORISTIKA

Pomeni: Floristika je v SSKJ veda o flori, v SNB pa umetniško oblikovanje s cvetjem. V obeh primerih gre za dejavnost v zvezi s floro (rastlinjem/cvetjem), zato gre v tem primeru za posredno motivirano večpomenskost, in sicer za tip, pri katerem je večpomenskost kombinacija večpomenskosti podstavne besede in različnosti skladijskih podstav. Floristika je torej lahko veda o flori ali pa umetniško oblikovanje flore – ampak v tem pomenu ne flore kot celotnega rastlinja, temveč samo določenega (bolj v smislu rož in zelenja) – večpomenskost podstavne besede.

Razlage v slovarjih: Pomena iz SSKJ in SNB sta v SSKJ² vključena tako, da je pomen iz SSKJ na prvem mestu in pomen iz SNB na drugem mestu.

Pri tem tipu tvorjenk gre za to, da je njihova večpomenskost kombinacija večpomenskosti podstavne besede in različnosti skladijskih podstav. Podstavna beseda

²² žarg. = žargonsko, šol. = šolstvo

²³ pog. = pogovorno

je torej flora, vendar pa sta skladijski podstavi za oba pomena nekoliko bolj različni ('veda o flori' / 'umetniško oblikovanje s cvetjem – floro'), hkrati pa se tudi pomen podstavne besede v obeh primerih nekoliko razlikuje (v prvem pomenu je flora rastlinstvo sploh, v drugem pa predvsem oz. zgolj rastline, ki jih cvetličarji uporabljajo za oblikovanje).

č) K tipu č lahko uvrstimo 4 lekseme: božičnica, ionizator, jutranjik in žepnica.

BOŽIČNICA

Pomeni: Pri vseh pomenskih razlagah gre za dogodke, stvari, povezane z božičem. Gre torej z posredno motivirano večpomenskost, pomeni imajo namreč isto besedotvorno podstavo, skladijsko podstavo pa iz slovarskopomensko različnih sestavin (božičnica: 'prireditev, ki se odvija ob božiču', 'denarni dodatek, ki se ga prejme ob božiču').

Razlage v slovarjih: V SNB sta razložena dva nova pomena leksema glede na SSKJ, tako da v SSKJ² najdemo skupaj tri pomene. Na prvem mestu je nov pomen, ki je na prvem mestu tudi v SNB, na drugem mestu je drugi pomen iz SNB, na tretjem mestu pa pomen iz SSKJ.

IONIZATOR

Pomeni: V SSKJ je ionizator razložen kot snov, ki razpada v ione, v SNB pa kot naprava, ki v prostor oddaja ione. Obe pomenski razlagi sta torej povezani z ioni, imata isto besedotvorno podstavo, skladijsko podstavo pa iz slovarskopomensko različnih sestavin. Gre torej za posredno motivirano večpomenskost.

Razlage v slovarjih: Oba pomena iz SSKJ in SNB lahko najdemo v SSKJ², na prvem mestu je pomen iz SNB. S kvalifikatorjem teh.²⁴ je označen pomen iz SSKJ, kvalifikator pa se ohrani tudi v SSKJ².

JUTRANJIK

Pomeni: V vseh pomenih gre za določeno povezavo z jutrom. SSKJ namreč razlaga leksem z dvema glavnima pomenoma – časopis, ki izhaja zjutraj, ter veter, ki piha zjutraj. SNB dodaja neosemantem, ki pomeni napovedovalca jutranjega radijskega ali televizijskega programa. Gre torej za posredno motivirano večpomenskost (pomeni

²⁴ teh. = tehnika

imajo isto besedotvorno podstavo, skladijsko podstavo pa iz slovarskopomensko različnih sestavin).

Razlage v slovarjih: V SSKJ² najdemo tri glavne razlage – dve iz SSKJ in eno iz SNB. Razlage so se ohranile, omeniti velja le to, da so neosemantem uvrstili na drugo mesto, torej med oba pomena iz SSKJ.

ŽEPNICA

Pomeni: V SSKJ je žepnica žepna ura, v SNB pa žepna knjiga, oboje povezuje pridevnik »žepni«. Sklepamo torej, da gre za posredno motivirano večpomenskost, in sicer za tip, pri katerem je značilna predvsem večpomenskost obrazila. Pomena imata isto besedotvorno podstavo, skladijsko podstavo pa iz slovarskopomensko različnih sestavin.

Razlage v slovarjih: V geselskem članku v SSKJ² sta oba glavna pomena, in sicer je prvi iz SNB, drugi pa iz SSKJ.

Za ta tip je značilna predvsem večpomenskost obrazila. Pomeni imajo namreč isto besedotvorno podstavo (v nadaljevanju pri ponazoritvah označene krepko), skladijsko podstavo pa iz slovarskopomensko različnih sestavin (v ponazoritvah podčrtane). Obravnavane lekseme bi torej lahko zapisali na način:

božičnica: 1. ← prireditev, ki se odvija ob **božiču**, 2. ← denarni dodatek, ki se ga prejme ob **božiču**.

ionizator: 1. ← snov, ki razpade v **ione**, 2. ← naprava, ki čisti prostor z **ioni**.

jutranjik: 1. ← časopis, ki izhaja **zjutraj**, 2. ← veter, ki piha **zjutraj**, 2. ← človek, ki napoveduje program **zjutraj**.

žepnica: 1. ← **žepna** ura, 2. ← **žepna** knjiga.

d) Tip d so tvorjenke, ki imajo skupno besedotvorno podstavo, ampak se ta pojavlja na različnih stopnjah pomenskega opisa.

FARAONKA

Pomeni: Pri tem leksemu lahko na prvi pogled sklepamo, da pomenske povezave med obema pomenoma leksema sploh ni, ker je ta precej šibka. Faraonka v SSKJ namreč pomeni vladarico v starem Egiptu, v SNB pa majhno oranžno mravljo. Etimološki

razdelek SNB razloži, da ime izhaja iz drugega dela njenega latinskega poimenovanja (*Monomorium pharaonis*), z nekoliko raziskovanja pa lahko ugotovimo, da to njeno poimenovanje mogoče izhaja iz napake znanstvenikov, saj so nekoč mislili, da je bila ta mravlja ena izmed nadlog starega Egipta.²⁵ Poleg tega naj bi tudi izhajala iz severne Afrike. Pomensko povezavo torej lahko vzpostavimo, vendar pa gre za posredno motivirano večpomenskost, in sicer za tip, kamor spadajo tvorjenke, ki vsebujejo skupno besedotvorno podstavo, vendar se ta pojavlja na različnih stopnjah pomenskega opisa in iz slovarske razlage lahko niti ni razvidna.

Razlage v slovarjih: Zapis tega leksema je precej zanimiv. Najprej velja omeniti naglas, saj je v SSKJ leksem naglašen kot fáraonka, v SNB pa kot faraónka. SSKJ² neosemantem zapiše z dopustitvijo obeh možnosti (fáraonka in faraónka). Poleg tega med iskanjem besede 'faraonka' v SSKJ² najdemo dva zadetka – fáraonka¹ in fáraonka², kar v tem slovarju pomeni, da gre zgolj za enako pisane iztočnice in niti ne za neosemantem.²⁶

Sem je torej uvrščen leksem faraonka, s katerim sem imela na začetku raziskovanja kar precej težav. Na prvi pogled namreč lahko sklepamo, da niti ne gre za večpomenskost leksema, saj je v SNB in SSKJ celo drugače naglašen, prav tako pa ni neke dobro razvidne pomenske povezave. Hitro lahko torej pomislimo, da ne gre za večpomenko, temveč zgolj za enakopisnico, ter posledično za »napako v slovarju« – v SNB je namreč leksem vseeno označen z nadpisanim znakom SSKJ, čeprav je v uvodu slovarja pojasnjeno, da so s tem znakom označeni leksemi, pri katerih gre za nov pomen že uslovarjene besede. Dilemo smo razjasnili v pogovoru z N. Jakopin in D. Krvino na Inštitutu. D. Krvina je namreč opozoril na razlog, ki je ključen, da do tega pride, in sicer je to etimologija besede. SNB namreč tega sicer ne omenja eksplicitno v uvodu, ampak vseeno sledi načelu, da so z nadpisano oznako SSKJ označene tiste besede, ki imajo vsaj določen etimološki minimum, torej minimalen skupen izvor. Za pomene leksema faraonka je torej skupen etimološki izvor faraon, ki sicer pomeni vladarja v Egiptu in iz tega pomena tudi izhaja prvi pomen iz SSKJ (vladarica v starem Egiptu). Vseeno pa smo z nekoliko raziskovanja poiskali tudi povezavo, ki jo ima mravlja faraonka s faraonom, in sicer gre

²⁵ http://entnemdept.ufl.edu/creatures/urban/ants/pharaoh_ant.htm (dostop: 13. 1. 2016)

²⁶ Več o tem v poglavju 3.2 Vključenost novih pomenov iz SNB v SSKJ².

kar za dve povezavi – te mravlje naj bi namreč izhajale iz severa Afrike (Egipta), njihovo ime pa naj bi pravzaprav izhajalo iz tega, da so takrat, ko so jih raziskovalci poimenovali, mislili, da je bila ta vrsta mravelj kriva za nadloge starega Egipta. Pomenska povezava je torej razvidna, vendar res že zelo razrahljana in nerazvidna iz slovarske razlage. To pa hkrati tudi potrjuje tezo J. Snoj, ki pravi, da je posredno motivirana večpomenskost »tisti del večpomenskosti, ki (teoretično) zmerom lahko prosto prehaja v homonimijo« (Snoj 2004: 187).

2.2 Neposredno motivirana večpomenskost

Pri neposredno motiviranih leksemih ločimo pomensko vsebovanost in pomenske prenose, te pa razdelimo še na metonimijo, sinekdoho in metaforo. V te skupine bi bilo smiselno razvrstiti tudi obravnavane lekseme, vendar je bilo med pregledovanjem gradiva razvidno, da gre pri izbranih neposredno motiviranih leksemih oz. njihovih pomenih samo za pomenske prenose, in sicer metaforične, izjema je le en leksem. Podobno ugotavlja tudi A. Žele, ki pravi, da je pri neosemantemih zelo razširjena prav metaforizacija, medtem ko je metonimija manj pogosta (Žele 2009b: 129).

Metafora je torej tip večpomenskosti, pri katerem gre za podobnost, povezanost vsebin. Ločimo pa lahko tudi različne vrste metaforičnih povezav, zato v nadaljevanju sledi tabela z metaforičnimi pomenskimi povezavami, in sicer so povezave vzpostavljene glede na pomene iz SNB v primerjavi s pomeni iz SSKJ. Ker so razlage v obeh slovarjih bolj obsežne, jih je bilo treba za analizo pomenov nekoliko preoblikovati. Pomenski opis iz slovarjev je pretvorjen v neke vrste delovni opis, ki bolj poudari pomenske sestavine, s pomočjo katerih je potem lažje opredeliti tudi medpomensko razmerje. Vsak leksem je torej predstavljen z obema pomenoma (iz SSKJ in SNB), označenostjo s kvalifikatorji v obeh slovarjih, na koncu pa sledi vrsta metaforičnega razmerja oz. asociativna povezava. Tabeli sledi bolj podrobna analiza s predstavitevjo posameznih pomenskih povezav in daljšimi opisi posameznih leksemov.

Oznake v tabeli pomenijo naslednje:

P1 = motivirajoči pomen (povzetek pomenske razlage iz SSKJ)

P2 = motivirani pomen (povzetek pomenske razlage iz SNB)

K = označenost pomena s kvalifikatorji v obeh slovarjih

Povezava = asociativna povezava, vrsta metaforičnega razmerja

Tabela 3: Metaforične pomenske povezave neosemantemov iz SNB v primerjavi s pomeni iz SSKJ

LEKSEM	P1	P2	K	Povezava
<i>animacija</i>	oživljanje lutk, predmetov	organizirane dejavnosti za dopustnike (zabavanje, »oživljanje« ljudi)	SSKJ: film., gled. SNB: /	učinek
<i>artefakt</i>	ročno izdelano orodje iz prazgodovinske dobe	predmet kulturnega, zgodovinskega pomena sploh	SSKJ: arheol. SNB: /	determinologizacija
<i>banana</i>	podolgovat, rumen sadež	podolgovata torbica, ki se nosi okrog pasu	/	oblika, videz
<i>car</i>	vladar, cesar	kdor vzbuja občudovanje	SSKJ: star. SNB: pog.	funkcija
<i>cunami</i>	zelo velik morski val	velika količina nečesa, ki se pojavi naenkrat	SSKJ: geol. SNB: ekspr.	učinek, delovanje
<i>čarovnik</i>	kdor čara	del računalniškega programa, ki pomaga uporabniku	SSKJ: / SNB: rač.	tujepomensko motivirana globalna metafora
<i>črv</i>	majhna, podolgovata žival	računalniški program, ki se sam razmnožuje, širi	SSKJ: / SNB: rač.	tujepomensko motivirana globalna metafora
<i>deteljica</i>	majhna detelja	kar je po obliki podobni deteljici	SSKJ: nav. ekspr. SNB: /	videz
<i>entiteta</i>	kar obstaja	1. politična, družbena enota 2. kar obstaja kot smiselna celota	SSKJ: fil. SNB: 1. pol., 2. /	determinologizacija
<i>etiketiranje</i>	označevanje z etiketo	označevanje s čim negativnim	/	delovanje

<i>geto</i>	1. mestna četrt, v kateri živijo Židje 2. mestna četrt v ZDA, v kateri živijo črnici	1. del mesta, kjer živi izolirana družbena skupina 2. izoliran, omejen družbeni prostor	/	1. posplošujoča metafora 2. oblika, funkcija
<i>grozljivka</i>	umetniško delo z grozljivo vsebino	kar je neprijetno, težavno	SSKJ: publ. SNB: ekspr.	učinek
<i>happening</i>	avantgardna umetniška prireditev	javni (zlasti kulturni, športni, zabavni) dogodek	SSKJ: um. SNB: cit.	determinologizacija
<i>hči</i>	ženska v odnosu do svojih staršev	finančna, gospodarska enota, povezana z osnovno	/	odnos, funkcija
<i>inkubator</i>	1. naprava s stalno toploto za nedonošene otroke 2. naprava z umetnim ogrevanjem za valjenje živali	1. družba, ki podpira razvoj podjetij, projektov 2. kraj, ki postaja središče razvoja	SSKJ: 1. med., 2. agr. SNB: /	delovanje, učinek
<i>joker</i>	igralna karta, ki zamenja katerokoli karto	ekipni igralec, ki zamenja kateregakoli igralca SSKJ ² : kar/kdor v zadnjem trenutku vpliva na izid ²⁷	SSKJ: igr. SNB: cit.	posplošujoča metafora
<i>kontejner</i>	velik zaboj za prevažanje blaga	1. velik zaboj za začasno bivanje 2. zaboj za odlaganje odpadkov	SSKJ: teh. SNB: /	videz, oblika
<i>kresnička</i>	žuželka, ki sveti v temi	odsevno telo, ki ga nosijo pešci za večjo vidnost	SSKJ: nav. ekspr. SNB: /	videz

²⁷ V tabelo je umeščena tudi pomenska razlaga iz SSKJ², ker je pri SSKJ² prišlo do spremembe v slovarski razlagi leksema (večja posplošitev) – za razliko od ostalih leksemov, pri katerih gre v SSKJ² v večini primerov za povzemanje razlag iz SSKJ in SNB.

<i>linč</i>	takojšnji uboj krivca, osumljenca	besedni sramotilni napad na nekoga	SSKJ: knjiž. SNB: /	delovanje
<i>logistika</i>	2. oskrbovanje oboroženih sil z materialnimi sredstvi	1. organizacija, načrtovanje premika, prevoza česa 2. organizacija medsebojno odvisnih delovnih enot, faz	SSKJ: voj. SNB: /	determinologizacija
<i>meridian</i>	namišljen polkrog, ki povezuje zemeljska pola	kanali, ki potekajo po telesu in po katerih teče življenjska energija	SSKJ: geogr. SNB: /	oblika
<i>modul</i>	1. del naprave 2. osnovna mera za velikost česa	zaokrožena enota kot del izobraževalnega procesa	SSKJ: teh. SNB: /	funkcija, oblika
<i>naboj</i>	1. s smodnikom napolnjen tulec z vžigalno kapico	izrazita naravnost, usmerjenost	/	učinek, delovanje
<i>napovednik</i>	kratek film, sestavljen iz kadrov celovečernega filma, ki opozarja na njegovo predvajanje	1. kratka oddaja, ki opozarja na izbrane oddaje 2. kratka predstavitev česa kot opozorilo na predstavljeno sploh	SSKJ: film. SNB: /	determinologizacija
<i>odklop</i>	ločitev od česa z odstranitvijo povezovalne naprave, izklop, izključitev česa	ukvarjanje z dejavnostjo z namenom telesne, duševne sprostitve	SSKJ: / SNB: pog.	učinek, funkcija
<i>output</i>	rezultat računalniške obdelave podatkov	kar je izdelano, narejeno z ročnim, strojnim, umskim delom	SSKJ: elektr. SNB: cit.	učinek
<i>podhranjenost</i>	premajhna preskrbljenost človeka s hrano	premajhna, preslaba preskrbljenost s čim	SSKJ: neustalj. SNB: ekspr.	posplošujoča metafora

<i>rating</i>	število točk, s katerim se določi moč igralca	1. uvrstitev na ocenjevalno lestvico 2. ugled, priznana raven	SSKJ: šport. SNB: cit.	determinologizacija
<i>razgradnja</i>	prehod snovi v svoje sestavine, razkroj	postopek prenehanja delovanja nevarnega obrata, naprave	/	delovanje
<i>spirala</i>	1. vrsta krivulje	preprosta knjižna vezava take oblike	SSKJ: geom. SNB: /	videz, oblika
<i>škrbina</i>	1. poškodovan, okrušen zob 2. vrzel v zobovju 3. poškodba na robu česa	prazen ali zelo kratek članek v Wikipediji	/	tujepomensko motivirana globalna metafora
<i>štala</i>	hlev (prostor za bivanje domačih živali)	neurejen, neprijeten položaj	SSKJ: nižje pog. SNB: pog.	učinek
<i>time-out</i>	prekinitev igre na zahtevo trenerja, kapetana	prekinitev opravljanja kake dejavnosti	SSKJ: šport. SNB: cit.	determinologizacija
<i>transparentnost</i>	prosojnost, prozornost	lastnost jasno in javno izraženega, izvajanega	SSKJ: knjiž. SNB: /	učinek
<i>vložek</i>	1. kar je v kaj vloženo	kar se vloži v kaj, zlasti za obnavljanje in povečanje osnovnih sredstev in zalog	/	funkcija
<i>zrnatost</i>	značilnost zrnatega (po obliki, sestavi podobno zrnju)	lastnost fotografije, posnetka nižje kakovosti na zaslonu elektronske naprave	/	videz, oblika
<i>zvezdica</i>	1. manjšalnica od zvezda	1. oznaka kakovosti za hotel/restavracijo	/	videz, oblika

		2. nesnemni zobni aparat		
<i>žur</i>	domača zabava	1. zabavna družabna prireditvev 2. prijetno vzdušje 3. zelo neprijetno dogajanje	SSKJ: žarg. SNB: 1. pog., 2. pog., 3. ekspr.	1. + 2. posplošujoča metafora 3. učinek

Skupna lastnost metaforično motiviranih pomenov je torej, da njihove vsebinske povezave temeljijo na različnih asociacijah. Vseeno pa lahko glede na vrsto asociativne povezave (metaforičnega razmerja) lekseme z metaforičnimi pomenskimi povezavami razdelimo v štiri večje skupine – posplošitev pomena, povezava glede na obliko/videz, povezava glede na učinek/funkcijo/delovanje ter tujepomensko motivirane globalne metafore.

2.2.1 Posplošitev pomena

V prvo skupino, v kateri gre za posplošitev pomena, so uvrščeni leksemi, pri katerih je metaforično razmerje posplošujoča metafora, ter leksemi, pri katerih gre za determinologizacijo (v obeh primerih je torej prisotna določena posplošitev pomena). V to skupino lahko uvrstimo 11 leksemov oz. njihovih pomenov: artefakt, entiteta, geto (1. pomen), happening, joker, logistika (1. pomen), napovednik, podhranjenost, rating, time-out in žur. Najprej so natančneje predstavljeni pomeni s posplošujočo metaforo, (geto, joker, podhranjenost, žur) leksemi, pri katerih gre za determinologizacijo, pa so podrobneje opisani v nadaljevanju poglavja.

GETO

Pomeni: Pri tem leksemu lahko takoj opazimo, da gre na prvem mestu za širitev pomena oz. za prenos pomena z določenega področja na širše. V SSKJ je namreč geto opredeljen z dvema pomenoma, v obeh primerih gre za del mesta, v katerem živi določena skupnost (pri prvem pomenu Židje, pri drugem črnci). Posplošitev lahko opazimo v SNB, v katerem je kot prvi pomen opredeljeno območje, del mesta, v katerem izolirano živi družbena skupina (ponavadi v slabih razmerah) – tu govorimo o posplošujoči metafori. Drugi

pomen pa SNB razloži kot omejen družbeni prostor, v tem primeru gre bolj za metaforični pomenski prenos glede na obliko, funkcijo.

Razlage v slovarjih: V SSKJ in SNB ima leksem po dva pomena, v SSKJ² pa tri. Pomena iz SSKJ sta tudi v SSKJ² ostala na prvih dveh mestih, kot tretji je zapisan prvi pomen iz SNB, drugi pomen iz SNB pa je v SSKJ² predstavljen kot podpomen le-temu.

JOKER

Pomeni: V SSKJ je joker igralna karta, ki lahko nadomesti katerokoli drugo karto, v SNB pa igralec, ki lahko zamenja kateregakoli igralca. Pri tem leksemu velja opozoriti na dejstvo, da so v SSKJ² pomen še nekoliko spremenili in posplošili (glede na SNB), saj je tu opredeljen kot oseba ali stvar, ki lahko v zadnjem trenutku pomembno vpliva na izid. Ker govorimo o posploševanju pomena, gre torej za posplošujočo metaforo.

Razlage v slovarjih: V SSKJ je pomen leksema označen s kvalifikatorjem *igr.*,²⁸ v SNB pa samo s *cit.*²⁹ V SSKJ² so oba pomena združili tako, da je kot glavni pomen neosemantem iz SNB, pomen iz SSKJ pa so postavili v terminološko gnezdo in ohranili kvalifikator *igr.* Glavni pomen je dobil kvalifikator *ekspr.*³⁰, ni pa več kvalifikatorja *cit.*

PODHRANJENOST

Pomeni: Podhranjenost v SSKJ pomeni nedohranjenost, premajhno hranjenost človeka, v SNB pa premajhno, preslabo preskrbljenost s čim, torej stanje pomanjkanja nečesa, kar je skupno obema pomenoma. Gre za metaforični pomenski prenos in hkrati tudi za posplošitev pomena, to je torej posplošujoča metafora.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² najdemo samo en glavni pomen, ki je nekoliko spremenjen pomen iz SSKJ, pomen iz SNB pa je zapisan kot pomenski odtенок oz. so v tem delu gesla zapisani nekateri primeri iz SNB.

ŽUR

Pomeni: SSKJ opisuje žur kot žargonski izraz za domačo zabavo, v SNB pa najdemo tri glavne pomene. Prvi pomen je pogovorni izraz za družabno prireditve, namenjeno zabavi, drugi prav tako pogovorni izraz za prijetno vzdušje, tretji pomen pa ekspresivni

²⁸ *igr.* = igre (za zabavo)

²⁹ *cit.* = citatni zapis besede

³⁰ *ekspr.* = ekspresivno

izraz za zelo neprijetno dogajanje. Pri prvem in drugem pomenu je šlo predvsem za posplošitev pomena, torej iz domače zabave na kakršnokoli prijetno, zabavno vzdušje, pri tretjem pomenu pa je prišlo do metaforičnega pomenskega prenosa, saj pomeni ravno obratno počutje (namesto prijetnega slabo, neprijetno). Pri prvih dveh pomenih lahko govorimo torej lahko o posplošujoči metafori, pri tretjem pa prav tako o metaforičnem pomenskem prenosu.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² so vse te pomene nekoliko združili in preoblikovali, tako da sta nastala dva glavna pomena, oba označena s kvalifikatorjem pog.³¹ Prvi pomen opisuje žur kot družabno prireditev, namenjeno zabavi, drugi pa kot dogajanje, pri katerem se udeleženci zabavajo, tu pa kot pomenski odtenek najdemo še tretji pomen iz SNB.

Za posplošujočo metaforo je značilno razmerje nadpomenskega motiviranega pomena in podpomenskega motivirajočega pomena (Snoj 2004: 169). Kot je bilo omenjeno že v teoretičnem delu,³² je pri posplošujoči metafori obvezen konotativni pomen. Če natančneje opazujemo obravnavane lekseme, lahko vidimo, da konotativni pomen ni prisoten pri vseh posplošujočih metaforah. Najdemo ga npr. pri leksemih joker (kvalifikator ekspr. v SSKJ²), podhranjenost (kvalifikator ekspr. v SSKJ²), žur (kvalifikator pog. v SNB), ne vsebuje pa ga npr. leksem geto. Do podobnih spoznanj (da obstajajo tudi posplošujoče metafore, ki konotativnega pomena ne vsebujejo) je prišla tudi J. Snoj, ki pravi, da »[t]i primeri spodbujajo domnevo, da je funkciji običajne tipologizirane konotativnosti lahko vzporedna (nadomestna) nenatančnost, ohlapnost pri identificiranju denotata« (Snoj 2004: 170).

2.2.1.1 Determinologizacija

Drugi del skupine leksemov, pri katerih gre za posplošitev pomena, predstavljajo determinologizirani leksemi. V nadaljevanju jih je predstavljenih 7: artefakt, entiteta, happening, logistika, napovednik, rating in time-out.

³¹ pog. = pogovorno

³² Glej poglavje 1.1.1.1 Večpomenskost.

ARTEFAKT

Pomeni: V SSKJ je artefakt razložen kot orodje ali orožje iz prazgodovine, SNB pa ga razlaga kot kakršenkoli predmet zgodovinskega ali kulturnega pomena, ki ga je ustvaril človek. Ker je pomen v SSKJ označen s kvalifikatorjem, v SNB pa ne, lahko vidimo, da je prišlo do posplošitve pomena, in sicer do determinologizacije.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² imamo samo eno pomensko razlago leksema. Razlaga iz SSKJ se v SSKJ² namreč pojavi kot podrejeni pomen oz. podpomen, glavna razlaga pa je povzeta iz SNB. Opazimo lahko tudi, da je bil leksem v SSKJ označen s kvalifikatorjem arheol.³³, v SNB kvalifikatorja ni, prav tako ne v glavni razlagi v SSKJ², pojavi se smo pri podpomenu, ki je vzet iz SSKJ.

ENTITETA

Pomeni: V SSKJ je entiteta vse, kar je oz. obstaja, SNB pa jo opredeli z dvema pomenoma – prvič kot politično, družbeno enoto etnične skupnosti in drugič kot tisto, kar obstaja kot smiselna celota, enota. Pomenu iz SSKJ se najbolj približa drugi pomen iz SNB, pri katerem opazimo, da gre za posplošitev pomena iz filozofskega termina na bolj splošno pojmovno polje – govorimo torej lahko o determinologizaciji.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² so zapisani vsi trije pomeni (eden iz SSKJ in dva iz SNB), vendar je nekoliko obrnjen vrstni red. Na prvem mestu je namreč drugi pomen iz SNB, na drugem pomen iz SSKJ, označen s kvalifikatorjem filoz.³⁴, ki se ohrani tudi v novem slovarju, in na tretjem mestu prvi pomen iz SNB, obakrat označen s kvalifikatorjem polit.³⁵

HAPPENING

Pomeni: SSKJ happening razlaga kot avantgardno umetniško prireditev, torej precej specifično, v SNB pa pride do širitve oz. posplošitve pomena, saj leksem razloži kot javni dogodek (kulturni, športni, zabavni) sploh. Termin z umetniškega področja torej preide v splošno rabo, govorimo o determinologizaciji.

³³ arheol. = arheologija

³⁴ filoz. = filozofija

³⁵ polit. = politika

Razlage v slovarjih: V SSKJ in SNB najdemo po en opis pomena, v SSKJ² pa dva – iz obeh slovarjev. Zanimivi so kvalifikatorji, saj je v SSKJ leksem označen s kvalifikatorjem um.,³⁶ ki se ohrani tudi v SSKJ², v katerem je ta pomen na drugem mestu, v SNB pa najdemo kvalifikator cit.,³⁷ ki pa ga v SSKJ² nadomesti kvalifikator publ.

LOGISTIKA

Pomeni: Pri leksemu logistika je prišlo do širitve pomena. V SSKJ je namreč (drugi) pomen razložen kot oskrbovanje oboroženih sil s sredstvi, v SNB pa ima neosemantem dva pomena. Prvi je razložen kot dejavnost, ki se ukvarja z načrtovanjem, organizacijo premika, prevoza, drugi pa kot dejavnost, ki se ukvarja z organizacijo in koordinacijo medsebojno odvisnih delovnih enot, faz. Vidimo lahko, da gre za posplošitev pomena, pomen namreč preide z bolj specifičnega termina z vojaškega področja v bolj splošno rabo, zato lahko govorimo o determinologizaciji.

Razlage v slovarjih: Leksem je v SNB razložen z dvema glavnima pomenskima razlagama, ki se v SSKJ² združita v en pomen, ki je hkrati tudi na prvem mestu. Drugi pomen iz SSKJ je zapisan kot drugi glavni pomen, na tretjem mestu pa je še prvi pomen iz SSKJ, ki zgoraj ni bil omenjen, saj gre za termin s področja filozofije (drugo pomensko področje).

NAPOVEDNIK

Pomeni: Napovednik je v SSKJ termin s področja filma ter pomeni iz kadrov sestavljen kratek film, ki opozarja na predvajanje celotnega filma. V SNB ima še dva pomena, in sicer je prvi pomen kratka radijska ali televizijska oddaja, ki opozarja na izbrane oddaje, drugi pa kratka predstavitev česa kot opozorilo. Prvi pomen je precej blizu terminu iz SSKJ, vendar lahko opazimo, da je prišlo do določene posplošitve pomena, še večja posplošitev pa je opazna pri drugem pomenu. V obeh primerih je torej pomen prešel z bolj specifičnega, terminološkega, v splošno rabo – govorimo lahko o determinologizaciji.

³⁶ um. = umetnost, umetnostna zgodovina

³⁷ cit. = citatni zapis besede

Razlage v slovarjih: V SSKJ² so vse pomene združili tako, da je kot glavni pomen predstavljen neosemantem (oba pomena združena), pomen iz SSKJ pa je prešel v terminološko gnezdo in tako tudi obdržal kvalifikator film.³⁸

RATING

Pomeni: V SSKJ je rating označen s kvalifikatorjem šport.³⁹ in pomeni število točk, s katerimi se določi moč igralca. V SNB kvalifikator izgine, pride tudi do širjenja pomena, saj je neosemantem razložen z dvema glavnima pomenoma – uvrstitev na ocenjevalno lestvico ter ugled, priznana raven (uvrstitev, ugled sploh). Gre torej za determinologizacijo, saj je termin s področja športa prešel v splošno rabo.

Razlage v slovarjih: Pomena iz SNB sta v SSKJ² združena v prvi glavni pomen, pomen iz SSKJ pa je na drugem mestu, še vedno označen s kvalifikatorjem šport.

TIME-OUT

Pomeni: V SSKJ je leksem time-out označen s kvalifikatorjem šport.⁴⁰ in pomeni krajšo prekinitvev igre na zahtevo trenerja. V SNB je leksem opisan kot prekinitvev opravljanja kake dejavnosti, gre torej za posplošitev iz prekinitvev športne tekme na prekinitvev katerekoli dejavnosti sploh. Ker gre ponovno za prehod športnega termina v splošno rabo, govorimo o determinologizaciji.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² ima leksem samo eno glavno razlago, in sicer je to pomen neosemantema iz SNB, pomen iz SSKJ pa je dodan kot podpomen in še vedno označen s kvalifikatorjem šport.

Determinologizacija je postopek, pri katerem denotat izstopa iz pojmovnega sveta določene znanosti in postane vsesplošen oziroma splošno znan – gre torej za prehajanje iz terminološke leksike v splošno, neterminološko. Pri tem procesu prvotno strokovna vsebina postane vsebina splošne zavesti, navadno z razširjenim pojmovnim poljem (Žele 2009b: 133). Sem spadajo leksemi artefakt, entiteta, happening, logistika, napovednik, rating, time-out. Za vse je značilno, da so v SSKJ označeni z določenim terminološkim kvalifikatorjem (arheol., um., igr., voj., film., šport.), v SNB pa niso označeni z nobenim

³⁸ film. = filmski izraz

³⁹ šport. = športni izraz

kvalifikatorjem. Izjema so samo 4 prevzete polcitatne besede, v SNB označene s kvalifikatorjem cit., ki označuje citatni zapis besede.⁴¹

2.2.2 Metaforična povezava na podlagi videza/oblike

V drugi skupini je 7 leksemov, pri katerih se metaforična povezava izkaže na podlagi oblike oz. videza. To so leksemi: banana, deteljica, kontejner, kresnička, spirala, zrnatost, zvezdica.

BANANA

Pomeni: Pomensko povezavo lahko vzpostavimo s prvim pomenom v SSKJ, torej 'banana kot rumen, podolgovat sadež'. V SNB je namreč banana razložena kot torbica, ki se nosi okrog pasu in po svoji obliki spominja na sadež. Gre torej za metaforično pomensko povezavo na podlagi oblike, videza.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² ima leksem banana razložene štiri glavne pomene. Na prvem mestu ostaja prvi pomen iz SSKJ (rumen sadež), drugi pomen iz SSKJ (enopolni vtič) preide na tretje mesto, poleg tega se namesto kvalifikatorja poljud. pojavi elektr.⁴² Pomen iz SNB se pojavi na drugem mestu, vendar v nekoliko razširjeni obliki. Ne gre več samo za torbico, ampak za vse, kar je podobno banani. Banana kot torbica (neosemantem) je zapisana kot pomenski odtenek. Pri tem leksemu vidimo tudi posebnost, saj je kot četrti pomen dodan nov pomen, ki ga v SSKJ in SNB ni. Pomeni blokado žoge pri metu na koš in ima kvalifikator šport. žarg.⁴³

DETELJICA

Pomeni: V SSKJ je deteljica manjšalnica od detelje, SNB pa deteljico opiše kot vse, kar je po obliki podobno deteljici. Pri tem neosemantemu gre torej za metaforo po obliki (kar po obliki spominja na deteljico).

Razlage v slovarjih: V SSKJ ima deteljica torej en pomen ter frazeološko in terminološko gnezdo. Obe gnezdi se ohranita tudi v SSKJ², pomen iz SSKJ pa ostane tudi v novem

⁴¹ Več o kvalifikatorju cit. (citatni zapis besede) v nadaljevanju poglavja (2.2.6.1 Kvalifikator cit.)

⁴² poljud. = poljudno
elektr. = elektrotehnika

⁴³ šport. žarg. = športni izraz; žargon

slovarju na prvem mestu, obdrži tudi kvalifikator nav. ekspr.⁴⁴ Pomen iz SNB je v SSKJ² na drugem mestu.

KONTEJNER

Pomeni: Kontejner v SSKJ pomeni velik zaboj za prevažanje blaga, v SNB pa ima kot neosemantem še dva glavna pomena – velik kovinski zaboj za začasno bivanje ter kovinski ali plastični zaboj za odlaganje odpadkov. V vseh primerih gre za nekakšne večje zaboje iz različnih materialov, ki pa imajo različne namene uporabe. Govorimo torej lahko o metaforičnem pomenskem prenosu po videzu, obliki.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² najdemo tri glavne pomene, enega iz SSKJ in dva iz SNB. Zaradi pogostosti rabe je pomen iz SSKJ zapisan šele na tretjem mestu, poleg tega pa ni več označen s terminom teh.⁴⁵

KRESNIČKA

Pomeni: Kresnička je v SSKJ opisana kot majhna žuželka s svetilnim organom, v SNB pa kot odsevno telo. Gre torej za metaforični pomenski prenos po videzu, saj svetleče odsevno telo v temi spominja na žival, ki prav tako sveti.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² najdemo obe razlagi, in sicer je prvo mesto zasedla razlaga iz SSKJ, na drugem mestu pa je razlaga iz SNB. V terminološkem gnezdu najdemo še eno pomensko razlago (vrsta ribe), ki se pojavi že v SSKJ.

SPIRALA

Pomeni: V SSKJ ima spirala tri glavne pomene ter terminološko gnezdo. Pomeni vrsto krivulje, kar je po obliki podobno tej krivulji ter predmet take oblike. V SNB pa najdemo neosemantem, ki spiralo opiše kot vrsto knjižne vezave. Ugotovimo, da gre tudi tu pravzaprav za nekaj, kar ima obliko spirale, torej gre za metaforični pomenski prenos po obliki, videzu.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² pri leksemu spirala najdemo tri glavne pomene ter terminološko gnezdo. Geselski članek je zelo podoben članku iz SSKJ, pomen iz SNB je namreč dodan kot podpomen tretjemu pomenu iz SSKJ.

⁴⁴ nav. ekspr. = navadno, ekspresivno

⁴⁵ teh. = tehnika

ZRNATOST

Pomeni: Zrnatost je v SSKJ značilnost zrnatega, npr. snega, kamna – torej bolj fizičnih stvari, SNB pa opisuje zrnatost kot lastnost fotografije ali posnetka nižje kakovosti. Slika je torej slabša v tem smislu, da izgleda zrnata. To je metaforični pomenski prenos, in sicer po videzu oz. obliki.

Razlage v slovarjih: Pomen iz SNB je v SSKJ² vključen kot pomenski odtenek pomena iz SSKJ, torej zrnatosti kot značilnost zrnatega.

ZVEZDICA

Pomeni: Zvezdica ima v SSKJ štiri glavne pomene, in sicer manjšalnica od zvezda, zvezdici podoben znak ob besedi, izdelek iz testa zvezdaste oblike ter vrsta rastline. V SNB je neosemantem razložen še z dvema glavnima pomenoma – oznaka kakovosti, ki jo prejme hotel ali restavracija, ter nesnemni zobni aparat. V vseh pomenih gre torej za obliko zvezde/zvezdice oz. kar spominja na to obliko, zato je tudi neosemantem nastal z metaforičnim pomenskim prenosom.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² najdemo vse pomene iz SSKJ in SNB, s tem da sta pomena iz SNB uvrščena med drugi in tretji pomen iz SSKJ.

Za oblikovanje te skupine sem se odločila, ker povezava na podlagi oblike oz. videza izstopa od ostalih, saj gre v večini primerov za določene stvarne denotate, dejanske stvari, ki jih prepoznamo na videz in nas prav ta videz oziroma oblika motiviranega pomena asociira na motivirajočega.

2.2.3 Metaforična povezava na podlagi učinka/delovanja/funkcije

V tretjo skupino spadajo vsi leksemi, ki imajo metaforično pomensko povezavo izkazano na podlagi učinka, delovanja ali funkcije. Ta skupina je največja, saj vsebuje kar 20 leksemov oz. njihovih pomenov⁴⁶: animacija, car, cunami, etiketiranje, geto (2. pomen), grozljivka, hči, inkubator, linč, logistika (2. pomen), meridian, modul, naboj, odklop, output, razgradnja, štala, transparentnost, vložek in žur (3. pomen).

⁴⁶ V tej skupini so omenjeni tudi 2. pomen leksema geto, 2. pomen leksema logistika in 3. pomen leksema žur, čeprav so ti leksemi podrobneje predstavljeni v drugih skupinah, v katere so razvrščeni na podlagi 1. pomenov.

ANIMACIJA

Pomeni: Pomenska razlaga v SSKJ zajema oživljanje lutk, figur, v SNB pa različne dejavnosti, ki so namenjene predvsem zabavi dopustnikov, preganjanju dolgčasa, torej neke vrste »oživljanju« ljudi in v tem lahko tudi prepoznamo metaforično pomensko povezavo.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² je leksem razložen z dvema glavnima pomenoma. Pomen iz SSKJ ostaja na prvem mestu, pomen iz SNB pa je predstavljen kot pomen številka 2. Kvalifikatorji ostajajo enaki, in sicer kvalifikatorja film. in gled.⁴⁷ za prvi pomen (iz SSKJ), drugi pomen pa je brez kvalifikatorja.

CAR

Pomeni: Glede na SSKJ, kjer imamo podobni pomenski razlagi leksema – vladar in cesar (torej nekdo, ki vlada), v SNB pomenska razlaga opredeli carja kot kakršnegakoli človeka, ki vzbuja občudovanje. Gre torej za metaforično pomensko povezavo, in sicer glede na funkcijo.

Razlage v slovarjih: V SSKJ ima beseda dva glavna pomena in frazeološko gnezdo, ki je označeno s kvalifikatorjema žarg., šol.⁴⁸ V SNB je nov pomen označen s kvalifikatorjem pog.,⁴⁹ ta se ohrani tudi v SSKJ². Nov pomen iz SNB najdemo v SSKJ² na tretjem mestu, prvi dve mesti zasedata pomena iz SSKJ.

CUNAMI

Pomeni: Leksem je v SSKJ opredeljen kot visok morski val, v SNB pa kot neosemantem predstavlja veliko množino česa slabega, ki se pojavi naenkrat. V obeh primerih imamo veliko količino nečesa, ki »preplavi« (dobesedno in preneseno) in za sabo pusti določeno škodo. Gre torej za metaforični pomenski prenos.

Razlage v slovarjih: Tukaj velja omeniti, da je v SSKJ leksem zapisan samo kot 'tsunami', možnost 'cunami' niti ni omenjena (kot je v ostalih dveh slovarjih). V SSKJ² imamo samo eno pomensko razlago, in sicer je na prvem mestu razlaga iz SSKJ, pomen iz SNB pa je uveden kot podrejeni pomen oz. podpomen. V SSKJ ima leksem kvalifikator geol.,⁵⁰ ki pa

⁴⁷ film. = filmski izraz, gled. = gledališče

⁴⁸ žarg. = žargonsko, šol. = šolstvo

⁴⁹ pog. = pogovorno

⁵⁰ geol. = geologija

v SSKJ² izgine. Pomen v SNB je označen s kvalifikatorjem ekspr.,⁵¹ ta se ohrani tudi v SSKJ².

ETIKETIRANJE

Pomeni: Etiketiranje je v SSKJ opremljanje z etiketo, medtem ko v SNB to pomeni označevanje s čim negativnim. Gre torej za prenesen pomen, in sicer metaforični pomenski prenos, saj v metaforičnem smislu nekoga lahko označimo z »etiketo« tako, da ga npr. označimo kot slabega človeka.

Razlage v slovarjih: SSKJ² oba pomena iz SSKJ in SNB združi v eno pomensko razlago, in sicer dodan metaforični pomen etiketiranja zapiše kot pomenski odtenek v ponazoritvah (/ politično etiketiranje). Zanimivo pa je, da je v slovarski razlagi glagola etiketirati pomen »označevati s čim negativnim« zapisan kot podrejeni pomen oz. podpomen (//).

GROZLJIVKA

Pomeni: V SSKJ je grozljivka opisana kot umetniško delo z grozljivo vsebino, v SNB pa kot vse, kar je neprijetno, težavno. V obeh primerih gre torej za doživljanje določenega neprijetnega počutja, zato gre za metaforični pomenski prenos po učinku.

Razlage v slovarjih: Pri tem leksemu velja omeniti kvalifikatorje, saj ima pomen v SSKJ kvalifikator publ.,⁵² ki pa v SSKJ² izgine, pomen pa se ohrani na prvem mestu. Pomen iz SNB ima kvalifikator ekspr.,⁵³ ki se prav tako ohrani, pomen pa je zapisan kot podrejeni pomen oz. podpomen glavnega pomena.

HČI

Pomeni: V SSKJ lahko najdemo en pomen za leksem hči, in sicer je to ženska v odnosu do staršev v glavnem pomenu, v podpomeni ženska glede na svoj izvor (kmečka hči) ter v frazeološkem gnezdu 'dati nekemu hčer' (privoliti v poroko). V vseh primerih gre torej za žensko osebo v različnih razmerjih do nečesa. V SNB pa lahko takoj opazimo, da gre za metaforični pomenski prenos, saj neosemantem hči razlaga kot finančno ali gospodarsko enoto, ki nastane iz osnovne in ostane z njo povezana (podobno kot hči nastane iz matere/ staršev in je z njo/njimi na določen način povezana).

⁵¹ ekspr. = ekspresivno

⁵² publ. = publicistično

Razlage v slovarjih: V SSKJ² so geselski članek oblikovali tako, da so kot glavno razlago pustili razlago iz SSKJ, ohranili so tudi frazeološko gnezdo, v katerega so potem dodali tudi novi pomen iz SNB.

INKUBATOR

Pomeni: Leksem ima v SSKJ dve glavni pomenski razlagi, in sicer je to naprava za vzrejo nedonošenih otrok in naprava za valjenje. V obeh primerih gre torej za pomoč pri vzreji živih bitij. SNB prav tako nudi dve glavni pomenski razlagi neosemantema, in sicer je to družba, ki podpira nastanek in razvoj, ter kraj, ki postaja središče razvoja, nastajanja. Gre torej za metaforični pomenski prenos po delovanju inkubatorja, ki naj bi bil torej omogočal ugoden razvoj – v fizičnem (otrok, živali) in družbenem (podjetij, idej, tehnologije ...) smislu.

Razlage v slovarjih: Tako v SSKJ kot v SNB ima torej leksem dva glavna pomena, v SSKJ² pa so to preoblikovali v tri glavne pomene. Prvi pomen ostaja prvi pomen iz SSKJ s kvalifikatorjem med.,⁵⁴ drugi pomen ostaja drugi pomen iz SSKJ s kvalifikatorjem agr.,⁵⁵ pomena iz SNB pa sta združena v tretji pomen, s tem da je prvi pomen iz SNB podpomen oz. pomenski odtenek drugega.

LINČ

Pomeni: Linč je v SSKJ uboj krivca takoj, brez sojenja, v SNB pa besedni sramotilni napad na nekoga. V obeh primerih gre torej v nekem smislu za napad na nekoga, vendar v prvem primeru za fizični, v drugem pa verbalni, psihični. Zato lahko govorimo o metaforičnem pomenskem prenosu.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² je leksem predstavljen z dvema glavnima pomenoma, prvi ostaja pomen iz SSKJ, pomen iz SNB pa je na drugem mestu. V SSKJ je leksem označen s kvalifikatorjem knjiž.,⁵⁶ v SSKJ² pa mu je namesto tega dodano pojasnilo »zlasti v ameriškem okolju«.

MERIDIAN

Pomeni: Leksem meridian je v SSKJ razložen kot polkrog na zemeljski površini, ki povezuje oba pola, v SNB pa kot neosemantem predstavlja kanal v telesu, po katerem

⁵⁴ med. = medicina

⁵⁵ agr. = agronomija, agrotehnika

⁵⁶ knjiž. = knjižno

naj bi tekla življenjska energija. V obeh primerih gre torej za neke linije, ki povezujejo določene točke, zato gre pri tem neosemantemu za metaforični pomenski prenos.

Razlage v slovarjih: Glavna pomena v SSKJ² sta dva, in sicer prvi iz SSKJ in drugi iz SNB. Ohranili sta se tudi terminološko in frazeološko gnezdo.

MODUL

Pomeni: V SSKJ ima modul dva pomena. Prvič je to sestavljivi del kake naprave, drugič pa izbrana osnovna mera za velikost česa. Skupna lastnost je to, da gre za del neke celote, neko najmanjšo zaokroženost. V SNB je modul samostojno zaokrožena enota v izobraževalnem procesu, kar je ponovno del neke celote, zato govorimo o metaforičnem pomenskem prenosu.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² pri geslu modul najdemo tri glavne pomene in terminološko gnezdo. Prvi pomen je pomen iz SNB, druga dva pomena ter gnezdo pa so iz SSKJ.

NABOJ

Pomeni: Leksem naboj ima v SSKJ kar tri glavne pomene ter terminološko gnezdo. Pomeni s smodnikom napolnjen kovinski tulec, eksplozivni naboj ter električni naboj. V vseh primerih gre za skoncentriranost neke snovi, ki nekaj povzroči. SNB pa o naboju govori kot o določeni naravnosti, usmerjenosti (npr. čustveni naboj). Govorimo torej lahko o metaforičnem pomenskem prenosu, saj gre tudi tu za neko skoncentriranost nečesa (čustev), ki povzroča določeno naravnost, akcijo.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² ima leksem 4 glavne pomene ter terminološko gnezdo. Združeni so torej vsi pomeni iz SSKJ in SNB, nekoliko je spremenjen samo vrstni red pomenov, saj so neosemantem iz SNB vstavili med drugi in tretji pomen iz SSKJ.

ODKLOP

Pomeni: SSKJ razlaga odklop kot odklopitev, izklop, izključitev česa (npr. odklop vozila), SNB pa kot prekinitev neke dejavnosti. Ker gre v obeh primerih za neko odklopitev, prekinitev (v prvem pomenu fizično, v drugem bolj abstraktno, psihično), je to metaforični pomenski prenos glede na učinek, funkcijo.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² ima leksem dva glavna pomena, na prvem mestu pomen iz SSKJ, na drugem pomen iz SNB. Neosemantem ima v SNB kvalifikator pog.,⁵⁷ ki pa v SSKJ² izgine.

OUTPUT

Pomeni: V SSKJ ima leksem dva pomena, prvi je rezultat računalniške obdelave podatkov, drugi pa izhodni del računalniškega sistema. V SNB output pomeni količino česa, kar je izdelano z ročnim, strojnim, umskim delom. Gre za metaforično pomensko povezavo glede na prvi pomen iz SSKJ, saj output v obeh primerih predstavlja določen rezultat nekega dela (v SSKJ obdelave podatkov, v SNB ročnega, strojnega, umskega).

Razlage v slovarjih: V SSKJ² ima leksem tri glavne pomene, dva iz SSKJ in enega iz SNB. Neosemantem iz SNB je postal glavni pomen, nima več kvalifikatorja cit.⁵⁸ Pomena iz SSKJ sta tam označena s kvalifikatorjem elektr.,⁵⁹ v SSKJ² pa prvi pomen kvalifikatorja nima, pri drugem ga je nadomestil kvalifikator rač.⁶⁰

RAZGRADNJA

Pomeni: SSKJ razgradnjo opisuje kot razpad, razkrajanje snovi, predvsem organske, v SNB pa kot neosemantem pomeni postopek, ki povzroči, da nevaren obrat, naprava preneha delovati. V tem primeru gre torej bolj za neke vrste razstavljanje, »razgradnjo« objekta, naprave, zato lahko govorimo o metaforičnem pomenskem prenosu.

Razlage v slovarjih: Pomena iz SSKJ in SNB sta v SSKJ² združena v eno pomensko razlago, in sicer je pomen iz SNB zapisan kot pomenski odtенок pomena iz SSKJ.

ŠTALA

Pomeni: Štala je v SSKJ razložena kot nižje pogovorna beseda za hlev, v SNB pa kot neurejen, neprijeten položaj. Ker hlev velikokrat velja za zanemarjen, za človeka neprijeten prostor, lahko vidimo, da gre v tem primeru za metaforični pomenski prenos.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² ima štala dve pomenski razlagi, prva je iz SSKJ in druga iz SNB. Omeniti velja kvalifikatorje, saj ima pomen iz SSKJ, ki je tam označen kot nižje

⁵⁷ pog. = pogovorno

⁵⁸ cit. = citatni zapis besede

⁵⁹ elektr. = elektrotehnika

⁶⁰ rač. = računalništvo

pog.,⁶¹ v novem slovarju oznako pog.,⁶² ta kvalifikator pa se ohrani tudi pri pomenu iz SNB.

TRANSPARENTNOST

Pomeni: V SSKJ je to knjižni izraz za prosojnost oz. prozornost, v SNB pa lastnost jasno in javno izraženega, izvajanega. Ker gre v obeh primerih za neke vrste jasnost, govorimo torej o metaforičnem pomenskem prenosu.

Razlage v slovarjih: Pomen iz SSKJ se v SSKJ² ohrani na prvem mestu, pomen iz SNB pa najdemo kot drugi glavni pomen.

VLOŽEK

Pomeni: Leksem vložek ima v SSKJ sedem glavnih pomenov ter dva v gnezdih. V vseh primerih gre za nekaj fizičnega, neko stvar, ki je nekam vložena. V SNB najdemo eno pomensko razlago neosemantema, in sicer to, kar se vloži v nekaj, zlasti za obnavljanje in povečevanje sredstev, zalog (denar, kapital ipd.). Gre za metaforični pomenski prenos.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² je pomen iz SNB vključen kot dodan glavni pomen, in sicer so ga umestili na 5. mesto. Najdemo lahko tudi vse pomene iz SSKJ.

Kot ugotavlja že J. Snoj, so »povezovalne lastnosti metaforično povezanih pomenov zelo raznolike, zato je včasih težko določiti prvino, ki vzpostavlja zvezo med vsebinama motivirajočega in motiviranega« (Snoj 2004: 168). To je tudi razlog, da je ta skupina največja, saj vsebuje več različnih vrst pomenskih povezav, ki se izkazujejo na podlagi učinka, delovanja ali funkcije. Gre torej za bolj abstraktne povezave, določene predstave – ali torej motivirani in motivirajoči pomen povezuje dejstvo, da oba podobno učinkujeta (npr. animacija na lutke učinkuje tako, da izgledajo žive, podoben učinek ima na ljudi, ki 'oživijo'), imata podobno funkcijo (npr. car kot vladar ima funkcijo, ki zbuja občudovanje, podobno kot človek, ki zbuja občudovanje zaradi svojih uspehov) ali pa motivirani pomen po načinu delovanja asociira na motivirajočega (npr. inkubator kot naprava deluje tako, da zagotavlja ustrezne pogoje za razvoj živali/otrok, podobno pa deluje tudi družba, ki omogoča npr. razvoj podjetij).

⁶¹ nižje pog. = nižje pogovorno

⁶² pog. = pogovorno

2.2.4 Tujepomensko motivirane globalne metafore

Četrta skupina so, kot jih je opredelila A. Žele (Žele 2009b), tujepomensko motivirane globalne metafore, kamor sem uvrstila lekseme čarovnik, črv in škrbina.

ČAROVNIK

Pomeni: Čarovnik ima v SSKJ dva glavna pomena – 'kdor čara' ter 'kdor z rokohitrsko spretnostjo in nenavadnimi dejanji zabava gledalce'. V obeh primerih gre za neke vrste spretnega človeka. V SNB pa je čarovnik del programa, ki uporabniku pomaga izvesti zapleteno opravilo. Prepoznamo metaforični pomenski prenos, ker pa gre za računalniško izrazje (kvalifikator rač.⁶³), ki izvira iz angleščine (*wizzard*), lahko govorimo o tujepomensko motivirani globalni metafori (Žele 2009b).⁶⁴

Razlage v slovarjih: V SSKJ² ima leksem tri glavne pomene, prva dva sta iz SSKJ, tretji pa iz SNB, kvalifikator rač. pri neosemantemu se ohrani.

ČRV

Pomeni: V SSKJ je črv predstavljen s tremi glavnimi pomeni in frazeološkim gnezdrom. V SNB pa gre z termin s področja računalništva, in sicer je to program, ki se lahko sam razmnožuje in škodi računalniku. Podobno kot prej metaforične vzporednice lahko najdemo s prvim pomenom iz SSKJ, saj črvi veljajo za živali, ki se hitro razmnožujejo in velikokrat škodujejo. Ker pa je to računalniški izraz iz angleščine (*computer worm*), je to tujepomensko motivirana globalna metafora.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² najdemo vse štiri glavne pomene ter frazeološko gnezdo (iz SSKJ ter SNB), omeniti velja to, da je pomen iz SNB naveden kot drugi glavni pomen, torej takoj za prvim iz SSKJ (črv kot drobna žival).

ŠKRBINA

Pomeni: Pri leksemu škrbina najdemo v SSKJ tri glavne pomene: zelo poškodovan, okrušen zob, vrzel v zobovju (//vrzel sploh), poškodba na ostrih robovih česa. V vseh primerih gre za to, da je škrbina tisto, kar je ostalo brez nekega dela celote. SNB škrbino opiše kot v Wikipediji prazen ali zelo kratek geselski članek. Tudi pri tem opisu gre torej zato, da takemu članku še nekaj manjka do popolnosti, celote. Gre sicer za metaforični

⁶³ rač. = računalništvo

⁶⁴ Glej tudi poglavje 2.3.1.2 Globalne metafore.

pomenski prenos, ker pa je to termin s področja računalništva in izhaja iz angleškega izraza (*stub*), lahko govorimo o tujepomensko motivirani globalni metafori.

Razlage v slovarjih: V SSKJ² najdemo pri geslu škrbina 4 glavne pomenske razlage. Prve tri so enake kot v SSKJ oz. nekoliko posodobljene, kot četrta pa je dodana razlaga iz SNB. Omeniti velja še to, da so novi pomen še nekoliko posplošili oz. se izognili lastnemu imenu (Wikipedija), saj SSKJ² ne omenja več zgolj praznega/pomanjkljivega članka v Wikipediji, ampak prazen/kratek geselski članek na splošno, zlasti v spletnih enciklopedijah.

Prva dva leksema sta računalniška termina, v SNB in SSKJ² označena tudi s kvalifikatorjem rač. (računalništvo), torej je njuna metaforična pomenska povezava globalna, izvira iz angleškega jezika. Leksem čarovnik je prevod angleškega izraza 'wizard',⁶⁵ črv pa izraza 'worm'.⁶⁶ V to skupino pa spada tudi leksem škrbina, ki sicer ni označen s kvalifikatorjem rač., vendar pa gre za specifičen termin, ki izhaja s spletne strani Wikipedija in temelji na angleški ustreznici z angleške različice omenjene strani ('stud').

2.2.5 Metonimični pomenski prenos

V skupini neposredno motivirane večpomenskosti imajo torej skoraj vsi leksemi metaforično pomensko povezavo, izjema je le en leksem, in sicer ultrazvok.

ULTRAZVOK

Pomeni: SSKJ ultrazvok razlaga kot termin s področja fizike, ki pomeni zvok z zelo veliko frekvenco. SNB pa v geselskem članku neosemantem predstavi z dvema pomenoma – prvi je naprava, ki deluje na osnovi oddajanja takega (visokofrekvenčnega) zvoka, drugi pa zdravniški pregled s tako napravo (ultrazvokom). V obeh primerih vidimo, da pomeni dobijo novo uvrščevalno pomensko sestavino (naprava/pregled), motivirajoči pomen pa se ohrani kot razvrščevalna pomenska sestavina – v obeh primerih torej lahko govorimo o metonimiji.

⁶⁵ **čarovnik** -a m (*angl. wizard*) (Slovar informatike: <http://www.islovar.org>)

⁶⁶ **črv** -a [tS@:rw] m (*angl. worm*) (Slovar informatike: <http://www.islovar.org>)

Razlage v slovarjih: V SSKJ² najdemo dva glavna pomena, prvi je pomen iz SSKJ, torej termin s področja fizike, kot drugi pa je pomen, v katerem sta združena oba pomena iz SNB – drugi pomen je podpomen prvemu.

Kot je razvidno iz opisa pomena leksema, ima v SNB kot neosemantem dva pomena, ki se navezujeta na pomen iz SSKJ. V SSKJ je namreč to visokofrekvenčni zvok, v SNB pa naprava, ki deluje na osnovi tega zvoka ter zdravniški pregled s tako napravo. Za metonimijo je torej značilno, da pomen dobi novo uvrščevalno pomensko sestavino (UPS), motivirajoči pomen pa se ohrani kot razvrščevalna pomenska sestavina (RPS). Pri prvem pomenu (naprava, ki deluje na osnovi ultrazvoka) je torej nov UPS naprava, motivirajoči pomen, torej ultrazvok, pa se ohrani kot RPS. Gre za razmerje 'zvok' – 'naprava, ki deluje s pomočjo zvoka'. Pri drugem pomenu (zdravniški pregled s tako napravo) pa imamo nov UPS 'pregled', motivirajoč pomen pa je v tem primeru 'ultrazvok kot naprava'. Imamo torej razmerje 'dejanje' – 'sredstvo za dejanje'. Metonimija je sicer bolj vidna pri drugem pomenu, kjer gre za isto pomensko področje (zdravstvo), pri prvem pa gre za prehod z enega (širšega) terminološkega področja (fizika) na bolj specifično, ožje pomensko področje medicine.

2.2.6 Kvalifikatorji v SNB

2.2.6.1 Kvalifikator cit. (citatni zapis besede)

Kot je bilo omenjeno že v teoretičnem delu naloge,⁶⁷ velik del novejšje leksike predstavljajo prevzete besede (predvsem iz angleškega jezika). To se je potrdilo tudi pri obravnavanih leksemih. Kar 6 obravnavanih neosemantemov je v SNB označenih s kvalifikatorjem cit. (cunami, happening, joker, output, rating, time-out), ki v tem slovarju pomeni, da gre za citatni zapis besede. Slovar to, da gre za prevzete besede, pokaže tudi v etimološkem razdelku. Njihove etimološke osvetlitve namreč vsebujejo tujejezične predloge, ki so označene s puščico ←, za njo pa sledita kratica agl. (vse namreč izvirajo iz angleškega jezika) in angleška beseda, iz katere izhajajo. Če se sklicujemo na teoretični del in predvsem na tipologijo A. Vidovič Muha (2007: 404–406), velja opozoriti, da ti leksemi niso citatni, temveč polcitatni (imamo črkovno ohranjenost iz angleškega jezika, vendar pa so oblikoslovno prilagojeni slovenskemu jeziku), zato je označenost s tem

⁶⁷ Glej poglavje 2.3.1 Prevzete besede.

kvalifikatorjem nekoliko neustrezna. Seveda v nalogi obravnavamo neosemanteme, torej govorimo zgolj o novih pomenih – vsi leksemi so bili namreč obravnavani že v SSKJ, vendar tam niso bili označeni kot citatne besede, saj SSKJ takšnega ali podobnega kvalifikatorja ne vsebuje. Zanimivo pa je, da so vsi ti leksemi v SSKJ označeni z različnimi drugimi kvalifikatorji (geol., um., igr., elektr., šport.), torej gre za termine, ki kot prevzete besede ohranjajo specifičnost pomena iz tujega jezika, pri novem pomenu pa je prišlo do posplošitve pomena (determinologizacije), ohranila pa se je prevzeta izrazna podoba leksema.

2.2.6.2 Kvalifikator pog. (pogovorno)

Nekoliko izstopa tudi kvalifikator pog. (pogovorno) in v tem kontekstu tudi socialna zvrst novejših leksike oz. neosemantemov. V SNB je z oznako pog. označenih 6 pomenov leksemov – car, dopoldanec, jutranjik, odklop, štala, žur. Kvalifikator pog. pri vseh leksemih najdemo tudi v SSKJ², izjema je samo leksem odklop, saj v SSKJ² ni označen z nobeno oznako. Izstopa tudi leksem štala, ki ima poleg kvalifikatorja pog. dodatno pojasnilo »zlasti v sproščenem ožjem krogu«, za katerega Ahlin in drugi (2014) pravijo, da je zgolj dokaz, da nova izdaja SSKJ² vključuje tudi dodatke, ki niso združljivi s konceptom prve izdaje SSKJ. Ta leksem ima namreč v SSKJ oznako nižje pog., v SNB pog. (s pojasnilom), enako tudi v SSKJ². Kot je bilo že omenjeno v teoretičnem delu naloge (glej poglavje 3.4 Primerjava slovarjev), avtorji, ki so ocenili SSKJ² (Ahlin in drugi 2014), opozarjajo predvsem na ta vidik zvrstno-stilnega označevanja v novem slovarju, saj prav kvalifikator pog. množično označuje mnoge lekseme, ki spadajo bolj v sleng – v obravnavanih leksemih bi to bili npr. leksemi car, štala, žur. Kot v nadaljevanju pravijo avtorji ocene, je to sicer že lahko predmet razprave o prehajanju slenga v splošno pogovornost, ampak vseeno velja opozoriti na drugačno rabo kvalifikatorja pog. v stari izdaji SSKJ in v novem SSKJ². Omeniti velja tudi neosemantem odklop, ki je v SNB označen še s kvalifikatorjem pog., v novem SSKJ² pa izgubi tudi to oznako, postane torej nevtralen.

Kot pravi tudi A. Vidovič Muha (2013: 83), knjižni jezik izgublja svoj družbeni prostor. Vzroka sta dva pojavi, prvi je globalna informacijskotehnološka družba in z njo povezan vpliv globalnega jezika (globalizacija), drugi pa ohranitev prepoznavnosti človeka kot posameznika (individualizacija).

Treba pa je opozoriti tudi na časovni vidik pojmovanja jezikovne rabe. A. Vidovič Muha pravi, da je potrebno razumevanje koncepta jezika, saj je jezik raba vseh prvin, vgrajenih v jezikovni sistem, ki se v lahko spreminjajo na podlagi življenjske dinamike govorcev. Zato knjižni jezik (tudi v povezavi s slovarji) zahteva »jezikoslovca, ki dobro pozna po eni strani delovanje jezika, njegovo strukturo na vseh treh omenjenih ravneh, po drugi pa aktualno, se pravi živo javno govorico v najširšem smislu«. Hkrati je njegova naloga, da v knjižni jezik sprejema vse, kar ima določeno vlogo, in ustrezno temu v jeziku seveda tudi opušča (Vidovič Muha 2013: 7).

3.2 Vključenost novih pomenov iz SNB v SSKJ²

Že med oblikovanjem tabel z leksemi (glej prilogo) in primerjanjem zapisov različnih leksemov v različnih slovarjih so bile nakazane določene razlike vključevanja novih pomenov v SSKJ². Ker SSKJ² temelji na prvi izdaji SSKJ, je seveda jasno, da v večini primerov vsebuje večino geselskih člankov iz prve izdaje ter hkrati prinaša tudi določene dopolnitve. Cilj te analize je bil torej predvsem opazovati, na kakšne načine so bili novi pomeni iz SNB vključeni v SSKJ². Med natančnejšim raziskovanjem se je izluščilo 6 skupin oz. načinov vključevanja, ki so prikazani v sledeči tabeli.

Tabela 4: Vključenost novih pomenov iz SNB v SSKJ²

GLAVNI POMEN 36 (72 %) leksemov	<u>Prvi glavni pomen (osnovni pomen)</u> (12): božičnica, entiteta, happening, ionizator, kontejner, logistika, modul, output, rating, snemalnik, žepnica, žur
	<u>Neprvi glavni pomen</u> (24): animacija, banana, car, čarovnik, črv, deteljica, dopoldanec, floristika, geto, inkubator, jutranjik, kresnička, linč, meridian, naboj, odklop, škrbina, štala, transparentnost, ultrazvok, užitkar, vložek, vrečar, zvezdica
PODPOMEN (podrejeni pomen) 4 (8 %) leksemov	cunami, grozljivka, previjalnica, spirala
POMENSKI ODTENEK 4 (8 %) leksemov	etiketiranje, podhranjenost, razgradnja, zrnatost
NADOMESTITEV GLAVNEGA POMENA 4 (8 %) leksemov	artefakt, joker, napovednik, time-out
GNEZDO 1 (2 %) leksemov	Hči

GLAVNI POMEN:⁶⁸ Geselske članke v slovarju sestavljajo glavni pomeni oz. funkcije, označeni z arabskimi številkami (če je pomenov več kot eden). Največ, kar 36 obravnavanih pomenov je bilo v SSKJ² dodanih kot glavni pomen. To pomeni, da so v SSKJ² obdržali glavne pomene iz SSKJ ter kot dodatni glavni pomen vključili še pomen iz SNB. Od vseh teh 36 leksemov jih je bilo 11 dodanih kot prvi in 24 kot neprvi glavni pomen. Kar 11 pomenov je bilo torej uvrščenih na prvo mesto, kar po SSKJ² pomeni, da je nov pomen postal prevladujoč oz. bolj rabljen, nevtralen. Tudi pri ostalih 24 pomenih gre za to, da so enakovredni že obstoječim in dovolj konkretni, da so obravnavani kot glavni pomen in ne zgolj kot npr. podpomen.

PODPOMEN/POMENSKI ODTENEK:⁶⁹ Kot podpomen (podrejeni pomen) ali pomenski odtenek je bilo umeščenih skupaj 8 pomenov (pri vsakem 4). V to kategorijo so vključeni novi pomeni, ki so torej v SSKJ² umeščeni v razdelek za podpomen (//) ali pomenski odtenek (/) (osnovnega pomena ali drugih pomenov). Pomeni torej niso preveč samostojni, ampak gre zgolj za to, da so si bližje, razlikujejo se bolj v manjših odtenkih. Glede na pogovor z N. Jakopin in D. Krvino na Inštitutu je to, ali bo novi pomen umeščen kot glavni pomen ali kot podpomen/pomenski odtenek do neke mere presoja leksikografa, ki presodi, ali sta si pomena bolj blizu ali ne preveč. Vseeno pa bi na tem mestu veljalo opozoriti na leksem 'previjalnica'. Glede na to, da pri tem pomenu ne gre za metaforični pomenski prenos, ampak za posredno motivirano večpomenskost, bi bilo

⁶⁸ V uvodu SSKJ² je opredeljeno, da so glavni pomeni ločeni z arabskimi številkami (1, 2, 3 ...). Slovar glede vrstnega reda pomenov v nadaljevanju opredeljuje, da pri večpomenskih iztočnicah na prvem mestu stoji osnovni pomen, ki je v sodobnem knjižnem jeziku najbolj nevtralen oz. prevladujoč. Vsi drugi pomeni v geselskem članku so razporejeni glede na stopnjo odvisnosti od osnovnega pomena. V nekaterih primerih na prvem mestu ni najmočnejši pomen, ampak pomensko izhodiščni pomen iztočnice, če pa ima leksem več enako močnih pomenov, je na prvem mestu pomen, ki ima največ ali najmanj pomenskih prvin. Prav zaradi posebnosti prvega oziroma t. i. osnovnega pomena, sem se odločila, da prvi pomen in ostale (neprve) pomene ločim tudi pri razvrstitvi obravnavanih leksemov. Prvi glavni pomen oz. osnovni pomen je torej pomen, ki je v članku označen s številko 1, k neprvim glavnim pomenom pa spadajo vsi pomeni, ki so označeni s številko 2 in več.

⁶⁹ Podpomen je v slovarju vedno podrejeni pomen enemu izmed glavnih pomenov. Uvajata ga dve poševni črti (//). Pomenski odtenek v uvodu slovarja ni jasno definiran, ampak ga skupaj s podrejenim pomenom opisujejo kot manjše pomenske premike v okviru nadrejenih pomenov. Označen je z eno poševnico (/).

ustreznejše, če bi bil nov pomen dodan kot glavni pomen in ne kot podpomen. Da ta leksem izstopa, lahko opazimo tudi, če primerjamo pomenske prenose ostalih sedmih leksemov – pri vseh gre namreč za metaforični pomenski prenos, razen pri že omenjeni previjalnici, ki sem jo uvrstila k posredno motivirani večpomenskosti.

NADOMESTITEV GLAVNEGA POMENA: Zanimivi so 4 neosemantemi, ki so nadomestili glavni pomen. V teh primerih gre torej za to, da je nov pomen iz SNB postal močnejši in bolj izhodiščen ali nevtralen, zato je zamenjal star pomen iz SSKJ. Pri teh primerih torej ne gre za to, da so pomeni iz SSKJ prešli npr. na drugo mesto kot glavni pomeni (kot pri prvi skupini), ampak jih v SSKJ² najdemo lahko kot podpomene (artefakt in time-out) ali v terminološkem gnezdu (joker, napovednik). Prišlo je torej do posplošitve novih pomenov glede na pomene iz SSKJ. Če primerjamo to ugotovitev s tabelo metaforičnih povezav, lahko opazimo tudi, da je kar pri treh leksemih prišlo do determinologizacije, en pomenski prenos pa je opredeljen kot posplošujoča metafora. Opozoriti velja še na dejstvo, da so vsi štirje leksemi v SSKJ označeni s kvalifikatorji (arheol., igr., film., šport.). Ti kvalifikatorji v SSKJ² ostanejo (v terminoloških gnezdih in podpomenih), pomeni iz SNB, ki postanejo osnovni, pa kvalifikatorjev (z izjemo leksema 'joker', ki je označen s kvalifikatorjem ekspr.) nimajo.

GNEZDO: V naslednjo skupino, pri kateri gre za to, da se novi pomen iz SNB v SSKJ² nahaja v gnezdu (terminološkem ali frazeološkem), je umeščen samo en leksem, in sicer 'hči'. Podobno kot prej gre tudi tu za presojo leksikografa. V tem primeru je najverjetneje prišlo do tega, ker so v SSKJ vsi pomeni precej blizu glavni razlagi 'ženska v odnosu do svojih staršev', nov pomen pa opisuje hči kot finančno ali gospodarsko enoto, ki nastane iz osnovne. Glede na SSKJ² frazeološko gnezdo vsebuje »a) frazeološke enote, ki zaradi posebnosti svojega pomena same po sebi ne morejo pojasnjevati nobenega pomenskega oddelka, potrebujejo pa pojasnilo ter b) zveze, ki jih ni mogoče uvrstiti v pomensko-sintaktične skupine, ker kažejo premočen odklon od izkazanih pomenov, hkrati pa so tako osamljene, da zanje ni mogoče odpirati posebnih oddelkov«. V primeru hči gre za metaforični pomenski prenos, ki je iz pomena razviden, zato bi ga mogoče kljub temu lahko uvrstili tudi med glavne pomene.

ENAKO PISANA IZTOČNICA: Kot enako pisano iztočnico v SSKJ² lahko najdemo en leksem, to je 'faraonka'. O njenem pomenu je več zapisano v poglavju 2.1. Posredno motivirana večpomenskost, vendar pa jo tu obravnavam še s slovarskega vidika. Kot že omenjeno, ta leksem že na videz precej izstopa, saj je v SSKJ in SNB drugače naglašen (fáraonka v SSKJ in faraónka v SNB). SNB jo torej obravnava kot večpomenko zaradi minimalne skupne etimologije. Ker se mi je to zdelo zelo zanimivo, sem za primerjavo poiskala še kakšen podoben primer, našla sem še dva leksema – suhica (suhíca v SSKJ in súhica v SNB) ter tester (testêr v SSKJ in téster v SNB). Za vse te lekseme je značilno tudi to, da se v SSKJ² od ostalih neosemantemov razlikujejo tudi po tem, da postanejo samostojno geslo, označeno z nadpisano številko, ki označuje enako pisane iztočnice. To se seveda zgodi predvsem zaradi različnega naglasnega mesta ter zaradi drugačnega koncepta slovarja. Etimologija je namreč v slovarjih tudi precej pomembna, čeprav imajo različni slovarji različne koncepte. Ker je bilo že omenjeno, da SNB kot slovar ni tako »strog« oz. ima drugačen koncept kot SSKJ, v teh primerih sledi torej bolj etimologiji, medtem ko oba SSKJ poleg etimologije bolj strogo upoštevata še naglase. To je tudi razlog, da v novem SSKJ² najdemo te lekseme kot enakopisane iztočnice, torej z nadpisanimi arabskimi številkami.

ZAKLJUČEK

Pogost način poimenovanja novih predmetnosti oz. nastajanja nove leksike je dodajanje novih pomenov že obstoječim izrazom, leksemom. To lahko prepoznamo v Slovarju novejšega besedja, v katerem so takšne lekseme označili z nadpisano kratico SSKJ, ki pomeni, da je bil leksem že obravnavan s SSKJ, kot neosemantem pa je pridobil nov pomen. Če pri teh večpomenskih leksemih njihove nove pomene primerjamo s tistimi v SSKJ, lahko opazimo, da prevladuje neposredno motivirana večpomenskost oz. z vidika pomenskih prenosov predvsem metaforičnost. Povezovalni elementi so večinoma dobro razvidni, prepoznamo pa lahko različne vrste metaforičnih povezav – največ se izkazujejo na podlagi učinka, funkcije, delovanja, pa tudi oblike in videza. Za novejšo leksiko je precej značilno tudi posploševanje pomenov, na eni strani kot posplošujoča metafora, na drugi strani pa kot determinologizacija. Do te prihaja, ker so določeni leksemi v SSKJ obravnavani še kot termini z različnih strokovnih področij, v sodobnem času pa je prišlo do tega, da so preprosto prešli v bolj splošno rabo in so kot neosemantemi postali del splošne leksike. Pri analiziranju pomenov obravnavanih neosemantemov oz. njihove večpomenskosti se je izkazalo, da je bilo mogoče prepoznati tudi posredno motivirano večpomenskost. Pri nekaterih primerih namreč ni bilo mogoče prepoznati določene asociativne povezave med pomenoma, ampak je bila povezava zgolj v določenem pojmu, ki je izhodišče za oba pomena, vendar pa obstoji samostojno zunaj znotrajleksemsko povezanih pomenov. K temu tipu je bilo uvrščenih 11 leksemov, k že omenjeni neposredno motivirani večpomenskosti pa 39. To potrjuje dejstvo, da je torej neposredno motivirana večpomenskost (še posebej metaforični pomenski prenosi) pri neosemantemih najbolj pogosto izražena.

Med analiziranjem pomenov, ki je potekalo na način primerjave slovarskih gesel leksemov v slovarjih SSKJ, SNB in SSKJ², se je izkazala zanimiva tudi primerjava vseh treh slovarjev oz. zapisov pomenov leksemov v njih. SSKJ, ki je izhajal od leta 1970 do 1991, je prvi večji informativno-normativni slovar slovenskega jezika. Vsebuje besedje omenjenega obdobja in njegovo rabo. Ker pa se je po koncu izhajanja slovarja začel svet hitreje razvijati in je prihajalo do vedno več novih pojavnosti in posledično novih besed, se je večala tudi potreba po zapisu teh besed oz. novem slovarju. Leta 2012 je izšel

Slovar novejšega besedja, ki naj bi bil dopolnilni slovar SSKJ, saj vsebuje nove besede in ima hkrati nekoliko drugačno zgradbo (poenostavljena slovaropisna praksa). Kmalu po izidu tega slovarja pa je prišlo do odločitve za novo, dopolnjeno različico SSKJ in tako je leta 2014 izšel novi SSKJ². Ta naj bi se od stare izdaje razlikoval v tem, da so določene stvari posodobljene v skladu s sodobnim časom, dodani pa so tudi novi pomeni oz. novejša leksika. To je bilo razvidno tudi pri analizi obravnavanih neosemantemov v tej nalogi. Vsi novi pomeni iz SNB so bili v novi SSKJ² vključeni, in sicer na različne načine. Najbolj pogost je bil ta, da so bili novi pomeni dodani kot dodatni glavni pomeni že obstoječim pomenom iz SSKJ, bodisi na prvem mestu kot osnovni pomen bodisi kot neprvi pomeni. Iz tega lahko sklepamo, da so novi pomeni dovolj močni in samostojni, da so tudi v novem slovarju dobili svojo glavno razlago, saj je bilo pomenov, ki so se uvrstili v npr. podpomen ali pomenski odtenek, precej manj. Omeniti velja tudi 4 pomene, pri katerih je neosemantem postal glavni pomen in nadomestil pomen iz SSKJ, kar lahko povežemo tudi z vrsto pomenskega prenosa. Pri vseh teh leksemih je namreč šlo za posplošitev pomena. Če je torej pri neosemantemu prišlo do posplošitve pomena, se je to v slovarju pokazalo tako, da je novi pomen nadomestil pomen iz SSKJ ali pa postal prvi glavni (osnovni) pomen.

SSKJ² pa je prejel tudi nekaj kritik (glej Ahlin in drugi 2014). Ena od njih je bila usmerjena prav v dejstvo, da gre zgolj za dopolnitev starega SSKJ z novimi leksemi iz SNB in nekaj dodanimi, omenjena pa je tudi normativnost slovarja. Tudi sama sem opazila, da se predvsem novejša leksika v določenih primerih precej razlikuje od prej obdelane leksike v SSKJ. Veliko je namreč prevzetih besed in bolj pogovornih izrazov, posledično se tudi kvalifikator pog. pojavlja pogosteje in označuje tudi drugačno leksiko, ki bi npr. v SSKJ spadala bolj v sleng. Na tem mestu bi lahko ponovno opozorila na vprašanje, ali knjižni jezik res izgublja svoj prostor, o čemer je pisala že A. Vidovič Muha (2013: 83), vendar pa hkrati ne smemo pozabiti tega, da je jezik živ in se skozi čas tudi spreminja. Zato je to izziv predvsem za jezikoslovje oz. slovaropisje, ki bi po mojem mnenju morale ostati blizu uporabnikom jezika in do določene mere prilagoditi slovarje in priročnike ter omogočati informativnost, vendar pa seveda hkrati tudi obdržati pravo mero normativnosti.

Povzetek

Del novejšje leksike so tudi neosemantemi, ki pomene pridobivajo na različne načine. A. Vidovič Muha (2000) nastajanje večpomenskosti opredeljuje skozi dva postopka – pomensko vsebovanost in pomenske prenose (metonimija, sinekdoha in metafora). J. Snój (2004) ta tip večpomenskosti opredeli kot neposredno motivirano in doda še posredno motivirano večpomenskost, ki se pogosto izrazi pri slovarski večpomenskosti.

Najbolj pogost pomenski prenos, na podlagi katerega prihaja do novih pomenov, je pri obravnavanih neosemantemih metaforični. O tem govori že A. Žele (Žele 2009b: 129), ki pravi, da je pri neosemantemih najbolj razširjena prav metaforizacija. Poleg tega je za neosemanteme značilno tudi posploševanje pomenov, predvsem determinologizacija.

Pri določevanju vrste večpomenskosti je mogoče prepoznati tudi posredno motivirano večpomenskost, vendar pa bi jo bilo treba še nekoliko bolje raziskati, saj se je do zdaj z njo ukvarjala samo J. Snój (2004). Vsekakor pa je iz analize razvidno, da se pri slovarski večpomenskosti velikokrat pojavi. Predvsem je pogost tip, pri katerem gre za večpomenskost podstavne besede, ki posledično vpliva tudi na večpomenskost tvorjenega leksema.

V zvezi z zapisi vseh teh pomenov v slovarjih velja omeniti dejstvo, da je velika večina pomenov iz SNB prenesena v novi SSKJ². Vključeni so na različne načine, v največji meri so dodani kot glavni pomeni. Izpostaviti velja tudi skupino leksemov s posplošenimi pomeni, saj je zanje značilno, da ti posplošeni pomeni postanejo bolj rabljeni in pomensko bolj nevtralni. To lahko opazimo v SSKJ², kjer so ti pomeni večinoma zapisani kot prvi glavni pomeni ali pa celo nadomestijo pomen iz SSKJ, ki preide v terminološko gnezdo.

Značilno za obravnavane lekseme je bilo tudi označevanje z različnimi kvalifikatorji. Na eni strani je bilo veliko terminološkega označevanja (kvalifikatorji iz različnih strok), ki so prehajali v splošno pogovornost, na drugi strani pa sta zanimiva tudi kvalifikator cit. (citatni zapis besede), ki se pojavlja samo v SNB in pokaže, da je veliko novejšje leksike prevzete, ter kvalifikator pog. (pogovorno), ki napeljuje k razmisleku o socialni zvrsti novejšje leksike.

VIRI IN LITERATURA

AHLIN, Martin, LAZAR, Branka, PRAZNIK, Zvonka in SNOJ, Jerica, 2014: Slovar slovenskega knjižnega jezika. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Izdali Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni inštitut Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2014. 1. knjiga 1152 str., 2. knj. 1150 str. *Jezik in slovstvo* 59/4. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 121–127.

<http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-0P08LVLE> (februar 2016).

BIZJAK KONČAR, Aleksandra in SNOJ Marko, ur., 2012: *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

BLAŽEK, David, 2015: Novo besedje v luči primerjave Slovarja novejšega besedja slovenskega jezika in slovarja Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis. Obdobja 34*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 127–136.

BOKAL, Ljudmila, 2009: Prezemanje glede na vrste. *Terminologija in sodobna terminografija*. Ur. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 111–123.

GLOŽANČEV, Alenka, 2009: Analitična osvetlitev novejšje slovenske leksike: uvodni razpravni elaborat k leksikalni zbirki Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri) (NSLSJV). *Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 9–35.

KRVINA, Domen, 2015: Slovarske razlage: med treznim recikliranjem starega in preudarnim uvajanjem novega. *Slovnica in slovar – aktualni jezikovni opis. Obdobja 34*. Ur. Mojca Smolej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 409–415.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2005. Ljubljana: DZS.

Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ 2. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, 2014. Ljubljana: Cankarjeva založba.

SNOJ, Jerica, 2004: *Tipologija slovarske večpomenskosti slovenskih samostalnikov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

– – 2010: *Metafora v leksikalnem sistemu*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

SNOJ, Marko, 2005: O prevzetih besedah, tujkah in izposojenkah. *Slovenski jezik*.

Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša. 113–122.

<https://kuscholarworks.ku.edu/bitstream/handle/1808/1678/506Snoj.pdf?sequence=1>
(december 2015).

ŠTUMBERGER, Saška, 2011: *Pojmovni svet in struktura novejšje slovenske leksike*. Doktorska disertacija. Mentorica Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko.

VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

– – 2004: Vprašanje globalizmov ali meje naših svetov. *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: členitev jezikovne resničnosti. Obdobja 22*. Ur. Erika Kržišnik. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.

<http://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/22-VidovicMuha.pdf> (december 2015).

– – 2007: Izrazno-pomenska tipologija poimenovanj. *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede*. 55/1–2. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 399–408.

http://www.srl.si/sql_pdf/SRL_2007_1-2_28.pdf (februar 2016).

– – 2013: *Moč in nemoč knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

ŽELE, Andreja, 2009a: Enojezični slovarji – sledenje pomenskosti besed oz. kaj in kako pravi raba. *Infrastruktura slovenščine in slovenistike. Obdobja 28*. Ur. Marko Stabej. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 457–461.

– – 2009b: Pomenotvorne zmožnosti z vidika /de/terminologizacije (v slovenščini). *Terminologija in sodobna terminografija*. Ur. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer in Marjeta Humar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 125–139.

TOPORIŠIČ, Jože, 2006: *Besedjeslovne razprave*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

SPLETNI VIRI

Fran: <http://www.fran.si> (september 2015 – januar 2016).

Mladinska knjiga: O drugi izdaji SSKJ: http://www.mladinska.com/sskj/o_drugi_izdaji_sskj (15. 10. 2015).

Slovar novejšega besedja: <http://bos.zrc-sazu.si/SNB.html> (september–november 2015).

Slovar slovenskega knjižnega jezika: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (september–november 2015).

Slovar slovenskega knjižnega jezika²: <http://www.sskj2.si> (september–november 2015).

PRILOGA: Seznam slovarskih gesel leksemov iz SSKJ, SNB in SSKJ²

ANIMACIJA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>animácija - e ž (á) film., gled. <i>navidezno oživljanje lutk, predmetov ali risanih figur s premikanjem, gibanjem le-teh:</i> od konstrukcije lutke je odvisna dobra animacija; tehnika animacije / avtor risanke je dobil nagrado za režijo in animacijo; pren. to je značilno tako za izbor kot za animacijo snovi</p>	<p>animácija ^(SSKJ) -e ž (á) organizirane športne in prostočasne dejavnosti za dopustnike, turiste, letoviščarje, zlasti v turističnih objektih: <i>Na ladji je poskrbljeno za družabne animacije od jutra do večera</i> E ← nem. <i>Animation</i> ← lat. <i>animātiō</i> 'poživitev'</p>	<p>animácija -e ž (á) 1. film., gled. <i>navidezno oživljanje lutk, predmetov ali risanih figur s premikanjem, gibanjem le-teh:</i> od konstrukcije lutke je odvisna dobra animacija; tehnika animacije / avtor risanke je dobil nagrado za režijo in animacijo; pren. to je značilno tako za izbor kot za animacijo snovi 2. <i>organizirane športne in prostočasne dejavnosti za dopustnike, turiste, letoviščarje, zlasti v turističnih objektih:</i> večerna animacija za otroke; na ladji je poskrbljeno za družabne animacije od jutra do večera</p>

ARTEFAKT		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>artefákt -a m (â) arheol. <i>ročno izdelano orodje, orožje iz predzgodovinske ali prazgodovinske dobe:</i> zbirka najdenih artefaktov; kamniti artefakti; koliščarski artefakti; artefakt iz</p>	<p>artefákt ^(SSKJ) -a m (â) predmet, navadno kulturnega, zgodovinskega pomena, ki ga je ustvaril človek: <i>umetniški artefakt; Dnevniki in drugi artefakti so mišljeni kot ilustracija in dekoracija razstave, ki spodbudi obiskovalce k razmišljanju</i></p>	<p>artefákt -a m (â) <i>predmet, navadno kulturnega, zgodovinskega pomena, ki ga je ustvaril človek:</i> prodajalne spominkov so založene s turističnimi</p>

kosti	E ← nem. <i>Artefakt</i> iz lat. <i>arte factum</i> 'umetno narejeno'	artefakti; starodavni umetniški artefakt v obliki delfina; zbirka kamnitih, kovinskih artefaktov / dražba antičnih, egipčanskih artefaktov / kulturni, zgodovinski artefakti // arheol. <i>ročno izdelano orodje, orožje iz predzgodovinske ali prazgodovinske dobe</i> : zbirka najdenih artefaktov; kamniti artefakti; koliščarski artefakti; artefakt iz kosti, kremenca
-------	---	---

BANANA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>banána -e ž (â)</p> <p>1. <i>podolgovat, rumen tropski sadež</i>: veliki šopi dišečih banan / nasad banan <i>bananovcev</i> // <i>slaščica v obliki banane</i>: banana iz sladkorja 2. poljud. <i>enopolni vtič</i>: vtakniti banano v radijski sprejemnik</p>	<p>banána ^(SSKJ) -e ž (â)</p> <p>torbica, pas za dokumente, denar, ki se nosi okrog pasu: <i>Na izbiro je več vrst banan in drugih torbic</i></p> <p>E ← nem. <i>Banane</i> ← špan., port. <i>banana</i> ← zahodnoafriško</p>	<p>banána -e ž (â)</p> <p>1. <i>podolgovat, rumen tropski sadež</i>: jesti banane; veliki šopi dišečih, zrelih banan / narezane, olupljene, pretlačene banane; ocvrte, pečene banane; palačinke z bananami / nasad banan <i>bananovcev</i>; plantaža banan</p> <p>2. <i>kar je podobno banani</i>: jesti banano iz sladkorja / vožnja z (napihljivo) banano z <i>napihljivo blazino v obliki banane za vožnjo po vodi</i> / na izbiro je več vrst banan in drugih torbic <i>torbic za dokumente, denar, ki se nosijo okrog pasu</i></p> <p>3. <i>priprava, ki se vtakne v vtičnico za povezavo porabnika z električnim omrežjem</i>, elektr. <i>enopolni vtič</i>: vtakniti banano v radijski sprejemnik</p> <p>4. šport. žarg. <i>blokada žoge pri</i></p>

		metu na koš: že v prvi akciji je dal, dobil banano
--	--	--

BOŽIČNICA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>božičnica -e ž (i)</p> <p>nekdanj <i>božična prireditev</i> z <i>obdarovanjem</i>: pripravljati božičnico; božičnica za otroke iz predmestja / dobil je od doma paket z božičnico</p>	<p>božičnica ^(SSKJ) -e ž (i)</p> <p>1. denarni dodatek, ki se izplača delavcu ob koncu leta kot nagrada za delovno uspešnost, poslovni uspeh: <i>izplačilo božičnice</i>; <i>Večina božičnic je bila izplačana kot del plače, s čimer so v sindikatih še posebej zadovoljni</i></p> <p>2. prireditev z božično obarvanim glasbenim in literarnim programom, ki poteka v cerkvi pol ure pred polnočnico: <i>Pred polnočnico bi mladi naše župnije radi pripravili božičnico</i></p> <p>E (↑)božičen</p>	<p>božičnica -e ž (i)</p> <p>1. <i>denarni dodatek, ki ga zlasti ob uspešnem poslovanju podjetja, ustanove ob koncu leta v enakem znesku prejme vsak zaposleni</i>: dobiti, prejeti božičnico; izplačilo božičnice; plača, regres in božičnica / ekspr. simbolična božičnica</p> <p>2. <i>prireditev z božičnim glasbenim in literarnim programom, ki poteka v cerkvi pol ure pred polnočnico</i>: pred polnočnico so mladi naše župnije pripravili božičnico</p> <p>3. nekdanj <i>božična prireditev</i> z <i>obdarovanjem</i>: pripravljati božičnico; božičnica za otroke iz predmestja / dobil je od doma paket z božičnico</p>

CAR		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>cár -ja m (â)</p> <p>1. v nekaterih slovanskih državah, nekdanj <i>vladar</i>: ruski car; srbski car Dušan / star. beli car <i>ruski</i> 2. star. <i>cesar</i> : francoski, turški car / pesn. pridi, pridi, višine car [sonce], med svoje služabnice zveste (O. Župančič) • žarg., šol. zeleni car <i>študent višjega letnika, ki vodi šaljivi obred sprejemanja brucov v študentsko skupnost</i></p>	<p>cár ^(SSKJ) -ja m, člov. (ā)</p> <p>pog., v povedni rabi kdor zaradi svojih uspehov, zanimivih, prijetnih značilnosti vzbuja občudovanje; džek, frajer (1): <i>biti res car</i>; <i>Najhitrejši med moškimi in ženskami na svetu na 100 m so carji športa</i></p> <p>E ← hrv., srb. <i>cār</i> ← rus. <i>cár</i> < slovan. *<i>цъsar</i>'b ← lat. <i>Caesar</i></p>	<p>cár -ja m (ā)</p> <p>1. v nekaterih slovanskih državah, nekdanj <i>vladar</i>: ruski car; srbski car Dušan / star. beli car <i>ruski</i></p> <p>2. star. <i>cesar</i>: francoski, turški car / pesn. pridi, pridi, višine car [sonce], med svoje služabnice zveste (O. Župančič)</p> <p>3. pog., v povedni rabi kdor zaradi svojih uspehov, zanimivih, prijetnih značilnosti vzbuja občudovanje: <i>biti res car</i>; je</p>

		nesporni car v svoji ligi ● zeleni car študent višjega letnika, ki vodi šaljivi obred sprejemanja brucev v študentsko skupnost
--	--	---

CUNAMI		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
tsunámi - ja m (â) geol. zelo visok, dolg morski val ob potresu ali vulkanskem izbruhu na morskem dnu: zavarovati pristanišče pred tsunamiji	cunámi -ja in tsunami ^(SSKJ) - ja cit. [cunámi] m (â) ekspr. velika množina česa, zlasti slabega, razdiralnega, ki se pojavi naenkrat: kadrovski cunami; Žal se nam dogaja cunami odpuščanja delavcev, zlasti delavk E ← agl. tsunami ← jap. tsunami iz tsu 'zaliv, pristanišče' + nami 'val'	cunámi tudi tsunami -ja [cunámi] m (â) zelo visok, dolg morski val ob potresu ali vulkanskem izbruhu na morskem dnu: zavarovati pristanišče pred cunamiji // ekspr. velika množina česa, zlasti slabega, razdiralnega, ki se pojavi naenkrat: kadrovski cunami; žal se nam dogaja cunami odpuščanja delavcev, zlasti delavk

ČAROVNIK		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
čaróvnik -a m (ô) 1. po ljudskem verovanju kdor čara: čarovnik iz devete dežele; pren. v šahu je pravi čarovnik 2. kdor z rokohitrsko spretnostjo in nenavadnimi dejanji zabava gledalce: v cirkusu nastopa tudi čarovnik	čarôvnik ^(SSKJ) -a m, živ. (ô) rač. del programa, ki uporabniku pomaga izvesti določeno zapleteno opravilo: Za prvo namestitev naprave lahko uporabimo tudi čarovnika, ki nas v osmih korakih pripelje do funkcionalne namestitve sistema E (↑)čár	čarôvnik -a m (ô) 1. po ljudskem verovanju kdor čara: čarovnik iz devete dežele; pren. v šahu je pravi čarovnik 2. kdor z rokohitrsko spretnostjo in nenavadnimi dejanji zabava gledalce: v cirkusu nastopa tudi čarovnik 3. rač. del programa, ki uporabniku pomaga izvesti določeno zahtevnejše opravilo: funkcija omogoča vklop ali izklop čarovnika za čiščenje namizja

ČRV		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
čřv -a m (ř) 1. drobna žival mehkega, podolgovatega telesa, navadno škodljiva: črv gomazi,	čřv ^(SSKJ) -a m, živ. (ř) rač. program, ki se lahko sam razmnožuje, širi po računalniškem omrežju in ovira, onemogoča delo z računalnikom: internetni črv; virusi	čřv -a m (ř) 1. drobna žival mehkega, podolgovatega telesa, navadno škodljiva: črv gomazi,

<p>leze; pohoditi črva; zvija se kot črv / črv razjeda les; v mesu so se zaredili črvi; črv v jabolku; pren.njihovo kmetijo je že zdavnaj začel glodati črv // ekspr., navadno s prilastkom <i>moreč</i>, <i>uničujoč občutek ali misel</i>: črv gloda, grize v srcu; črv kesa, ljubosumnosti 2. ekspr. <i>nepomemben, neznaten človek</i>: v njihovih očeh smo le črvi 3. <i>kljuvajoče gnojno vnetje na prstu</i>: ima črva na prstu</p> <ul style="list-style-type: none"> ● nizko že dolgo ga jedo črvi je mrtev; godi se mu kot črvu v loju živi v izobilju, udobno; ta človek je pravi knjižni črv <i>knjižni molj</i> 	<p><i>in črvi; Črv se po elektronski pošti širi zelo hitro</i> E = hrv., srb. <i>črv</i>, rus. <i>čérvbь</i>, češ. <i>červ</i>, stcslov. <i>čръвь</i> < pslov. *čъrvь ob *čъrmь < ide. *k^m-mi-</p>	<p>leze; pohoditi črva; zvija se kot črv / črv razjeda les; v mesu so se zaredili črvi; črv v jabolku; pren. njihovo kmetijo je že zdavnaj začel glodati črv // ekspr., navadno s prilastkom <i>moreč</i>, <i>uničujoč občutek ali misel</i>: črv gloda, grize v srcu; črv kesa, ljubosumnosti</p> <p>2. rač. <i>program, ki se lahko sam razmnožuje, širi po računalniškem omrežju in ovira, onemogoča delo z računalnikom</i>: črv se po elektronski pošti širi zelo hitro; internetni črv; virusi in črvi</p> <p>3. ekspr. <i>nepomemben, neznaten človek</i>: v njihovih očeh smo le črvi</p> <p>4. <i>kljuvajoče gnojno vnetje na prstu</i>: ima črva na prstu</p> <ul style="list-style-type: none"> ● nizko že dolgo ga jedo črvi je mrtev; godi se mu kot črvu v loju živi v izobilju, udobno; ta človek je pravi knjižni črv <i>knjižni molj</i>
---	--	---

DETELJICA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>dételjica -e ž (é) nav. ekspr. <i>manjšalnica od detelja</i>: zajčke je krmil s sočno deteljico / iskal je štiriperesno deteljico, da bi mu prinesla srečo ● ekspr. onadva in jaz smo bili v mladih letih triperesnadeteljica <i>trije nerazdružni prijatelji</i> ♦ bot. zajčja deteljica <i>detelji podobna rastlina z belimi zvezdastimi cveti, ki raste po senčnatih gozdovih, Oxalis acetosella</i></p>	<p>dételjica ^(SSKJ) -e ž (é) kar je po obliki podobno deteljici, trojni ali četverni pentlji: <i>Tretji celjski avtocestni priključek je zasnovan kot polovična deteljica</i> E (↑)dételja</p>	<p>dételjica -e ž (é)</p> <p>1. nav. ekspr. <i>manjšalnica od detelja</i>: zajčke je krmil s sočno deteljico / iskal je štiriperesno deteljico, da bi mu prinesla srečo</p> <p>2. <i>kar je po obliki podobno deteljici, trojni ali četverni pentlji</i>: avtocestni priključek je zasnovan kot polovična deteljica</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ekspr. onadva in jaz smo bili v mladih letih triperesna deteljica <i>trije nerazdružni prijatelji</i> ♦ bot. zajčja deteljica <i>detelji podobna rastlina z belimi zvezdastimi cveti, ki</i>

		<i>raste po senčnatih gozdovih, Oxalis acetosella</i>
--	--	---

DOPOLDANEC		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>dopoldánc -nca [ɥd] m (á) žarg., šol. <i>kdor hodi dopoldne v šolo</i>: šipo so razbili dopoldanci; dopoldanci in popoldanci</p>	<p>dopoldánc ^(SSKJ) -nca [dopouɔdanɛc] m, člov. (á) pog. 1. kdor je v službi dopoldne: <i>Dopoldanec je pripravil vsebinski koncept časopisa, ga uskladi z uredniškim kolegijem in odgovornim urednikom</i> 2. vlomilec, ki vdira v stanovanja dopoldne, ko ljudi ni doma: <i>V torek dopoldne se je dopoldanec lotil stanovanja na Gosposki, od koder je ukradel video kamero, nekaj denarja in zlatnine</i> E univerbizirano iz <i>dopoldánski uslužbenec, vlomílec</i></p>	<p>dopoldánc -nca [dopouɔdanɛc] m (á) 1. šol. žarg. <i>kdor hodi dopoldne v šolo</i>: šipo so razbili dopoldanci; dopoldanci in popoldanci 2. pog. <i>kdor je dopoldne v službi</i>: dopoldanec je pripravil vsebinski koncept časopisa 3. pog. <i>vlomílec, ki vdira v stanovanja dopoldne, ko ljudi ni doma</i>: v torek dopoldne se je dopoldanec lotil že dalj časa opazovanega stanovanja</p>

ENTITETA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>entitéta -e ž (ê) filoz. <i>kar je, obstaja</i>: entitete v prostoru in času</p>	<p>entitéta ^(SSKJ) -e ž (ê) 1. polit. družbena, politična enota kake etnične skupnosti v okviru širše politične skupnosti: <i>V alternativni predlagajo odpravo entitet in ustanovitev države z multietničnimi kantoni ali regijami</i> 2. kar je, obstaja kot smiselna enota, celota: <i>Vsaka država je entiteta zase, z edinstvenim strateškim, političnim, gospodarskim, kulturnim in drugim položajem</i> E ← nem. <i>Entität</i> ← srlat. <i>entitās</i> iz <i>ens</i> 'bitje' iz <i>esse</i> 'biti'</p>	<p>entitéta -e ž (ê) 1. <i>kar je, obstaja kot smiselna enota, celota</i>: vsaka država je entiteta zase, z edinstvenim političnim, gospodarskim in kulturnim položajem 2. filoz. <i>kar je, obstaja</i>: entitete v prostoru in času 3. polit. <i>družbena, politična enota kake etnične skupnosti v okviru širše politične skupnosti</i>: odpravili so ločene entitete in ustanovili državo z mešanimi večetničnimi pokrajinami</p>

ETIKETIRANJE		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>etiketiranje -a s (i) <i>glagolnik od</i> <i>etiketirati*</i>: etiketiranje butelj k, konzerv / etiketiranje našega likovnega izraza</p> <p>*etiketirati: opremiti z etiketo</p>	<p>etiketiranje ^(SSKJ) -a s (i) označevanje s čim negativnim: <i>politično etiketiranje</i>; <i>Varuh je sodišče opozoril, da je pisanje, ki ponuja takšno etiketiranje stranke v postopku, neprimerno za komuniciranje državnega organa</i> E ↑etiketirati</p>	<p>etiketiranje -a s (i) <i>glagolnik od</i> <i>etiketirati*</i>: etiketiranje butelj, konzerv / etiketiranje našega likovnega izraza / politično etiketiranje</p> <p>*etiketirati: opremiti z etiketo // označevati s čim negativnim</p>

FARAONKA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>fáraonka -e ž (â) v starem Egiptu <i>vladarica</i>: kruta faraonka // <i>faraonova žena</i></p>	<p>faraónka ^(SSKJ) -e ž (ô) majhna oranžna mravlja, ki gnezdi zlasti v stanovanjskih gradbenih in izolacijskih materialih in se hrani tudi z beljakovinsko hrano: <i>mravlje faraonke</i>; <i>težave s faraonkami</i>; <i>V stanovanju so se pojavile faraonke</i> E iz drugega dela taksonomskega imena <i>Monomorium pharaonis</i> iz lat. <i>pharao</i> 'faraon'</p>	<p>fáraonka¹ -e ž (â) v starem Egiptu <i>vladarica</i>: skrivnostna faraonka // <i>faraonova žena</i></p> <p>fáraonka² in faraónka -e ž (â; ô) majhna oranžna mravlja, ki gnezdi zlasti v stanovanjskih gradbenih in izolacijskih materialih in se hrani tudi z beljakovinsko hrano: v stanovanju so se pojavile faraonke; težave s faraonkami / mravlje faraonke</p>

FLORISTIKA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>floristika -e ž (i) <i>veda o flori</i>: članki s področja floristike / strokovnjak za floristiko</p>	<p>floristika ^(SSKJ) -e ž (i) umetniško oblikovanje s cvetjem: <i>V Cankarjevem domu je bilo včeraj šesto državno prvenstvo v floristiki</i> E ← nem. <i>Floristik</i> iz (↑)flóra</p>	<p>floristika -e ž (i)</p> <ol style="list-style-type: none"> <i>veda o flori</i>: članki s področja floristike / strokovnjak za floristiko <i>umetniško oblikovanje s cvetjem</i>: včeraj je bilo šesto državno prvenstvo v floristiki

GETO		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>gétó tudi ghétto -a [geto] m (ê)</p> <p>1. nekdam <i>mestna četrt, v kateri živijo</i> <i>Židje: srednjeveški geto; varšavski geto</i> 2. v Združenih državah Amerike <i>del mesta, v katerem živijo črnici: stanovati v getu; črnski geto; ekspr. črni geto</i></p>	<p>gétó ^(SSKJ) -a m (ê)</p> <p>1. območje, zlasti del mesta, na katerem družbena skupina živi izolirana od drugih družbenih skupin, navadno v slabih razmerah: <i>predmestni geto; socialni geto; prebivalci geta; Po vojni je bila stara Ljubljanageto, kjer so stanovali zvečine najnižji socialni sloji, ljudje z družbenega dna</i></p> <p>2., s prilastkom izoliran, omejen (družbeni) prostor: <i>kulturni geto; Te kulturniške ustanove si ne predstavljam kot artističnega geta, v katerem se dogajajo samo stvari, ki so nekomunikativne</i></p> <p>E ← nem. <i>Getto</i> ← it. <i>ghetto</i> po imenu beneškega otoka <i>Ghetto</i>, kjer so v 16. stoletju prebivali Judje</p>	<p>gétó -a m (ê)</p> <p>1. nekdam <i>mestna četrt, v kateri živijo</i> <i>Judje: srednjeveški geto; varšavski geto</i></p> <p>2. v Združenih državah Amerike <i>del mesta, v katerem živijo črnici: stanovati v getu; črnski geto; ekspr. črni geto</i></p> <p>3. območje, zlasti del mesta, na katerem družbena skupina živi izolirana od drugih družbenih skupin, navadno v slabih razmerah: <i>predmestni geto; socialni geto; prebivalci geta; po vojni je bila stara Ljubljana geto, kjer so stanovali ljudje z družbenega dna // s prilastkom izoliran, omejen (družbeni) prostor: artistični geto; kulturni geto</i></p>

GROZLJIVKA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>grozljívka -e ž (î) publ. <i>umetniško delo z grozljivo vsebino, zlasti film</i>: predvajajo napeto grozljivko</p>	<p>grozljívka ^(SSKJ) -e ž (î) ekspr. kar je zelo neprijetno, težavno, neustrezno: <i>doživljati pravo grozljivko; Sanjska dirka se je hitro spremenila v grozljivko</i> E (↑)grozljív</p>	<p>grozljívka -e ž (î) <i>umetniško delo z grozljivo vsebino, zlasti film</i>: predvajajo napeto grozljivko // ekspr. <i>kar je zelo neprijetno, težavno, neustrezno</i>: sanjska dirka se je hitro spremenila v grozljivko; doživljati pravo grozljivko</p>

HAPPENING		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>happening -a [hêp-] m (ê) um. <i>avantgardna umetniška prireditev, pri kateri se želi z različnimi sredstvi gledalce osupniti in pritegniti k sodelovanju</i>: prirediti happening; scenarij za happening</p>	<p>happening ^(SSKJ) -a cit. [hêpening-] in hêpening -a m (ê) javni dogodek, zlasti kulturni, športni, zabavni; prireditev ^(SSKJ): <i>glasbeni happening; V nedeljo je pritegnil pozornost frizerski happening, na katerem so nakazali modne usmeritve v frizerstvu in kozmetiki</i> E ← agl. <i>happening</i> iz <i>happen</i> 'zgoditi se'</p>	<p>happening in hêpening -a [hêpening-] m (ê)</p> <p>1. publ. <i>javni dogodek, zlasti kulturni, športni, zabavni</i>: na frizerskem happeningu so nakazali modne usmeritve; glasbeni, poulični happening</p> <p>2. um. <i>avantgardna umetniška prireditev, pri kateri se želi z različnimi sredstvi gledalce osupniti in pritegniti k sodelovanju</i>: prirediti happening; scenarij za happening</p>

HČI		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>hčí hčére ž, tož. ed. hčér, or. ed. hčérjo; rod. mn. hčerá tudi hčér, daj. mn. tudi hčeràm, mest. mn. tudi hčeràh, or. mn. tudi hčerámi; daj., or. dv. tudi hčeráma (î ê) <i>ženska v odnosu do svojih staršev</i>: hči se mu moži; sprejela nas je domača hči; ima dve majhni, odrasli hčeri; najmlajša hči / ekspr. rodna hč</p>	<p>hčí ^(SSKJ) hčére ž (î ê) vsaka od finančnih, gospodarskih enot, ki nastane iz osnovne, prvotne in ostane z njo povezana še naprej: <i>Delavke trdijo, da matična družba ni spoštovala zakona o finančnem poslovanju podjetij in da je bil stečaj hčere v Dobovi zrežiran</i> E = stcslov. <i>đbšti</i>, hrv., srb. <i>kčí</i>, češ. <i>dcera</i>, rus. <i>dóčb</i> < slovan. *<i>dbt'i</i> = litov. <i>duktė</i>, stind. <i>duh</i></p>	<p>hčí hčére ž, tož. ed. hčér, or. ed. hčérjo; rod. mn. hčerá tudi hčér, daj. mn. tudi hčeràm, mest. mn. tudi hčeràh, or. mn. tudi hčerámi; daj., or. dv. tudi hčeráma (î ê) <i>ženska v odnosu do svojih staršev</i>: hči se mu moži; sprejela nas je domača hči; ima dve majhni, odrasli hčeri; najmlajša hči / ekspr. rodna hči me ne spozna</p>

<p>i me ne spozna // knjiž., s prilastkom <i>ženska glede na svoj izvor, družbeno pripadnost</i>: poročil se je s kmečko hčerjo; tujina je zastrepila tisoče naših hčera in sinov • dal je sosedu hčer (v zakon, za ženo) <i>privolil je v poroko z njim</i>; ekspr. tudi ona je Evina hči <i>navadna ženska z vsemi slabostmi</i>; ekspr. Evine hčere <i>ženske</i>; pesn. hči gora, planin <i>reka, ki izvira v gorskem svetu</i>; evfem. hčere noči <i>vlačuge, prostitutke</i>; preg. kakršna mati, takšna hči</p>	<p><i>itár-</i>, gr. <i>thygátēr</i>, got. <i>daúhtar</i> < i de. *<i>d^hugh₂tēr</i></p>	<p>// knjiž., s prilastkom <i>ženska glede na svoj izvor, družbeno pripadnost</i>: poročil se je s kmečko hčerjo; tujina je zastrepila tisoče naših hčera in sinov • dal je sosedu hčer (v zakon, za ženo) <i>privolil je, da se hči poroči s sosedom</i>; ekspr. tudi ona je Evina hči <i>navadna ženska z vsemi slabostmi</i>; ekspr. Evine hčere <i>ženske</i>; pesn. hči gora, planin <i>reka, ki izvira v gorskem svetu</i>; evfem. hčere noči <i>vlačuge, prostitutke</i>; preg. kakršna mati, takšna hči <i>vsaka od finančnih, gospodarskih enot, ki nastane iz osnovne, prvotne, a ostane z njo povezana še naprej</i>: stečaj hčere je matično podjetje dodatno obremenil / podjetje hči <i>hčerinsko podjetje</i></p>
--	--	--

INKUBATOR		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>inkubátor -ja m (â) 1. med. <i>naprava s stalno toploto in vlago za vzrejo nedonošenih otrok</i>: dvojčka so dali v inkubator 2. agr. <i>naprava za valjenje z umetnim ogrevanjem, valilnik</i>: v inkubatorju izvaljeni piščanci ♦ biol. <i>naprava za gojenje mikrobov in tkivnih kultur</i></p>	<p>inkubátor^(SSKJ) -ja m (â) 1. družba, ki podpira nastanek in razvoj zlasti manjših podjetij, projektov: <i> vključiti se v inkubator; univerzitetni inkubator; Podjetniški inkubator je oblika pospeševanja ustanavljanja in rasti malih podjetij</i> 2. kraj, ki postaja središče razvoja, nastajanja česa: <i> kadrovski inkubator; inkubator idej; inkubator informacijske tehnologije; Naši tehnološki parki so razvojni inkubatorji, ki bodo delovali ob univerzitetnih središčih</i></p>	<p>inkubátor -ja m (â) 1. med. <i>naprava s stalno toploto in vlago za vzrejo nedonošenih otrok</i>: dvojčka so dali v inkubator 2. agr. <i>naprava za valjenje z umetnim ogrevanjem, valilnik</i>: v inkubatorju izvaljeni piščanci ♦ biol. <i>naprava za gojenje mikrobov in tkivnih kultur</i> 3. kraj, prostor, ki postaja središče razvoja, nastajanja česa: <i>razvojni inkubatorji bodo delovali ob univerzitetnih središčih; kulturni inkubator; inkubator</i></p>

	E ← nem. <i>Inkubator</i> , agl. <i>incubator</i> iz lat. <i>incubāre</i> 'valiti (jajca), ležati na'	idej; inkubator informacijske tehnologije / kadrovski inkubator // <i>ustanova, ki podpira nastanek in razvoj zlasti manjših podjetij, projektov</i> : vključiti se v inkubator; univerzitetni inkubator / podjetniški inkubator pospešuje ustanavljanje in rast malih podjetij
--	--	---

IONIZATOR		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
ionizátor -ja m (â) teh. <i>snov, ki rada razpada v ione in s katero se doseže mirnejši električni oblok</i>	ionizátor -ja [ijonizator] m (â) naprava, ki oddaja negativne ione v prostor in ga s tem očiščuje: <i>Negativni ioni, ki jih izloča ionizator, so negativno nabiti delčki, zato niso obstojni in dobesedno iščejo pozitivne delčke</i> E ← nem. <i>Ionisator</i> iz (↑)ionizirati	ionizátor -ja m (â) 1. <i>naprava, k v prostor oddaja negativne ione in ga s tem očiščuje</i> : v napravo je vgrajen ionizator; vlažilec in ionizator 2. teh. <i>snov, ki rada razpada v ione in s katero se doseže mirnejši električni oblok</i>

JOKER		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
jóker -ja [džoker] m (ō) igr., pri nekaterih igrah s kartami <i>igralna karta, ki lahko zamenja katerokoli drugo karto</i>	joker ^(SSKJ) -ja cit. [džóker] in džóker -ja m, člov. (ō) ekipni igralec, ki lahko zamenja katerega koli drugega igralca: <i>Igralec bi bil kar priročen za razdiranje začetkov nasprotnikovih akcij, hkrati pa tudi nevarenjoker za protiudare proti nekaterim počasnejšim členom v njegovi obrambi</i> <i>Tokrat bo džoker na klopi in ga bo trener aktiviral le, če bo ekipa dobila gol</i> E ← agl. <i>joker</i> , prvotno 'šaljivec', iz <i>joke</i> 'šaliti se, zbadati'	joker tudi džóker -ja [džóker] m (ō) ekspr. <i>oseba ali stvar, ki v zadnjem trenutku lahko pomembno vpliva na izid, ga spremeni</i> : njegov joker je dal odločilni gol / joker s klopi; joker v predvolilni tekmi ♦ igr., pri nekaterih igrah s kartami <i>igralna karta, ki lahko zamenja katerokoli drugo karto</i>

JUTRANJIK		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>jútranjik -a m (ú)</p> <p>1. časopis, ki izhaja zjutraj: prebirati jutranjike 2. v eter, ki piha zjutraj z gor, s hribov: jutranjik in večernik</p>	<p>jútranjik^(SSKJ) -a m, člov. (ú) pog. napovedovalec jutranjega radijskega, televizijskega programa: <i>Vajeni smo ga bili kot jutranjika na prvem programu</i></p> <p>E univerbizirano iz <i>jútranji napovedoválec</i></p>	<p>jútranjik -a m (ú)</p> <p>1. časopis, ki izhaja zjutraj: prebirati jutranjike</p> <p>2. pog. napovedovalec jutranjega radijskega, televizijskega programa: delal je kot jutranjik na prvem programu / radijski jutranjik</p> <p>3. veter, ki piha zjutraj z gor, s hribov: jutranjik in večernik</p>

KONTEJNER		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>kontéjner -ja m (ê) teh. velik zaboj za kombinirano prevažanje blaga na velike razdalje: prekladati kontejnerje; poslati blago v kontejnerjih</p>	<p>kontêjner^(SSKJ) -ja m (ê)</p> <p>1. velik prenosen kovinski zaboj za začasno bivanje, navadno v času dela na terenu, ob naravnih nesrečah ali za shranjevanje zlasti gradbenih orodij in naprav; zabojnik (1): <i>bivalni kontejner; Gradbeni kontejner na gradbišču avtoceste so delavci zaklenili že pred prazniki in po orodje spet prišli šele januarja</i></p> <p>2. navadno večji kovinski ali plastični zaboj za odlaganje odpadkov; zabojnik (2): <i>plastični kontejnerji za recikliranje v obliki zvonov; Naj vas ne presenetijo otroci, ki opozarjajo starše, da so steklenico napačno odvrgli v kontejner za papir</i></p> <p>E ← agl. <i>container</i> iz <i>contain</i> 'v sebovati'</p>	<p>kontêjner -ja m (ê)</p> <p>1. velik prenosen kovinski zaboj za začasno bivanje, navadno v času dela na terenu, ob naravnih nesrečah ali za shranjevanje zlasti gradbenih orodij in naprav; zabojnik: bivalni kontejner; gradbeni kontejner na gradbišču avtoceste</p> <p>2. navadno večji kovinski ali plastični zaboj za odlaganje odpadkov: odvreči časopis v kontejner za papir; plastični kontejnerji za recikliranje v obliki zvonov</p> <p>3. velik zaboj za kombinirano prevažanje blaga na velike razdalje: prekladati kontejnerje; poslati blago v kontejnerjih</p>

KRESNIČKA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>kresnička -e ž (i) nav. ekspr. <i>majhna žuželka s svetilnim organom na spodnji strani zadka</i>; <i>kresnica</i>: nad travo so letale kresničke ♦ <i>rib. riba, ki se v svetlobi rdeče svetlika, Hemigrammus erythrozonus</i></p>	<p>kresnička^(SSKJ) -e ž (i) odsevno telo, ki ga navadno pešci nosijo za večjo vidnost v prometu: <i>uporabljati kresničko</i>; <i>Zlasti starejši proti večeru ne bi smeli hoditi po robu lokalne ceste brez kresničke ali odsevnega traku</i> E (↑)kresnica</p>	<p>kresnička -e ž (i)</p> <p>1. nav. ekspr. <i>majhna žuželka s svetilnim organom na spodnji strani zadka</i>; <i>kresnica</i>: nad travo so letale kresničke</p> <p>2. <i>odsevno telo, ki ga navadno pešci nosijo za večjo vidnost v prometu</i>: uporabljati kresničko; hoditi po robu ceste s kresničko ali odsevnim trakom</p> <p>♦ <i>rib. riba, ki se v svetlobi rdeče svetlika, Hemigrammus erythrozonus</i></p>

LINČ		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>linč -a m (i) knjiž. <i>linčanje</i>*: tolpa je hotela linč</p> <p>*linčati: <i>ubiti krivca, osumljenca takoj, brez zakonitega sojenja</i></p>	<p>linč^(SSKJ) -a m (i) besedni sramotilni napad na koga z namenom pokazati odklonilen odnos do njega, ga onemogočiti: <i>medijski linč</i>; <i>politični linč</i>; <i>Izbruhnil je mednarodni medijski škandal, v katerem je znani proizvajalec risank in video iger doživel javni linč</i> E ← agl. <i>lynch</i>, prvotno <i>Lynch law</i> 'Lynchev zakon', po ameriškem sodniku <i>Charlesu Lynchu</i> (1736–1796)</p>	<p>linč -a m (i)</p> <p>1. zlasti v ameriškem okolju <i>uboj krivca, osumljenca takoj, brez zakonitega sojenja</i>: tolpa je hotela linč</p> <p>2. <i>besedni sramotilni napad na koga z namenom pokazati odklonilen odnos do njega, ga onemogočiti</i>: pozivati k linču; medijski, politični linč / nekateri starši grozijo šoli z javnim linčem</p>

LOGISTIKA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>logistika -e ž (i)</p> <p>1. filoz. <i>simbolna logika</i>: osnove logistike 2. voj. <i>oskrbovanje oboroženih sil z materialnimi sredstvi ter gradnja in vzdrževanje</i></p>	<p>logistika -e ž (i)</p> <p>1. dejavnost, ki se ukvarja z načrtovanjem, organizacijo in koordinacijo premika, prevoza česa, koga od začetne do ciljne točke: <i>vodja logistike</i>; <i>področje logistike</i>; <i>Logistika odhoda ter</i></p>	<p>logistika -e ž (i)</p> <p>1. <i>načrtovanje, organizacija in koordinacija premika, prevoza česa, koga od začetne do ciljne točke</i>: stroški logistike; vodja logistike; strokovnjak za logistiko; nabava, proizvodnja in</p>

<p>vojaških objektov</p>	<p><i>nastanitve reprezentance in spremstva za evropsko prvenstvo nas časovno ne preganja</i></p> <p>2. dejavnost, ki se ukvarja z organizacijo in koordinacijo medsebojno odvisnih delovnih enot, faz kakega procesa: <i>Prejšnji teden sem na koalicijskem sestanku predlagal, da bi v kratkem pripravili širši posvet vodstev koalicijskih strank, na katerem bi dorekli logistiko delovanja</i></p> <p>E ← agl. <i>logistics</i> ← frc. (<i>l'art</i>) <i>logistique</i> 'veščina razporejanja čet' iz srffc. <i>logis</i> 'nastanitev'</p>	<p>logistika / poslovna, transportna logistika / področje logistike; študij logistike; fakulteta za logistiko // <i>organizacija in koordinacija medsebojno odvisnih delovnih enot, faz kakega procesa</i>: doreči logistiko delovanja koalicijskih strank</p> <p>2. voj. <i>oskrbovanje oboroženih sil z materialnimi sredstvi ter gradnja in vzdrževanje vojaških objektov</i>: vojskovodja se je zavedal pomena logistike, zato je zaščitil oskrbovalne poti / vojaška logistika</p> <p>3. filoz. <i>simbolna logika</i>: osnove logistike</p>
--------------------------	---	---

MERIDIAN		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>meridián -a m (â)</p> <p>geogr. <i>umišljen polkrog na zemeljski površini, ki povezuje (zemeljska) pola</i>;</p> <p><i>poldnevnik</i>: ti dve točki ležita na istem meridianu / <i>greenwiški meridian ki gre skozi Greenwich in je izhodišče za merjenje zemljepisne dolžine</i>;</p> <p>krajevni meridian <i>meridian določenega kraja</i>;</p> <p>začetni meridian <i>ki je izhodišče za merjenje zemljepisne dolžine</i> ● publ. na vseh meridianih se bije boj za osvoboditev človeka <i>vseposvodastr. nebesni meridian umišljen krog na nebesni krogli, ki gre skozi nebesni pol in zenit</i>; elektr. magnetni meridian <i>umišljen krog, ki gre skozi</i></p>	<p>meridián -a</p> <p>[meridijan] m (â), v akupunkturi vsak od kanalov v telesu, po katerem naj bi tekla življenjska energija: <i>pljučni meridian; Zabadanje igel v točke ob meridianih znova vzpostavi energijski tok in telesu povrne zdravo ravnovesje</i></p> <p>E ← lat. (<i>circulus</i>) <i>meridiānus</i> 'poldnevni (krog)' iz <i>meridiēs</i> 'poldne'</p>	<p>meridiján in meridián -a m (â)</p> <p>1. geogr. <i>umišljen polkrog na zemeljski površini, ki povezuje (zemeljska) pola</i>;</p> <p><i>poldnevnik</i>: ti dve točki ležita na istem meridianu / <i>greenwiški meridian ki gre skozi Greenwich in je izhodišče za merjenje zemljepisne dolžine</i>; krajevni meridian <i>meridijan določenega kraja</i>; začetni meridian <i>ki je izhodišče za merjenje zemljepisne dolžine</i></p> <p>2. v akupunkturi <i>vsak od kanalov v telesu, po katerem naj bi tekla življenjska energija</i>: pljučni, srčni, želodčni meridian; masaža, terapija meridianov; <i>zabadanje igel v točke ob meridianih /</i></p>

<p><i>magnetna (zemeljska) pola; geom. meridian črta, v kateri ravnina, ki gre skozi os vrtenine, seka ploskev vrtenine</i></p>		<p>akupunkturni meridijani; energijski ali energetski meridijani</p> <ul style="list-style-type: none"> ● publ. na vseh meridijanih se bje boj za osvoboditev človeka vsepovsod ◆ astron. nebesni meridian <i>umišljen krog na nebesni krogli, ki gre skozi nebesni pol in zenit;</i> elektr. magnetni meridian <i>umišljen krog, ki gre skozi magnetna (zemeljska) pola; geom. meridian črta, v kateri ravnina, ki gre skozi os vrtenine</i>
---	--	--

MODUL		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>módul -a m (ô) teh. 1. sestavljivi del kake naprave: sestaviti module / komandni modul <i>del nekaterih vesoljskih ladij z napravami za upravljanje in posadko;</i> lunarni modul <i>del vesoljske ladje, s katerim se pristane na luni;</i> pohištvni moduli 2. izbrana osnovna mera za velikost česa: pri načrtovanju upoštevati modul / delati gradbene elemente po modulu ◆ elektr. pomnilniški modul <i>pomnilnik z najmanjšo zmogljivostjo;</i> fiz. prožnostni modul <i>količina, ki pove, kako sila pri natezanju spremeni obliko telesa;</i> mat. modul <i>število, ki izraža kako razmerje;</i> strojn. modul <i>standardna osnovna mera za velikost zob pri zobnikih</i></p>	<p>módul ^(SSKJ) -a m (ô) samostojno zaokrožena enota (stopnja) v izobraževalnem procesu: <i>Junija se bo začel izobraževalni modul za tekstilno industrijo, ki ga bo izvedel Center za strokovno izpopolnjevanje in svetovalno dejavnost ljubljanske ekonomske fakultete</i> E ← nem. <i>Modul</i> ← lat. <i>modulus</i> 'mera, merilo' iz <i>modus</i> 'način, mera'</p>	<p>módul -a m (ô) 1. samostojno zaokrožena enota (stopnja) v izobraževalnem procesu: izobraževalni modul za tekstilno industrijo 2. teh. sestavljivi del kake naprave: sestaviti module / komandni modul <i>del nekaterih vesoljskih ladij z napravami za upravljanje in posadko;</i> lunarni modul <i>del vesoljske ladje, s katerim se pristane na luni;</i> pohištvni moduli 3. teh. izbrana osnovna mera za velikost česa: pri načrtovanju upoštevati modul / delati gradbene elemente po modulu</p>

		<p>♦ fiz. prožnostni modul količina, ki pove, kako sila pri raztezanju spremeni obliko telesa; mat. modul število, ki izraža kako razmerje; rač. pomnilniški modul pomnilnik z najmanjšo zmogljivostjo; strojn. modul standardna osnovna mera za velikost zob pri zobnikih</p>
--	--	--

NABOJ		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>nabòj -ôja m (ò ó) 1. s smodnikom napolnjen, navadno kovinski tulec z vžigalno kapico in kroglo: vložiti naboj v puško; revolverski, strojnični, topovski naboj; naboj s šibrami; pas z naboji / naboj se vžge / naboj za otroške pištole · ekspr. borili so se do zadnjega naboja dokler so imeli strelivo; do smrti 2. v zvezi <u>eksplozivni naboj</u> eksploziv, ki se pri rušenju polaga v minske vrtine ali komore: aktivirati, vžgati eksplozivni naboj z vžigalno vrvico / dinamitni, ekrazitni naboj 3. elektr., v zvezi <u>električni naboj</u> množina elektrine na naelektrenem telesu: istoimenski, nasprotnoimenski električni naboji; negativni, pozitivni električni naboj ♦ fiz. elementarni naboj najmanjši (negativni ali pozitivni) naboj v naravi; lov. naboj je gluh se pri sproženju ne vžge; voj. ostri s kovinsko, slepi naboj s</p>	<p>nabòj ^(SSKJ) -ôja m, ed. (ò ó), navadno s prilastkom izrazita naravnost, usmerjenost: čustveni naboj; politični naboj; tekmovalni naboj; <i>Razpoloženje te poezije je ambivalentno, sebi nasprotno, saj ob silni socialninaboj postavlja optimizem brez pravih osnov</i> E < *nabojь iz (↑)nabíti</p>	<p>nabòj -ôja m (ò ó)</p> <p>1. s smodnikom napolnjen, navadno kovinski tulec z vžigalno kapico in kroglo: vložiti naboj v puško; revolverski, strojnični, topovski naboj; naboj s šibrami; pas z naboji / naboj se vžge / naboj za otroške pištole</p> <ul style="list-style-type: none"> • ekspr. borili so se do zadnjega naboja dokler so imeli strelivo; do smrti <p>2. v zvezi eksplozivni naboj eksploziv, ki se pri rušenju polaga v minske vrtine ali komore: aktivirati, vžgati eksplozivni naboj z vžigalno vrvico / dinamitni, ekrazitni naboj</p> <p>3. navadno s prilastkom izrazita naravnost, usmerjenost: čustveni, erotični naboj; politični, tekmovalni naboj; razstavljena dela imajo močan socialni naboj / negativni, pozitivni naboj</p> <p>4. elektr., v zvezi električni naboj množina elektrine na naelektrenem telesu: istoimenski, nasprotnoimenski električni</p>

<i>plastično ali leseno kroglo; šolski naboj brez smodnika in vžigalne kapice</i>		naboji; negativni, pozitivni električni naboj ♦ fiz. elementarni naboj <i>najmanjši (negativni ali pozitivni) naboj v naravi</i> ; lov. naboj je gluh <i>se pri sproženju ne vžge</i> ; voj. ostri s kovinsko, slepi naboj s <i>plastično ali leseno kroglo</i> ; šolski naboj brez smodnika in vžigalne kapice
---	--	--

NAPOVEDNIK		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
napóvednik -a m (ô) film. iz učinkovitih kadrov celovečernega filma sestavljen kratek film, ki opozarja na njegovo predvajanje: film je izzval tolikšno zanimanje v precejšnji meri zaradi napovednika	napôvednik ^(SSKJ) -a m (ô) 1. kratka radijska, televizijska oddaja, ki opozarja na izbrane oddaje, prireditve: <i>filmski napovednik; napovednik kulturne oddaje; Kot ste lahko videli in slišali v izjavi v napovedniku oddaje, bomo najprej govorili o precej občutljivi temi, o tem, koliko delajo naši zdravniki</i> 2. kratka predstavitev česa kot opozorilo na predstavljeno sploh: <i>festivalski napovednik; Projekt je še v izdelavi in za zdaj si lahko ogledate le napovednik</i> E (↑)napóved	napôvednik -a m (ô) <i>kratka predstavitev česa napovedanega</i> : festivalski, koncertni, turistični napovednik; promocijski napovednik / projekt je še v izdelavi, zato si je za zdaj mogoče ogledati le napovednik // <i>kratka radijska, televizijska predstavitev napovedanih oddaj</i> : filmski, glasbeni, športni napovednik; napovednik kulturne oddaje / napovednik programa ♦ film. iz učinkovitih kadrov celovečernega filma sestavljen kratek film, ki opozarja na njegovo predvajanje

ODKLOP		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
odklòp -ópa in -ôpa m (ò ó,ó) <i>odklopitev</i> : odklop vozila / odklop električnega toka	odklòp ^(SSKJ) -ópa in -ôpa m (ò ó; ó) pog. prekinitev kake dejavnosti ali ukvarjanje z nevsakdanjo dejavnostjo z namenom duševne ali telesne sprostitve: <i>dopustniški odklop; Po napornem izpitnem obdobju si utrujena študentska duša zasluži pošten počitniški odklop</i> E ↑odklopíti se	odklòp -ópa in -ôpa m (ò ó, ó) 1. <i>odklopitev</i> : odklop vozila / odklop električnega toka 2. <i>odmik od vsakdanjih misli, skrbi, dejavnosti z namenom telesne, duševne sprostitve</i> : privoščiti si pošten dopustniški, počitniški odklop; hrepeneti po odklopu od vsakdanje rutine / popoln odklop

OUTPUT		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>output -a [áɥt-] m (â) elektr. 1. rezultat računalniške obdelave podatkov: prikaz outputa; input in output 2. del računalniškega sistema, ki prenaša podatke iz procesne enote, izhod: zaslonski output</p>	<p>output ^(SSKJ) -a cit. [áɥtput] m (â) količina česa, kar je izdelano, narejeno z ročnim, strojnim, umskim delom; izložek: kulturni output; raziskovalni output univerze; znanstveni output; Če bodo vsi v verigi dobaviteljev samo nižali cene, se bo nižal tudi output, večala brezposelnost, skratka, ekonomsko se bo nazadovalo E ← agl. output 'proizvodnja, produkcija' iz out 'ven, iz' + put 'položiti, spraviti'</p>	<p>output -a [áɥtput] m (â)</p> <p>1. količina česa, kar je izdelano, narejeno z ročnim, strojnim, umskim delom, izložek: output se niža, viša; kulturni output; raziskovalni, znanstveni output univerze; rast, upad kakovosti outputa / optimalni output glede na vložena sredstva</p> <p>2. rezultat računalniške obdelave podatkov: prikaz outputa; input in output</p> <p>3. rač. del računalniškega sistema, ki prenaša podatke iz procesne enote, izhod: zaslonski output</p>

PODHHRANJENOST		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>podhránjenost -i ž (ā) neustalj. <i>nedohranjenost:</i> velika podhranjenost otrok</p>	<p>podhránjenost -i ž (ā) ekspr. premajhna, preslaba preskrbljenost s čim: <i>finančna podhranjenost; kadrovska podhranjenost; podhranjenost kulture; V krajevni skupnosti so še enkrat opozorili na naložbeno podhranjenost drugega največjega predela občine, vendar pa so zadovoljni z napovedanimi naložbami</i> E (↑)podhránjen</p>	<p>podhránjenost -i ž (ā) <i>lastnost, značilnost podhranjenega:</i> velika podhranjenost otrok; znaki beljakovinske podhranjenosti; stopnja podhranjenosti; kronična podhranjenost / posledice čustvene podhranjenosti / ekspr. podhranjenost motorja; finančna, infrastrukturna, kadrovska, kapitalska, strokovna podhranjenost; podhranjenost kulture</p>

PREVIJALNICA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>previjálnica -e ž (â) <i>prostor, obrat za previjanje:</i> delati v previjalnici</p>	<p>previjálnica -e ž (â) <i>soba, prostor za previjanje dojenčkov: previjalnica za dojenčke; V ustanovi so uredili previjalnico in sobo za dojenje</i></p>	<p>previjálnica -e ž (â) <i>prostor, obrat za previjanje:</i> delati v previjalnici // <i>soba, prostor za previjanje dojenčkov:</i> v trgovskem centru so uredili previjalnico in sobo za</p>

	E (↑)previjati	dojenje; igralnica, sanitarije s previjalnico / otroška previjalnica; previjalnica za dojenčke, otroke
--	----------------	--

RATING		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>rating -a [réjt-] m (ê) šport. <i>število točk, s katerimi se glede na rezultate, dosežene v določenem obdobju, določi moč igralca</i>: dobiti visok rating; ta teniški igralec, šahist je po ratingu na desetem mestu; neskl. pril.: rating lista</p>	<p>rating -a cit. [rêjting-] in rêjting -a m (ê) 1. uvrstitev na ocenjevalno lestvico: <i>O njegovih izjemnih kvalitetah nedvomno priča tudi rating, ki ga uvršča na 22. mesto</i> 2. ugled, priznana (visoka) raven: <i>Najprej bo načet doslej zelo soliden rating države, v naslednjem koraku pa se bodo posojila Sloveniji podražila Politični rejting stranke je slab</i> E ← agl. <i>rating iz rate 'oceniti, določiti vrednost'</i></p>	<p>rating in rêjting -a [rêjting-] m (ê) 1. <i>položaj, uvrstitev na primerjalni ocenjevalni lestvici, zlasti v očeh javnosti, poslovnih partnerjev</i>: dvigati, reševati rating države, stranke; kreditni rating banke, države; mednarodni rating agencije, podjetja; nizek, povprečen, visok rating; rating gledanosti / javnomnenjski rating 2. šport. <i>število točk, s katerimi se glede na rezultate, dosežene v določenem obdobju, določi moč igralca</i>: dobiti visok rating; ta teniški igralec, šahist je po ratingu na desetem mestu; v prid. rabi: rating lista</p>

RAZGRADNJA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>razgrádnja -e ž (ā) <i>glagolnik od razgraditi*</i>: razgradnja organskih snovi / razgradnja beljakovin, maščob *razgraditi: <i>narediti, povzročiti, da snov preide v svoje sestavine; razkrojiti:</i></p>	<p>razgrádnja ^(SSKJ) -e ž (ā) postopek, s katerim se naredi, da za okolje nevaren obrat, naprava preneha delovati, biti v uporabi; dekomisija: <i>financirati razgradnjo; razgradnja jedrske elektrarne; Zdaj so slovenski pogajalci popustili in pristali na rešitev, da bosta obe strani po podpisu sporazuma začeli usklajevati program razgradnje</i> E (↑)razgraditi</p>	<p>razgrádnja -e ž (ā) <i>glagolnik od razgraditi*</i>: razgradnja organskih snovi / razgradnja beljakovin, maščob / financirati razgradnjo jedrske elektrarne; razgradnja vozil; po podpisu sporazuma so začeli usklajevati program razgradnje *razgraditi: <i>narediti, povzročiti, da snov preide v svoje sestavine</i> ♦ <i>razstaviti odsluženo napravo, objekt na dele</i></p>

SNEMALNIK		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>snemálnik - a m (â) strojn. <i>priprava za snemanje koles z gredi</i></p>	<p>snemálnik ^(SSKJ) -a m (â) 1. elektronska naprava za snemanje slike, zvoka: <i>Digitalni snemalnik lahko deloma nadomesti klasični videorekorder</i> 2. električna priprava za zapisovanje in reprodukcijo govornih besed; diktafon^(SSKJ), narekovalnik: <i>Ko me je vprašal, če sem vse zabeležila, sem prikimala in mu pokazala vklopljeni snemalnik</i> E (↑)snémati</p>	<p>snemálnik -a m (â) 1. <i>elektronska naprava za snemanje slike, zvoka:</i> digitalni snemalnik lahko deloma nadomesti klasični videorekorder; nastavitve snemalnika; snemalnik in predvajalnik / filmski snemalnik / snemalnik zvoka 2. <i>električna priprava za zapisovanje in reprodukcijo govornih besed:</i> vklopljeni snemalnik je zabeležil pogovor; prenosni snemalnik; snemalnik v pisalu; snemalnik z mikrofonom / glasovni snemalnik; snemalnik glasu 3. <i>strojn. priprava za snemanje koles z gredi:</i></p>

SPIRALA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>spirála tudi špirála -e ž (â) 1. geom. <i>krivulja, ki se vrti okrog določenega mesta tako, da se stalno oddaljuje od njega ali se mu približuje:</i> narisati spiralo / vrteti se v spirali / dvojna spirala; ravninska, sferična spirala 2. nav. ekspr. <i>kar je po obliki podobno tej krivulji:</i> spirala cigaretne dima / listi so na stebelu razvrščeni v spirali; pot se je vila v spirali; pren. spirala pesnikovega duševnega razvoja 3. <i>predmet take oblike:</i> betonska, žična spirala; spirala za električni kuhalnik / grelna spirala / žarg. namazati trepalnice s spiralo s <i>ščetko v obliki spirale</i> ♦ aer. spirala <i>letalska figura v obliki spirale v navpični ravnini, začeta navzdol;</i> šport. spirala smrti <i>lik navzdol;</i> šport. spirala smrti <i>lik</i></p>	<p>spirála -e ž (â) vrsta preproste knjižne vezave: <i>Zadnjič mi je prijatelj prinesel ozko podolgovato modro knjižico, zvezano s spiralo</i> E ← frc. spirale iz srlat. spiralis 'zavit' iz lat. spira 'zavoj' ← gr. speira</p>	<p>spirála tudi špirála -e ž (â) 1. geom. <i>krivulja, ki se vrti okrog določenega mesta tako, da se stalno oddaljuje od njega ali se mu približuje:</i> narisati spiralo / vrteti se v spirali / dvojna spirala; ravninska, sferična spirala 2. nav. ekspr. <i>kar je po obliki podobno tej krivulji:</i> spirala cigaretne dima / listi so na stebelu razvrščeni v spirali; pot se je vila v spirali; pren. spirala pesnikovega duševnega razvoja 3. <i>predmet take oblike:</i> betonska, žična spirala; spirala za električni kuhalnik / grelna spirala / pog. namazati trepalnice s spiralo s <i>ščetko v obliki spirale</i> // preprosta knjižna vezava <i>take oblike:</i> knjižica, zvezana s spiralo / zvezek na spiralo, s spiralo ♦ aer. spirala <i>letalska figura v obliki spirale v navpični ravnini, začeta navzdol;</i> šport. spirala smrti <i>lik umetnostnega drsanja v parih, pri katerem drsalka, zelo nagnjena nazaj, drsa v velikem loku na eni nogi okoli</i></p>

umetnostnega drsanja v parih, pri katerem drsalca, zelo nagnjena nazaj, drsa v velikem loku na eni nogi okoli drsalca, ki jo drži za roko; smrtni zavoj		drsalca, ki jo drži za roko; smrtni zavoj
---	--	---

ŠKRBINA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>škrbína -e ž (i) 1. zelo poškodovan, okrušen zob, navadno ostrih</p> <p>rob: škrbina me boli; zadaj ima samo še škrbine; izpuliti škrbino;</p> <p>rjava škrbina / ekspr. čeprav hodim k zobozdravniku, me škrbine še kar naprej bolijo <i>zobje</i> / pri smehu je kazala škrbine zob · pog., ekspr. dati ga na škrbino <i>piti alkoholno pijačo // takemu zobu podobna skala, vzpetina</i>: splezati na škrbino; na škrbinah nad seboj so zagledali gamse / skalna škrbina // ekspr. <i>kar je temu podobno sploh</i>: od nekdanj mogočnega gradu je ostala samo škrbina 2. <i>vrzel</i> v <i>zobovju</i>: težko govori, ker mu jezik uhaja skozi škrbino // ekspr. <i>vrzel sploh</i>: hišo so podrli, ostala je nezazidana škrbina ♦ alp. <i>oster, globoko zasekan presledek v grebenu</i> 3. <i>poškodba, zlasti na ostrih robovih česa</i>: kosa, sekira ima škrbine</p>	<p>škrbína ^(SSKJ) -e ž (i) v Wikipediji prazen ali zelo kratek geselski članek, ki čaka na izdelavo, dopolnitev: <i>Članek o modi, oblačilih in obutvi je škrbina</i> E (↑)škrba</p>	<p>škrbína -e ž (i)</p> <p>1. zelo poškodovan, okrušen zob, navadno ostrih rob: škrbina me boli; zadaj ima samo še škrbine; izpuliti škrbino; rjava škrbina / ekspr. čeprav hodim k zobozdravniku, me škrbine še kar naprej bolijo <i>zobje</i> / pri smehu je kazala škrbine zob</p> <ul style="list-style-type: none"> • pog., ekspr. dati ga na škrbino <i>piti alkoholno pijačo // takemu zobu podobna skala, vzpetina</i>: splezati na škrbino; na škrbinah nad seboj so zagledali gamse / skalna škrbina // ekspr. <i>kar je temu podobno sploh</i>: od nekdanj mogočnega gradu je ostala samo škrbina 2. <i>vrzel</i> v <i>zobovju</i>: težko govori, ker mu jezik uhaja skozi škrbino // ekspr. <i>vrzel sploh</i>: hišo so podrli, ostala je nezazidana škrbina ♦ alp. <i>oster, globoko zasekan presledek v grebenu</i> 3. <i>poškodba, zlasti na ostrih robovih česa</i>: kosa, sekira ima škrbine 4. <i>prazen ali zelo kratek geselski članek, zlasti v prostih spletnih enciklopedijah, ki čaka na izdelavo, dodelavo, dopolnitev</i>: nekateri članki v znani spletni enciklopediji so zaenkrat še škrbine

ŠTALA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>štála -e ž (á) nižje pog. <i>hlev</i>: živina v štali se je oglašala / hlapec je spal na slami v štali · nižje pog. njegova soba je prava štala je zelo umazana, zanemarjena</p>	<p>štála ^(SSKJ) -e ž (á) pog., zlasti v sproščenem ožjem krogu neurejen, neprijeten položaj: <i>delati štalo; cela štala; Pri kraji avta so me zalotili policaji in mi naredili štalo</i> E ← it. <i>stalla</i> 'hlev'</p>	<p>štála -e ž (á)</p> <p>1. pog. <i>hlev</i>: živina v štali se je oglašala / hlapec je spal na slami v štali ● pog. njegova soba je prava štala je zelo umazana, zanemarjena</p> <p>2. pog., zlasti v sproščenem ožjem krogu <i>neurejen, neprijeten položaj</i>: <i>delati štalo; pri kraji avta so ga zalotili policaji in mu naredili štalo / cela štala; prava, totalna, velika štala</i></p>

TIME-OUT		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>time-out tudi time out -a [tájmaút] m (â-â) šport., pri košarki, odbojki <i>krajša prekinitev igre na zahtevo trenerja, kapetana moštva, minuta odmora</i>: trener se med time-outom posvetuje z igralci</p>	<p>time-out -a cit. [tájj-áút] m (â-â) prekinitev opravljanja kake dejavnosti, posebej v napetih situacijah: <i>Pogajalci so si po slabih dveh urah razprave vzeli enourni time-out, med katerim se je vladna stran preselila v drugo sobo, da bi našla morebitne rešitve za vsebinske ovire pri sklepanju sporazuma</i> E ← agl. <i>time-out</i> iz <i>time</i> 'čas' + <i>out</i> 'zunaj'</p>	<p>time-out tudi time out -a [tájj-áút] m (â-â) <i>prekinitev opravljanja kake dejavnosti, posebej v napetih situacijah</i>: pogajalci so si po dveh urah razprave vzeli enourni time-out // šport., pri košarki, odbojki <i>krajša prekinitev igre na zahtevo trenerja, kapetana moštva, minuta odmora</i>: zahtevati time-out; trener se med time-outom posvetuje z igralci</p>

TRANSPARENTNOST		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>transparêntnost in transpar-êntnost -i ž (ē; ē) knjiž. <i>prosojnost, prozornost</i>: transparentnost o zračja ♦ teh. lak ima dobro transparentnost</p>	<p>transparêntnost ^(SSKJ) -i ž (ē) lastnost jasno in javno izraženega in izvajanega: <i>transparentnost javnih financ; transparentnost delovanja; Nikogar ne bom obtoževal, ampak želimo revizijo, želimo transparentnost poslovanja</i> E ↑transparênten</p>	<p>transparêntnost tudi transparêntnost -i ž (ē; ē)</p> <p>1. knjiž. <i>prosojnost, prozornost</i>: transparentnost ozračja ♦ teh. lak ima dobro transparentnost</p> <p>2. <i>lastnost jasno in javno izvajanega, vidnega in izraženega</i>: transparentnost delovanja,</p>

		poslovanja; transparentnost financiranja; transparentnost javnih financ, porabe javnega denarja; transparentnost odločanja, postopkov
--	--	---

ULTRAZVOK		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>últrazvók -a m (û-ô) fiz. zvok, ki ima tako veliko frekvenco, da s sluhom ni zaznaven: oddajati ultrazvok; uporaba ultrazvoka v medicini, tehniki; infrazvok in ultrazvok</p>	<p>últrazvók ^(SSKJ) -a m (û-ô)</p> <p>1. naprava, ki deluje na osnovi oddajanja visokofrekvenčnega, s človeškim sluhom nezaznavnega, zvoka in se uporablja predvsem v medicinske namene za vpogled v notranjost teles živih bitij: <i>prenosni ultrazvok; nakup ultrazvoka; Novi ultrazvok je glavna pomoč pri diagnostiki in zagotavlja tudi boljšo pomoč pri zdravljenju neplodnosti</i></p> <p>2. zdravniški pregled s tako napravo: <i>opraviti ultrazvok; ultrazvok srca; Ultrazvok prikaže telesno tkivo, odvisno od debeline, v različnih stopnjah sivine</i></p> <p>E po zgledu agl. <i>ultrasound</i>, nem. <i>Ultraschall</i> iz (↑)ultra... + (↑)zvók</p>	<p>últrazvók -a m (û-ô)</p> <p>1. fiz. zvok, ki ima tako visoko frekvenco, da s človeškim sluhom ni zaznaven: oddajati ultrazvok; uporaba ultrazvoka v medicini, tehniki; infrazvok in ultrazvok</p> <p>2. naprava za pregled telesnih organov, tkiv s pomočjo takega zvoka: <i>prenosni ultrazvok; nakup novega ultrazvoka; pregled, preiskava z ultrazvokom / terapija, zdravljenje z ultrazvokom / uporaba ultrazvoka pri diagnostiki // zdravniški pregled s tako napravo: opraviti ultrazvok; poslati pacienta na ultrazvok; aparat, naprava za ultrazvok; ultrazvok in mamografija / ginekološki ultrazvok; ultrazvok dojk, srca, trebuha</i></p>

UŽITKAR		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>užitkar -ja m (i)</p> <p>1. jur. <i>kdor ima pravico užitka: užitkar gozda, hiše</i></p> <p>2. nar. <i>preužitkar: na starost je bil užitkar</i></p>	<p>užitkar ^(SSKJ) -ja m, člov. (i) ekspr. <i>kdor teži za uživanjem, užitki; uživač^(SSKJ): gurmanski užitkar; Imava to srečo, da imava oba rada lepe stvari in da imava podoben okus glede veliko stvari – glasbe, oblačenja,</i></p>	<p>užitkar -ja m (i)</p> <p>1. pravn. <i>kdor ima pravico užitka: užitkar gozda, hiše</i></p> <p>2. nar. <i>preužitkar: na starost je bil užitkar</i></p> <p>3. ekspr. <i>kdor teži za uživanjem,</i></p>

	<i>hrane; oba sva užitkarja</i> E (↑)užitek	<i>užitki: pravi, velik užitkar; užitkarji na jahtah, otokih; avtomobili za užitkarje / adrenalinski, smučarski, vozniški užitkar; gurmanski, kulinarični, vinski užitkar</i>
--	--	---

VLOŽEK		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>vložek -žka m (ô) navadno s prilastkom 1. kar je v kaj vloženo: prstan s smaragdnom vložkom; zapolniti špranjo z vložkom iz penaste gume / grafitni vložek za svinčnik; higienski vložek <i>vpojna blazinica, ki jo uporabljajo ženske v času (mesečnega) perila;</i> lasni vložek <i>na tanko tkanino pritrjeni tuji naravni ali umetni lasje, ki se vpnejo med naravne lase;</i> posteljni vložek <i>podloga za ležanje, ki se vložijo v posteljno ogrodje;</i> (zidni) vložek <i>element, ki se vložijo v vijahno izvrtino zaradi trdne namestitve vijaka;</i> vložek za električno žepno svetilko 2. nav. mn. priprava iz usnja, blaga, lepenke v obliki stopala, ki se vložijo v obuvalo: vložki zmanjšujejo prostornost čevljev; nositi vložke / ortopedski vložki / vložki za čevlje 3. krajše umetniško delo, vstavljeno v kako obsežnejše, zlasti gledališko delo: dogajanje v komediji prekinjajo pevski in baletni vložki / pesemski vložek <i>pesem, del pesmi, ki se vstavi v kako dramsko, operno delo</i> 4. obl. v osnovno tkanino za okras vložek kos druge tkanine: čipkast vložek za</p>	<p>vložek ^(SSKJ) -žka m (ô) kar se da, vložijo v kaj, zlasti za obnavljanje in povečanje osnovnih sredstev in zalog; input: <i>finančni vložek; kapitalski vložek</i> <i>Za hotelsko ponudbo je potreben velik vložek v objekt, za goste pa je treba pripraviti privlačne programe po konkurenčnih cenah</i> E (↑)vložiti</p>	<p>vložek -žka m (ô) navadno s prilastkom 1. kar je v kaj vloženo: prstan s smaragdnom vložkom; zapolniti špranjo z vložkom iz penaste gume / grafitni vložek za svinčnik; higienski vložek <i>vpojna blazinica, ki jo uporabljajo ženske v času menstruacije;</i> lasni vložek <i>na tanko tkanino pritrjeni tuji naravni ali umetni lasje, ki se vpnejo med naravne lase;</i> posteljni vložek <i>podloga za ležanje, ki se vložijo v posteljno ogrodje;</i> (zidni) vložek <i>element, ki se vložijo v vijahno izvrtino zaradi trdne namestitve vijaka;</i> vložek za električno žepno svetilko 2. nav. mn. priprava iz usnja, blaga, lepenke v obliki stopala, ki se vložijo v obuvalo: vložki zmanjšujejo prostornost čevljev; nositi vložke / ortopedski vložki / vložki za čevlje 3. krajše umetniško delo, vstavljeno v kako obsežnejše, zlasti gledališko delo: dogajanje v komediji prekinjajo pevski in baletni vložki / pesemski vložek <i>pesem, del pesmi, ki se vstavi v kako dramsko, operno delo</i> 4. kar se da, vložijo v kaj, zlasti za obnavljanje in povečanje osnovnih sredstev in zalog: za solidno hotelsko ponudbo je potreben velik denarni in stvarni vložek v objekt; finančni, kapitalski vložek v podjetje; investicijski, sponzorski vložek v raziskave; vložek države, občine; vložek podjetja v oglaševanje 5. obl. v osnovno tkanino za okras vložek</p>

<p>blazino; tančičen vložek pri obleki 5.igr. znesek, ki se vloži pri igri na srečo: podvojiti vložek; igrati za velike vložke / hazardni vložek 6. jur. skupina listov v vpisniku z glavnimi podatki o vpisanem subjektu: vložki sestavljajo register / zemljiškoknjižni vložek 7. geol. tanjša plast druge kamnine v kamninski plasti: vložki apnenca v flišu • redko ima precejšen vložek v banki <i>precejšnja vlogo</i> ♦ elektr. varovalni vložek <i>vložek varovalke, v katerem je taljivi element varovalke z izolirnim plaščem</i>; gastr. jušni vložek <i>kar se že pripravljeno da v juho</i>; metal. vložek <i>količina materiala, ki se da ob enem polnjenju v plavž</i>; rib. vložek <i>v tekočo ali stoječo vodo spuščene ribe, raki, zlasti mladi, za povečanje količine teh živali v njej</i></p>		<p><i>kos druge tkanine</i>: čipkast vložek za blazino; tančičen vložek pri obleki 6. igr. znesek, ki se vloži pri igri na srečo: podvojiti vložek; igrati za velike vložke / hazardni vložek 7. pravn. skupina listov v vpisniku z glavnimi podatki o vpisanem subjektu: vložki sestavljajo register / zemljiškoknjižni vložek 8. geol. tanjša plast druge kamnine v kamninski plasti: vložki apnenca v flišu • ima precejšen vložek v banki <i>precejšnja vlogo</i> ♦ elektr. varovalni vložek <i>vložek varovalke, v katerem je taljivi element varovalke z izolirnim plaščem</i>; gastr. jušni vložek <i>kar se že pripravljeno da v juho</i>; metal. vložek <i>količina materiala, ki se da ob enem polnjenju v plavž</i>; rib. vložek <i>v tekočo ali stoječo vodo spuščene ribe, raki, zlasti mladi, za povečanje količine teh živali v njej</i></p>
---	--	--

VREČAR		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>vréčar -ja m (ê) nav. mn., zool. <i>sesalci, katerih samice imajo trebušno vrečo, Marsupialia</i>: avstralski vrečarji; kenguru in drugi vrečarji ♦ zool. mravljinčar <i>vrečar avstralski sesalec s šilasto glavo in dolgim lepljivim jezikom, Myrmecobius fasciatus</i>; volk <i>vrečar volku podoben avstralski sesalec,</i></p>	<p>vréčar ^(SSKJ) -ja m, člov. (ê) ekspr. kdor na prostem prenoči v spalni vreči: <i>sprejeti vrečarje v kamp; Vrečarji so imeli navado prenočevati na vseh prostih zelenicah v občini</i> E (↑)vréča</p>	<p>vréčar -ja m (ê) 1. nav. mn., zool. <i>sesalci, katerih samice imajo trebušno vrečo, Marsupialia</i>: avstralski vrečarji; kenguru in drugi vrečarji ♦ zool. medvedek <i>vrečar medvedu podoben rastlinojedi avstralski sesalec, Phascolarctus cinereus</i>; mravljinčar <i>vrečar avstralski sesalec s šilasto glavo in dolgim lepljivim jezikom, Myrmecobius fasciatus</i>; volk <i>vrečar volku podoben avstralski sesalec, katerega samica ima</i></p>

<p><i>katerega samica ima trebušno vrečo, Thylacinus cynocephalus</i></p>		<p><i>trebušno vrečo, Thylacinus cynocephalus</i></p> <p>2. ekspr. kdor na prostem prenočuje v spalni vreči: vrečarji so prenočevali po travnikih in zelenicah; sprejeti vrečarje v kamp</p>
---	--	---

ZRNATOST		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>zřnatost tudi zrnátost -i ž (ř; á) <i>značilnost zrnatega:</i> nihanja temperature povzročajo zrnatost snega; enakomerna zrnatost gnojila; groba zrnatost kamna</p>	<p>zřnatost -i in zrnátost -i ž (ř; á) lastnost fotografije, posnetka ali prikaza nižje kakovosti na zaslonu elektronske naprave: <i>zrnatost filma; zrnatost slike; Ob uporabi višjih ločljivosti se zrnatost hitro poveča čez meje sprejemljivega</i> E ↑zřnat</p>	<p>zřnatost tudi zrnátost -i ž (ř; á) <i>značilnost zrnatega:</i> nihanja temperature povzročajo zrnatost snega; enakomerna zrnatost gnojila; groba zrnatost kamna / pri višji ločljivosti se zrnatost zaslona nekoliko poveča; zrnatost filma, posnetkov; zrnatost slike</p>

ZVEZDICA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
<p>zvézdica - e ž (ě) 1. manjšalnica od zvezda: na nebu so žarele zvezdice / narisati zvezdico; zvezdica s petimi kraki / delati zvezdice iz kartona / oficirske zvezdice na epoletah / konj z zvezdico na čelu / na festival je prišlo veliko mladih zvezdic 2. zvezdici podoben znak ob besedi, na katero se nanaša opomba: izpisati si iz besedila z zvezdico označene besede 3. nav. mn. izdelek za zakuho iz rezančnega testa zvezdaste oblike: juha z zvezdicami 4. bot. gola ali dlakava rastlina z nasprotnimi listi in belimi cveti v pakobulih, <i>Stellaria</i>: nabirati zvezdice /</p>	<p>zvézdica ^(SSKJ) - e ž (ě) 1. oznaka kakovosti, ki jo prejme hotel ali restavracija: <i>hotel s petimi zvezdicami; S tremi zvezdicami se baha kar devet tokijskih restavracij</i> 2. nav. mn. nesnemni zobni aparat v obliki ploščic iz železa, prilepljenih na zobe: <i>Vse pogosteje srečujemo najstnike in neredko tudi odrasle z zvezdicami na zobeh</i></p>	<p>zvézdica -e ž (ě) 1. manjšalnica od zvezda: na nebu so žarele zvezdice / narisati zvezdico; zvezdica s petimi kraki / delati zvezdice iz kartona / oficirske zvezdice na epoletah / konj z zvezdico na čelu / na festival je prišlo veliko mladih zvezdic 2. zvezdici podoben znak ob besedi, na katero se nanaša opomba: izpisati si iz besedila z zvezdico označene besede 3. oznaka kakovosti, ki jo prejme hotel ali restavracija: več dobrih restavracij se ponaša z vsaj tremi zvezdicami; hotel s petimi zvezdicami 4. nav. mn. nesnemni zobni aparat v obliki ploščic iz železa, prilepljenih na zobe: nositi zvezdice / zvezdice na zobeh 5. nav. mn. izdelek za zakuho iz rezančnega testa zvezdaste oblike: juha z</p>

gozdna, velecvetna zvezdica	E (↑)zvézda	zvezdicami 6. bot. gola ali dlakava rastlina z nasprotnimi listi in belimi cveti v pakobulih, Stellaria: nabirati zvezdice / gozdna zvezdica
-----------------------------	-------------	--

ŽEPNICA		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
žêpnica -e ž (ê) knjiž., redko <i>žepna</i> <i>ura</i> : tiktakanje žepnice; ura žepnica	žêpnica ^(SSKJ) -e ž (ê) knjiga manjšega formata, navadno vezana v mehke platnice: <i>naslovnica žepnice; Žepnice se danes prodajajo skoraj povsod, predvsem pa tam, kamor pred leti založnikom ni uspelo priti: v trgovskih centrih, kioskih, na bencinskih črpalkah, postajah</i> E (↑)žêpen	žêpnica -e ž (ê) 1. knjiga manjšega formata, vezana navadno v mehke platnice: žepnice se danes prodajajo v knjigarnah, na poštah in v trgovinah; brati žepnico; naslovnica, platnice žepnice; zbirka žepnic 2. knjiž. žepna ura: tiktakanje žepnice; ura žepnica

ŽUR		
SSKJ	SNB	SSKJ ²
žur tudi jour -a [žúr] m (û) žarg. <i>domača zabava</i> : prirediti žur; iti, povabiti na žur	žúr ^(SSKJ) -a m (û) 1. pog. družabna prireditev, namenjena zabavi, navadno v poznem večernem ali nočnem času, pogosto v povezavi z glasbo, s plesom; zabava ^(SSKJ) , žurka (2): <i>iti na žur; študentski žur; Včerajšnji žur je bil za mnoge, ki jih jutri čaka prvi šolski dan, zadnja priložnost, da poletje popolnoma izkoristijo</i> 2. pog. prijetno vzdušje; žurka (3): <i>Večja kot je dvorana, v kateri didžej nastopa, večji je žur na plesišču</i> 3. ekspr. zelo neprijetno dogajanje; žurka (4): <i>Ko je direktor ugotovil, kaj se je zgodilo, se je začel žur</i> E ← frc. <i>jour (fixe)</i> 'za obiske določen dan' iz <i>jour</i> 'dan' (in <i>fixe</i> 'določen')	žúr -a m (û) pog. 1. družabna prireditev, namenjena zabavi, navadno v večernem času, pogosto v povezavi z glasbo, s plesom; <i>zabava</i> : prirediti žur; iti, povabiti na žur; dober, mega žur / študentski žur; organizacija domačega žura <i>domače zabave</i> 2. dogajanje, pri katerem se udeleženci zabavajo: večja kot je dvorana, v kateri didžej nastopa, večji je žur na plesišču; pravi žur / ekspr. ko je direktor ugotovil, kaj se je zgodilo, se je začel žur

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je magistrsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu s strokovnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 30. 5. 2016

Simona Skočir